

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Kemal Kürşad ÜNLÜ

HAZİRAN - 2019

BEŞİNCİ VE ALTINCI GENİŞLEME DALGASI ÜLKELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİNE EKONOMİK ENTEGRASYONU VE YUNANİSTAN SORUNSALI

KEMAL KÜRŞAD ÜNLÜ

TARAFINDAN

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİRAN - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM
Enstitü Müdürü V.

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Güliz DİNÇ
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Dr. Öğretim Üyesi Merve SEREN YEŞİLTAŞ
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN (AYBÜ, Uluslararası İlişkiler)

Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN YEŞİLTAŞ (AYBÜ, Uluslararası İlişkiler)

Doç. Dr. Bilal KARABULUT (AHBV, Uluslararası İlişkiler)

İNTİHAL

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış temelleri çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı: Kemal Kürşad ÜNLÜ

İmza:

ÖZET

BEŞİNCİ VE ALTINCI GENİŞLEME DALGASI ÜLKELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİNE EKONOMİK ENTEGRASYONU VE YUNANİSTAN SORUNSALI

ÜNLÜ, Kemal Kürşad
Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN YEŞİLTAŞ

Haziran 2019, 92 sayfa

Ülkelerin aralarında devam ettirdikleri ticareti ve diğer ekonomik bağları serbestleştirmek ve geliştirmek amacıyla yaptıkları ekonomik entegrasyonların son yüzyılda özellikle öne çıkan bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, günümüzde farklı bölgelerde bölgesel ekonomik entegrasyonların oluşturulduğu görülmektedir. Bunların en başında da şüphesiz Avrupa Birliği (AB) gelmektedir. Dünya siyasi ve ekonomik tarihinin şu ana kadar gördüğü en ileri bütünleşme seviyesini yakalayan ve bunu devam ettiren tek organizasyon AB'dir.

AB, günümüz itibarıyla yirmisekiz üye ülke ve müzakeresi süren beş aday üye ülke (Arnavutluk, Karadağ, Makedonya, Sırbistan ve Türkiye) ile kompleks ve derinleşmiş bir uluslar üstü organizasyon şeklini almıştır. Bu tezde, 2004, 2007 ve 2013 yıllarında tam üyelik kazanan Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeleri'nin, Birliğe ekonomik entegrasyon süreci ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir. Öte yandan çalışmada, bilhassa tam üyeliğini söz konusu genişleme dalgası ülkelerinden çok daha önce tamamlamasına rağmen, hâlen ekonomik entegrasyonunu tatmin edici seviyede gerçekleştirememiş olan Yunanistan'ın durumu geniş kapsamda incelenmiştir.

Nitekim AB'nin ekonomik entegrasyon modeli ve bu çerçevede seçilmiş ülkelerin adaptasyon süreçleri mukayese edildiğinde, Maastrich Kriterleri'nin kritik bir işlev

üstlendiği tespit edilmiştir. Bu minvalde, Maastricht Kriterleri'ne uygun bir ekonomiyle Euro Bölgesi'ne kabul edilen Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeleri'nin, ekonomik olarak Yunanistan'dan oldukça küçük, buna mukabil Yunanistan'dan daha istikrarlı bir ekonomiye kavuştukları tespit edilmiştir. Yunanistan'ın ise bahse konu Kriterlere uyum sağlamadan üyeliğe kabul edilmesinin sorunlara neden olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Entegrasyon, Ekonomik Entegrasyon, Genişleme.

ABSTRACT

THE ECONOMIC INTEGRATION OF THE FIFTH AND SIXTH ENLARGEMENT WAVE COUNTRIES TO THE EUROPEAN UNION AND THE GREECE ISSUE

ÜNLÜ, Kemal Kürşad
Master of Arts, Department of Political Science and International Relations
Supervisor: Asst. Prof. Dr. Merve SEREN YEŞİLTAŞ

June 2019, 92 pages

During the last century, there has been a prominent focus on economic integrations that countries have implemented in order to liberalize and develop trade and other economic connections among regional countries. In this context, the formation of regional economic integrations within different regions is seen today. The European Union (EU) is undoubtedly the leading positions of these. The European Union is the only organization that has achieved and maintained the most advanced level of integration the world has ever seen in political and economic history.

The European Union has become a complex and deepened supranational organization with 28 member countries and 5 candidate countries (Albania, Montenegro, Macedonia, Serbia and Turkey) which are in the negotiation with. In this thesis, the economic integration process of the Fifth and Sixth Enlargement Countries, which gained full membership in 2004, 2007 and 2013, has been analyzed in detail. In particular, the situation of Greece, which has failed to achieve its economic integration to a satisfactory level even though it has gained a full membership much earlier than the other enlargement countries, has been thoroughly examined.

As a result of the study, the comparison of the adaptation process of selected countries and the EU's economic integration model showed that Maastricht Criteria have a critical function in the context of economic integration. The Fifth and Sixth Enlargement

Countries, which were accepted to the Euro Zone with an economy in line with the Maastricht Criteria, were found to achieve a more stable economy than Greece, despite being economically smaller than Greece. It has been found that the accession of Greece to membership without complying with the mentioned criteria has caused problems.

Key Words: European Union, Integration, Economic Integration, Enlargement.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde, danışmanlık süreci ve sonrasında esirgemediği değerli bilgileri ve büyük fedakarlığıyla her zaman kendisine minnet ve hayranlık duyacağım saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Merve SEREN YEŞİLTAŞ'a, yaşadığım her zorlukta yanımda olmaktan çekinmeyen, desteğini bir an olsun esirgemeyen, nişanlım ve değerli hayat arkadaşım Melike ASLAN'a, değerli arkadaşlarım Murat PEHLİVANOĞLU ve Kaan DEVECİOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İNTİHAL ii

ÖZET iii

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vii

İÇİNDEKİLER viii

TABLOLAR LİSTESİ xi

ŞEKİLLER LİSTESİ xii

KISALTMALAR LİSTESİ xiv

GİRİŞ 1

ENTEGRASYON TEORİLERİ VE AVRUPALILAŞMA 6

1.1. Entegrasyon Kavramı 6

1.1.1. Ekonomik Entegrasyon 7

1.1.2. Sosyal Entegrasyon 7

1.1.3. Siyasal Entegrasyon 8

1.2. AB Entegrasyon Teorilerine Genel Bir Bakış 8

1.2.1. Avrupa Birliği Entegrasyonu 8

1.2.2. Fonksiyonalizm ve Neofonksiyonalizm 13

1.3. Avrupa Birliği'nde Supranasyonellik Prensibi 18

1.4. Avrupalılaşma Kavramı 20

EKONOMİK ENTEGRASYONUN AŞAMALARI VE DİĞER ENTEGRASYON ÖRNEKLERİ 22

2.1. Avrupa Birliği Ekonomik Entegrasyon Süreci 22

2.1.1. Ekonomik Entegrasyonun Aşamaları 22

2.2. Diğer Entegrasyon Örnekleri 27

2.2.1. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) 27

2.2.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) 28

2.2.3. Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA) 29

2.2.4. Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) 30

2.3. Ekonomik Entegrasyonlar ve Küreselleşme İlişkisi 31

BEŞİNCİ VE ALTINCI GENİŞLEME DALGASI ÜLKELERİNİN AB'YE EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİ VE EURO BÖLGESİ DEĞERLENDİRMESİ 32

3.1. Ekonomik Entegrasyon Kapsamında Maastricht Kriterleri ve Euro Bölgesi'nin Oluşumu 32

3.2. Beşinci Genişleme Dalgası Ülkelerinin AB'ye Ekonomik Entegrasyon Süreci ... 34

3.3. Hırvatistan'ın (Altıncı Genişleme Dalgası Ülkesi) AB'ye Ekonomik Entegrasyon Süreci 39

3.4. Euro Bölgesi Avantajları ve Dezavantajları 40

YUNANİSTAN SORUNSALI VE ÜLKELERİN EKONOMİK ENTEGRASYON SEVİYELERİNİN KIYASLANMASI 47

4.1. Ekonomik Entegrasyonun Ölçülmesi 47

4.2. Yunanistan'ın AB'ye Ekonomik Entegrasyon Süreci 50

4.3. Ekonomik Entegrasyon Sürecinde Yaşanan Problemler 51

4.4. Yunanistan ve Euro Krizi 52

4.5. Krizin Nedenleri ve Yunanistan'ın Ekonomik Durumu 53

4.6. Ülkelerin Ekonomik Entegrasyonunun Kıyaslanması 57

4.6.1. Ülkelerin Ekonomik Entegrasyon Seviyeleri 57

4.6.2. Ülkelerin Temel Makroekonomik Göstergeleri 59

4.6.3. Tek Pazar Entegrasyonu: Ülkelerin Dört Serbestlik Açısından Görünümü 63

4.6.4. Ekonomik Yakınlaşma Durumu: Maastricht Kriterleri'ne Uyum 68
4.7. Yunanistan'ın AB'ye Entegrasyonunun Değerlendirilmesi 73
4.8. Almanya Faktörü 74
SONUÇ 77
KAYNAKÇA 84

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Avrupalılaşmanın İç Siyaseti Etkileme Boyutları 21

Tablo 3.1. Maastricht Kriterleri 33

Tablo 3.2. MDAÜ'lerinin Üyelik/ Ekonomik Entegrasyon Süreci 38

Tablo 4.1. Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeleri'yle Yunanistan'ın Schengen, Gümrük Birliği ve Eurozone Katılım Durumu 58

Tablo 4.2. Yunanistan'ın AB'ye Ekonomik Entegrasyonu 73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Ülkelerdeki İşsizlik Durumları, İşsizlik Oranları, Toplam/AB İçi İşgücü Göçü ve Göç/İşsizlik Oranları (2016) 43

Şekil 4.1. Ekonomik Entegrasyon Ölçme Modeli 50

Şekil 4.2. Seçilen AB Ülkelerinde Senelere Göre GSYH Durumu (2007 yılı %100 kabul edilerek sabitlenmiş oranlardır) 54

Şekil 4.3. Seçilen AB Ülkelerinde Senelere Göre İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranları (%) 55

Şekil 4.4. Seçilen AB Ülkelerinde Senelere Göre Toplam Yatırımların GSYH'ya Oranları (%) 56

Şekil 4.5. Ülkelerin GSYİH Seviyeleri (1995-2017) (Milyon Euro) 60

Şekil 4.6. Ülkelerin Kişi Başı GSYİH Seviyeleri (2000-2017) 61

Şekil 4.7. Ülkelerdeki İşsizliğin İşgücüne Oranı (1991-2017) 62

Şekil 4.8. Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırım Durumu (2013-2016) (Milyon Euro) 64

Şekil 4.9. Ülkelere Diğer Avrupa Ülkelerinden İş Gücü Göçü (AB İçi) (2013-2016) .. 65

Şekil 4.10. Ülkelerden Diğer AB Ülkelerine İş Gücü Göçü (AB İçi) (2013-2016) 66

Şekil 4.11. Ülkelerin Diğer AB Ülkelerinden Mal ve Hizmet İthalatı (1995-2017) 67

Şekil 4.12. Ülkelerden Diğer AB Ülkelerine Mal ve Hizmet İhracatı (1995-2017) 68

Şekil 4.13. Ülkelerin HICP (Harmonized Index Of Consumer Prices - Enflasyon) Oranları 69

Şekil 4.14. Ülkelerin Bütçe Açığı Oranları (%GSYİH) 70

Şekil 4.15. Ülkelerin Kamu Borcu Oranları (%GSYİH) 71

Şekil 4.16. Ülkelerin Uzun Dönem Faiz Oranları (2005-2018) 72

Şekil 4.17. Yıllara göre Almanya-Yunanistan toplam ihracat ve ithalatı (Milyar $)..... 76

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFTA	: ASEAN Free Trade Area (ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi)
AICO	: ASEAN Endüstriyel İşbirliği (ASEAN Industrial Cooperation)
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
APEC	: Asia-Pacific Economic Cooperation (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu)
ASA	: Association of Southeast Asia (Güneydoğu Asya Birliği)
ASEAN	: Association of South-East Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
EC	: European Comission
GDP	: Gross Domestic Product
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
LAFTA	: Latin American Free Trade Association (Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği)

LAIA	: Latin American Integration Association (Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu)
MDAÜ	: Merkez Doğu Avrupa Ülkeleri
MERCOSUR	: Mercado Común del Sur
NAFTA	: North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
SEATO	: Southeast Asia Collective Defense Treaty (Güneydoğu Asya Ortak Savunma Anlaşması)
UN ECLA	: The United Nations Economic Commissionfor Latin America (Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomik Komisyonu

GİRİŞ

Ülkeler arasında devam eden ticaretin ve diğer ekonomik bağların serbestleştirilmesi ve geliştirmesi amacıyla yapılan ekonomik entegrasyonların özellikle son yüzyılda öne çıkan bir yaklaşım olduğu fark edilmektedir. Bu bağlamda, günümüzde farklı bölgelerde bölgesel ekonomik entegrasyonların oluşturulduğu göze çarpmaktadır. Bunların en başında da şüphesiz Avrupa Birliği (AB) gelmektedir. Dünya siyasi ve ekonomik tarihinin şu ana kadar gördüğü en ileri bütünleşme seviyesini yakalayan ve bunu devam ettiren tek organizasyon Avrupa Birliği'dir.

AB, temelinde "ekonomik" hassasiyetlere dayanan bir örgüt olarak kurulup bu çerçevede derinleşen adımlar ile kurumsal yapısını ilerletmiştir. 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak kurulup, 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak revize olan ve derinleşen örgütün odak noktası, ekonomik çatışmaları engellemek ve bu hususta bir uzlaşı sağlamak olduğu ileri sürülebilir. İkinci Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği yıkımın Kıta Avrupa'sında alınması gereken bir ders olarak kabul edilmesi, örgütün amacının ekonomik hassasiyetlerden daha detaylı bir aşamaya geçmesine zorlamıştır.

Enerji güvenliği, sosyal refah, insan hakları ve Soğuk Savaş kaynaklı Rusya tehdidi gibi hususlar, örgütün odak noktasını genişletmesi gerekliliğini doğurmuştur. Böylece giderek derinleşen ve büyüyen örgüt, genişleme dalgalarıyla kompleks bir yapıya evrilmiş ve entegrasyonun günümüzde görülen son aşaması olarak iktisadi ve siyasi birlik halini almıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası kurumsal yapısında gittiği değişiklikler ile MDAÜ'lere kapısını açarak 2004 yılında büyük bir genişleme dalgası gerçekleştirmiş ve bu yıldan itibaren on yıl içinde on üç yeni ülkenin birliğe kabulünü gerçekleştirmiştir.

Bu tezde, entegrasyon teorileri ve örnekleri ışığında beşinci ve altıncı genişleme dalgasında AB'ye katılan ülkelerin ekonomik entegrasyon süreci incelenmektedir. Bu kapsamda, bir vaka çalışması olarak ekonomik entegrasyon konusunda problemlerin yaşandığı Yunanistan örneği ele alınmıştır.

Amaç ve Kapsam

Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeleri ve Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne entegrasyonu ne seviyede gerçekleşebilmiştir? Söz konusu ülkelerin entegrasyonundan edinilecek tecrübeyle, aday ülke statüsündeki ülkeler ve AB için ne gibi dersler çıkarılabilir? Bu iki temel araştırma sorusu, çalışmanın odak noktası olarak Birlik bünyesindeki Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin entegrasyonunu inceleme amacı taşımaktadır. Özellikle Kopenhag Kriterleri ile Birliğin genişlemesi ve bütünleşmesinin farklı bir aşamaya geçmesi, AB entegrasyonunun ne şekilde ilerlemesi gerektiğinin ipuçlarını daha güncel olarak gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu aşamada, yeni bir ülkenin Birliğe tam üyeliği ile başlatılacak entegrasyon sürecinde, Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeleri'nin entegrasyon süreçlerini temel alınarak elde edilen tecrübeler dikkate alınmalıdır. Ayrıca, Yunanistan'ın birliğe entegrasyonu neden bir "sorunsal" teşkil etmektedir? Yunanistan'ın, 1981'de kabul edildiği Birliğe entegrasyonunu henüz tamamlayamamasının arkasındaki neden ve gerekçeler nelerdir? Bu hususlar, araştırmanın diğer önemli noktalarını tanımlamaktadır. Araştırmada, baz alınan ilk örneklem üzerinden bu soruların cevapları da aranmaktadır. Güncel makro ekonomik göstergelerle yapılan karşılaştırmalı analizler, araştırmanın objektifliği ve tutarlılığı açısından ehemmiyet arz etmektedir. Bu minvalde, entegrasyonun kararlılıkla devam ettirilmesi, "ortak para" olgusunun hayata geçirilmesi ve bunun paralelinde Euro Bölgesi'nin oluşumu, değinilmesi gereken başlıklar olarak görülmektedir. Zira, AB'nin ortak para sistemini yürürlüğe koyması ve bu sistemin işleyişi ve idamesiyle yetkili bir merkez bankası kurması, entegrasyonun geldiği seviyeyi anlama ve yorumlama açısından temel referans kaynaklarıdır. Başka bir perspektiften bakıldığında, Euro Bölgesi'ne geçiş, Birlik üyesi her ülke için gerekli midir? Tek paraya geçiş uzun vadede entegrasyonun sağlam temellerde ilerleyip, gelişmekte olan Birlik üyesi ülkelerin ekonomik yakınsamayı tutturabilmesi için avantaj veya dezavantaj yaratır mı? Euro Bölgesi'ne geçiş sağlanacaksa bunun zamanlaması ne olmalıdır? Bu ve benzer sorular ise, tezin karşılaştırmalı analizler üzerinden cevap aradığı diğer önemli mevzulardır.

Bulgular

1981 yılında Birliğe kabul edilen Yunanistan'ın ekonomik göstergeleri, Birlik ortalamasının çok altında ve ekonomik istikrardan uzak bir görüntü çizmekteydi. Bu bağlamda, Avrupa'nın tarihi kimliğinde önemli bir yere sahip olan Yunanistan'ın birliğe kabulünün, daha çok siyasi ve kültürel temellere dayandırılarak gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir. Bu düşünceyi referans alarak başlayan araştırma süreci neticesinde tezin ilk çıkarsaması şudur: Tam üyelik şartı olarak yerine getirilmesi gereken ekonomik göstergelerin doğruluğu ve kesinliği sağlanmadan ülkelerin birliğe dâhil edilmesi ve ekonomik entegrasyon sürecinin, makro ekonomik göstergeleri göz ardı ederek ilerletilmesi, Yunanistan benzeri bir durumu tekrar ettirebileceğinin kuvvetle muhtemel olduğudur. Ayrıca, özellikle Birlik üyesi gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik göstergelerinde bir istikrar ve güvenilirlik sağlamadan Euro Bölgesi'ne dâhil edilmeleri hem Birliğin hem de söz konusu ülkelerin ekonomik ve sosyal açıdan büyük zorluklar yaşamasına neden olup, krizlere yol açabileceği veya halihazırda bir kriz varsa bunu hızlandırıp, içinden çıkılması zor bir duruma sokacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Baz alınan Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeleri'nin, Birlik üyeliği öncesi ve sonrası makroekonomik göstergeleri, çalışmanın amacına yönelik soruların cevaplarına ulaşmak için önemli bir yer teşkil etmektedir, ancak tek başına yeterli değildir. Euro Bölgesi'ne dâhil olan söz konusu genişleme dalgasındaki ülkelerin, Euro'yu kabulünün öncesi ve sonrası veri tahlillerinin de göz ardı edilmemesi, çalışmanın güncelliği ve özellikle ekonomik bağlamda tutarlılığı için son derece önemli olduğu bilinciyle hareket edilmiştir.

Bu hususta yine Yunanistan'a ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Euro Bölgesi'nin en zayıf halkası görünümünde bulunması sebebiyle Yunanistan'ın Euro'ya geçmesi bir yana, günümüzde hâlen Euro'da kalmasının bile hata olduğu düşüncesi, Avrupa Birliği araştırmacılarının birçoğunda yaygın bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın diğer bir amacı, Euro Bölgesi ve Yunanistan'ın geleceği hususunda literatüre güncel bir karşılaştırmalı analiz katabilmektir.

Çalışmada dikkat çeken bir diğer bulgu, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin, AB'ye entegrasyon arzusundaki diğer önemli etmenin güvenlik endişesi olduğu gerçeğidir. Bu bağlamda, özellikle Soğuk Savaş Dönemi sonrasında söz konusu ülkeler, bir entegrasyona bağlı olmanın güçlü bir birliktelik getireceğine inanmışlardır. Bu birliktelik sayesinde

güvenlik hassasiyetleri gözetilecek ve ekonomik faydalar elde edebileceklerdir. Öte yandan, uluslararası arenada etkili bir aktör durumuna gelen AB'nin bir parçası olarak, prestij ve caydırıcılık kazanabileceklerdir.

Yöntem

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ne (MDAÜ) yönelik genişleme düşüncesi ve politikaları somut adımlara dönüşmüştür. Bu doğrultuda, 1993 Kopenhag Kriterleri ile MDAÜ'lerin Birliğe kabulünün önü resmi olarak açılmıştır. 2004, 2007 ve 2013 yıllarında tamamlanan Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası'yla, onüç yeni ülke (Polonya, Çekya, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Yönetimi, Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan) Birliğe resmen üye olmuştur. Tam üyeliğin gerçekleşmesiyle entegrasyon süreci başlamış ve buna yönelik ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır.

Çalışmada söz konusu ülkelerin, Birlik üyeliği öncesi ve sonrası ekonomik göstergeleri, entegrasyon sürecindeki spesifik konumlarının saptanması amacıyla örneklem alınmıştır. Öte yandan, Yunanistan'ın entegrasyonundaki mevcut konumunun incelenmesi ve tespitine yönelik olarak ekonomik göstergeleri de aynı paralelde tetkik edilmiştir. Bu perspektifte, Yunanistan'ın entegrasyonunun neden bir sorunsal olarak ele alındığı, bütünleşme sürecindeki ekonomik verilerin analizi ile mevcut örneklem üzerinden karşılaştırılarak kanıtlanmaya çalışılmıştır. Veri analizlerinin karşılaştırılması sonucu elde edilen objektif tespitlerden hareketle çözüm önerileri ileri sürülmüştür. Ülke örneklemi ve karşılaştırmalı veri analizi yöntemlerinin birlikte uygulanmasıyla çalışma gerçekleştirilmiştir.

Tez Planı

Çalışma toplam dört bölümden oluşmaktadır. Bu çerçevede tez planı, aşağıda ana hatlarıyla izah edilen bölümler üzerine inşa edilmiştir.

Birinci bölüm, literatürde temel referans kaynağı teşkil eden ve çalışmanın odak noktasını oluşturan söz konusu genişleme dalgası ülkeleri ile Yunanistan sorununu en iyi şekilde

açıklayan başlıca AB entegrasyon teorilerini (Sosyal İnşacılık, Fonksiyonalizm ve Neofonksiyonalizm) ele almaktadır. Teorik çerçevede, entegrasyon sürecinin rasyonelliğini esas alan görüşler incelenmiş ve buradan hareketle günümüz entegrasyon hareketlerini en iyi öngören ve açıklayan teori ve kuramlara değinilmiştir. Ayrıca, AB entegrasyon teorilerinin günümüz gerçekçiliği ve revizyonu, araştırmanın odak noktasını kaybetmeden, sınırlandırılarak incelenmiştir.

İkinci bölümde entegrasyonun aşamalarına kısaca değinilmiş ve dünyadaki başlıca diğer entegrasyon örnekleri incelenmiştir. Böylelikle AB'nin günümüzdeki en ileri entegrasyon örneği olduğu net olarak gösterilmiştir. Ayrıca, entegrasyonlar ve küreselleşme ilişkisi bu çerçevede ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası'nda AB'ye üye olan ülkelerin ekonomik entegrasyon düzeyleri ele alınmış, ülkelerin ekonomik anlamda entegrasyon sonucunda elde ettikleri kazanımlar ortaya konulmuştur.

Çalışmanın son bölümünde ise söz konusu ülkelerin ekonomik entegrasyon düzeyleri karşılaştırılmış ve özellikle ekonomik entegrasyon konusunda Yunanistan sorunu hakkında detaylı incelemeler yapılmıştır. Ülkelerin entegrasyonu temel makroekonomik veriler ve sermaye, iş gücü, mal ve hizmetlerin serbest dolaşım düzeyi üzerinden ele alınmıştır. Ayrıca, bu veriler Yunanistan ile karşılaştırılarak analiz edilmiş, sorunsalın varlığı kanıtlanmaya çalışılmış ve buna yönelik çözüm önerileri ileri sürülmüştür.

Çalışma sonucunda ekonomik entegrasyon kapsamında Maastricht Kriterleri'nin çok önemli olduğu görülmüştür. Bu kapsamda, Maastricht Kriterleri'ne uygun bir ekonomiyle Euro Bölgesi'ne kabul edilen Beşinci ve Altıncı Dalga Ülkeleri'nin, ekonomik olarak Yunanistan'dan oldukça küçük olmalarına rağmen, Yunanistan'dan daha istikrarlı bir ekonomiye kavuştukları tespit edilmiştir. Yunanistan'ın ise bahse konu Kriterler'e uyum sağlamadan üyeliğe kabul edilmesinin sorunlara neden olduğu anlaşılmıştır. AB'nin tekrar Yunanistan benzeri bir kriz örneğiyle karşılaşmaması için ortak para bölgesinde olan ülkelerin maliye politikalarını da tek elden yönetmesinin faydalı olacağı ve böylece ülkelerin ekonomik yakınsamadan sapmalarının önlenebileceği sonucuna varılmıştır.

ENTEGRASYON TEORİLERİ VE AVRUPALILAŞMA

1.1. Entegrasyon Kavramı

Küreselleşme sürecinde bölgeselleşme eğilimlerinin artmasıyla beraber entegrasyon olgusu da uluslararası ilişkiler açısından önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda 'entegrasyon' kavramını açıklamak için uğraşan ve bu konuda teoriler geliştiren çalışmalar yapılsa da entegrasyonun ne olduğuna dair genel kabul gören bir görüş bulunmamaktadır (Puchala, 1972, s. 267). Entegrasyon kavramının bir süreç mi yoksa bir durum mu olduğu yahut her ikisinin birden mi olduğuna dair bilim insanları arasında farklı görüşler bulunmaktadır (Haas, 1964, s. 26).

Entegrasyon terimini bir durum olarak kabul edenler arasındaki en geniş kapsamlı tanımı yapan kişi Amitai Etzioni'dir. Yaptığı tanıma göre entegrasyon, farklı ülkelerin meydana getirdiği bir kurumun, zorlayıcı araçları kullanma hakkını elde etmesi, karar mekanizmalarına sahip olması ve bu ülkelerin vatandaşlarına yönelik siyasi bir kimlik oluşturabilmesidir (Etzioni, 1962, s. 69). Entegrasyon'u bir duruma neden olan süreç olarak değerlendiren kuramcılar arasında da ilk akla gelen Ernst Haas'dır (Haas, 1964, s. 27). Entegrasyonun, farklı ulusal kimliklere sahip siyasi aktörlerin siyasi faaliyetlerini, bağlılıklarını ve beklentilerini, kurumları üye ülkeler üzerinde yetki sahibi olan yeni bir merkeze doğru çekmek amacıyla ikna edilmeleri süreci olduğunu ileri sürmektedir. Sonuç olarak 'entegrasyon' kavramı, farklı ulusal yapıların siyasi olarak birleşmelerini ifade eden bir süreç veya gerçekleştirilen birleşmenin bir ürünü şeklinde görülmektedir (Haas, 1958, s. 16).

Ancak söz konusu tanımlamalar genel itibarıyla siyasi entegrasyonla alakalı tanımlamalardır. Halbuki entegrasyon siyasi olduğu kadar, sosyal ve ekonomik anlamda da olabilmektedir. Bu nedenle bazı kuramcılar, entegrasyonu, aktörler arasındaki birleşmenin belirli ölçümler sonucunda anlaşılabilecek herhangi bir seviyesi olarak açıklamışlardır (Keohane & Nye, 1993).

Entegrasyon çeşitleri, belirlenen amaçlara, kararlaştırılan işbirliğinin yoğunluğuna, bağımlılık derecesine, yarar paylaşımı derecesine ve işbirliği içindeki birimlerin politik ve sosyal homojenlik derecesine göre değişiklik sergilemektedir (Behrens & Noack, 1984, s. 160). Ancak temel anlamda entegrasyon, ekonomik (ulus ötesi bir ekonomi modeli), sosyal (ulus ötesi bir toplum modeli) ve siyasal entegrasyon (ulus ötesi bir siyasi sistem modeli) olmak üzere üçe ayrılır (Nye, 1971).

1.1.1. Ekonomik Entegrasyon

Ekonomik entegrasyon ilkesel yönden piyasaların birleştirilmesidir (Molle, 2006, s. 10). İki yahut ikiden fazla devlet arasında ticarete mani olan çeşitli kısıtlamalara son verilmesi şeklinde tanımlanabilir (Robertson, 1972, s. 59). Ekonomik entegrasyonda çeşitli seviyeler bulunmaktadır. Bu seviyeler, tercihli ticaret sözleşmeleri, serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği, ekonomik ve parasal Birlik, ortak pazar ile milli ekonomik bağımsızlığın bütünüyle ortadan kalktığı tam ekonomik entegrasyondur (Ertürk, 1991 , s. 5).

Ekonomik entegrasyon politik eğilimlere dayanabilmekte ve bu nedenle siyasi sonuçlar doğurabilmektedir. Bununla birlikte, özel bir alanda (kömür ve çelik gibi) veya ekonominin tamamında bütünleşme sağlanması, merkezi karar almanın kapsamını genişletirse bu durum siyasi işbirliğinin de gelişmesine katkı sağlamaktadır (Haas, 1958, s. 12). Özellikle de üst kademedeki ekonomik entegrasyonlar için siyasi entegrasyonun desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. NAFTA, APEC ve ASEAN gibi organizasyonlar bölgesel ekonomik entegrasyonlara örnek verilebilir.

1.1.2. Sosyal Entegrasyon

Sosyal entegrasyon, karşılıklı olarak birbirine bağımlılığın bilincinde olmanın veya karşılıklı sorumluluğu kabul etmenin mecbur olmadığı bireysel iletişim veya mübadeleleri kapsamaktadır (Nye, 1971, s. 26). Posta, telefon konuşmaları, turizm, ticaret ve öğrenci değişimleri bahse konu iletişim ve mübadelelere örnek olarak verilebilir (Deutsch, 1964). Sosyal entegrasyon halkların entegrasyonu ile elitlerin entegrasyonu olarak ikiye ayrılabilir. Özel grupların aralarında cereyan eden iletişimi anlayabilmek için o bölgede ve o bölge dışında bulunan üniversitelerde eğitim gören öğrenci sayısı veya yolculuğun en pahalı şekli olan uçak seferlerinin o bölgeye ve o bölgenin dışına olan sefer miktarı karşılaştırılabilir (Nye, 1971, s. 26).

1.1.3. Siyasal Entegrasyon

Entegrasyon çeşitleri arasında siyasal entegrasyon, tatminkar bir tanıma varmada en zor ve en belirsiz olandır. Siyasal entegrasyon, aynı siyasi ortamdaki bireylerin meydana getirdiği topluluk ilişkisidir. Bu da gruptakilere ortak bir kimlik duygusu ve bilinç veren çeşitli bağlar yoluyla bireylerin bir araya getirilmesi demektir. Siyasal entegrasyonun temelinde, karşılıklı menfaatler sağlama amacını taşıyan kolektif bir eylem bulunmaktadır (Jacob & Teune, 1964).

Deutsch (2006)'a göre siyasal entegrasyon, belirli bir toprak parçası üstünde bir grup insanın uzun bir süreliğine barışçıl düzeni tesis edilmesi için gerekli görülen topluluk ve kurumlar üzerine ortak bir yargıya varmalarına neden olan süreçtir. Leon Lindberg'e göre ise böyle bir entegrasyon, ortak katılım ve düzenli kararlar almanın mevzu bahis olduğu, çeşitli sosyal grupların meydana getirdiği kolektif karar verme mekanizmasına sahip bir uluslararası sistemi ortaya çıkarma amacının parçasıdır (Arı, 2002, s. 406).

1.2. AB Entegrasyon Teorilerine Genel Bir Bakış

1.2.1. Avrupa Birliği Entegrasyonu

Uluslararası ilişkiler kapsamındaki bütünleşmeleri entegrasyon kuramları açıklama çabasındadır. AB entegrasyon teorisi, Avrupa kıtasında ortak siyasal kurumların gelişimine politik işbirliği sürecinin sistematik yansıma alanıdır (Wiener, 2009, s. 4). Avrupa bütünleşme sürecine dair önemli çalışmalar gerçekleştiren Haas'ın yaptığı tanıma göre Entegrasyon, birden çok ülkenin bir araya gelerek, muhtelif konularda görüş birliği sağlayarak sadakatlerini, beklentilerini, siyasi eylemlerini oluşturacakları yeni merkeze teslim etmeye ikna olmalarıdır. Bu işlem sonucu yeni bir merkez meydana gelir. Bu merkeze bağlı şekilde bir araya gelen devletler de yeni bir aktöre dönüşürler. Yeni bir aktöre dönüşmek entegrasyondaki son aşamadır. Ülkeler entegrasyon süreciyle önceki yetenekleri ve bu yeteneklerle başarabilecekleri işleri kendi başlarına yapmak yerine, meydana getirdikleri yeni kurumlar aracılığıyla işbirliği yaparak gerçekleştirirler (Özdemir, 2012, s. 37).

Entegrasyon maksadıyla işbirliği içinde olan devletler hakimiyetlerinin bir kısmını meydana getirdikleri yeni kurumsal merkeze devrederler. Bu nedenle aslında

egemenliklerinin bir anlamda zayıfladığı ifade edilebilir. Bu noktada akla devletler niçin entegrasyona gider sorusu gelebilir. En ufak ticaret için bile ortaya bir miktar sermaye konulması gerektiğine bakılırsa, ülkelerin entegrasyon yapmakla kaybettikleri değerlere karşılık daha büyük kazançlar sağlamayacakları birlikteliğe girmeyecekleri bir gerçektir. O halde entegrasyondaki amaç, ülkelerin bazı haklarından vazgeçmeleri karşılığında ortak bir fayda elde ederek kârlı çıkabilecekleri bir neticeye varmaları olacaktır. Yani egemenliklerinin zayıflamasına karşılık daha büyük bir güç sağlanmasıyla yeni bir avantaj ortaya çıkacaktır.

Çok sayıda neden gösterilebilmekle birlikte, entegrasyonu ortaya çıkaran neticeler iki temel başlık altında açıklanabilir: *"Zorunluluklar ve idealler"* (Özdemir, 2012, s. 47). Ülkeler bazı yüksek hedeflere ulaşabilmek amacıyla ortaklara gereksinim duyarlar. Bir başlarına halledemedikleri sorunları çözebilmek amacıyla bir araya gelmek, bir araya gelmeseler bile hiç olmazsa işbirliği yapmak durumunda kalabilirler. Bu zorunlulukların önemini ve öncelik sırasını entegrasyonu mecburi hale getiren nedenler arasında saymak mümkündür. Entegrasyonun meydana gelmesi birkaç ülkenin ortak kararıyla başlayan bir süreç biçiminde de görülebilir. AB'nin kurulma sürecinde bazı ülkelerin yaptığı işbirliği bu duruma bir örnektir. Entegrasyonu zorunluluk gibi gören ülkelerin mevcut bir birliğe katılması biçiminde de görülebilir. Doğu Avrupa Devletleri'nin Avrupa Birliği'ne üye olması imparatorlukların son bulduğu, devletlerin artık küçük toprak parçalarından oluştuğu, modern devlet düşüncesinin daha güçlü görüldüğü çağımızda milletlerin karar alma noktasında birbirleriyle bağımlılıkları, ortak hareket etmek gayesiyle işbirliği arayışında bulunmaları, uluslararası alanda varlık gösterilebilmek için neredeyse entegrasyonun ihtiyaç haline geldiğini gösteren bir belirtidir (Özdemir, 2012, s. 19). Kendi başına hareket eden devletlerin ise daha güçlü devletlerin etkisine girme durumları vardır. Dolayısıyla bu noktadan itibaren, öngörülen bir tehlikeden dolayı yapılacak entegrasyonlar zorunlu bütünleşme olarak adlandırılabilir. Entegrasyonun ortaya çıkmasındaki ikinci anlayışsa ortak ideallerin varlığıdır. Ortak ideallerle ortak siyasal anlayışın bulunması, neticede büyük bir kazanımı doğuracak bütünleşme için devletleri egemenliklerinin cüzi bir kısmından feragat etmeye teşvik etmektedir. Ülkeler, entegrasyonun ortaya çıkardığı üretim maliyetlerini azaltma, Pazar payını büyütme gibi avantajlardan da istifade ederek ortak idealler geliştirmek maksadıyla bir kısım egemenliklerinden vazgeçebilmektedir.

Entegrasyon sürecini açıklama konusunda diğer bir yaklaşım olan Realist yaklaşım, entegrasyon kavramını daha ziyade harici unsurlarla açıklamaktadır. Güvenlik endişesi, bölgesel güçler arasında yer alma, güç dengelerinde konum belirleme gayretleri bu unsurlardan olabilir. Bu durumu birbirlerinin rakibi olan farklı güçler arasındaki taraf belirleme mecburiyeti olarak da açıklayabiliriz. Örneğin Doğu Avrupa Devletleri'nin, Sovyetler Birliği'nin etkisinden kurtularak AB'ye üye olma isteği, bu dönem zarfında açığa çıkan güç dengeleri sonucunda kendi konumlarını tayin etme zorunluluğu olarak görülebilir. Nihayetinde Doğu Avrupa Devletleri iki önemli gücü oluşturan Sovyetler Birliği ve Batı Avrupa arasında kalmış, komünist düzenden kurtulmak için çaba sarf etmiş, kendi başına yetemeyen ve yeni işbirlikleri arayan, dolayısıyla karşılarına çıkan yeni entegrasyon imkânını değerlendirmek isteyen devletlerdir (Vachudova, 2001, s. 8). İçinde bulundukları durum nedeniyle bu devletlerin entegrasyona olan isteklerinin pekiştiğini, bu bağlamda da katılım için gerekli koşulların ifa edilmesinde devletleri daha yapıcı davranmaya sevk ettiğini düşünmek hatalı olmayacaktır. Liberal anlayışlar ise daha ziyade içsel unsurlara vurguda bulunur. Ortak tarih ve kültür, karşılıklı bağımlılık bu unsurlardandır. Farklı yaklaşım tarzları ve farklı açıklamalar olmasına rağmen bütünleşme sürecinde tamamının etkisi söz konusu olup, süreci tek bir etkenle açıklamaya çalışmak mümkün değildir (Schimmelfennig, 2001, s. 68).

1.2.1.1. Klasik Entegrasyon

Genişleme konusu; federalizm, hükümetler arası yaklaşım ve yeni işlevselcilik gibi klasik entegrasyon teorileri arasında sık sık ele alınmıştır. Yeni işlevselcilik, genişlemeye dair herhangi bir varsayımı ortaya çıkarmamakta, devletler arası yaklaşımsa genişlemeyi ülkeler arası müzakere şeklinde açıklamaktadır. Örneğin, Wallace, klasik entegrasyon teorilerinde genişlemeyi, devletlerin genişleme tercihlerini veya entegrasyonun ülke/toplum dinamiklerini açıklayamayacağını ileri sürmektedir (Wallace, 2000). Schimmelfennig (2001) ve Sedelmeier (2005)'e göre ise literatür genelde tasvir odaklı olup birbirinden bağımsız örnek olayların incelemesine odaklanmıştır. Dolayısıyla mevcut literatür, genişleme konusunda ne kadar ampirik bulgu geliştirse de teorik yönden genelleştirilebilir varsayımları öne sürmede zayıftır.

Schmitter (2005, s. 7)'e göre eğer yeni işlevselci yaklaşım genişleme konusunu ele alsaydı, AB ile daha güçlü işlevsel bağlara sahip devletlerin üyeliğinin daha çabuk gerçekleşeceğini

varsayacaktı. Schmitter (2005) söz konusu işlevselci mantığın anında çürütülebileceğini ileri sürer ve bu iddiasını da İsviçre'nin AB'ye üye olmaması, buna karşılık Yunanistan'ın üyeliğinin çok da geç olmaması ile temellendirir. Burgess (2005, s. 39) ise genişleme konusunu federalizm teorisiyle açıklamaktadır. Ancak Burgess (2005) tarafından yapılan analizler, genişlemenin AB kurumsal yapısına olan etkilerini incelemenin ötesine geçememiştir.

Moravcsik, *Avrupa Tercihi* adlı kitabında genişleme konusunu ele almamış olsa bile, sonrasında Vachudova'yla beraber liberal hükümetlerarası yaklaşım modelini Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri genişlemesi sürecine uygulamıştır (Moravcsik & Vachudova, 2003). Moravcsik bu çalışmasında genişlemeyi ülkeler arası müzakere çeşidi olarak tanımlamakta ve genişlemede merkezi Batı Avrupa Devletleri'nin tercihinin uluslararası platformdaki güçlü konumları nedeniyle daha çok ön planda olduğunu, Merkez ve Doğu Avrupa Devletleri'nin ise zayıf ekonomik durumlarından dolayı müzakereler sırasında daha fazla taviz vermeye mecbur bırakıldıklarını tartışmaktadır. Moravcsik ve Vachudova (2003), Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin rasyonel temellerde davrandıklarını ve üyeliğin uzun vadedeki faydalarından dolayı, kısa ve orta vadede tarım ve yapısal fonlardan taviz verdiklerini ve siyasi uyum gösterdiklerini belirtmiştir. Batı Avrupa devletleri ise iç pazarın büyümesi, ekonomide canlanma ve stratejik istikrar gibi uzun vadeli çıkarları nedeniyle Merkez ve Doğu Avrupa Devletleri'nin üyeliğine rıza göstermişlerdir.

1.2.1.2. Sosyal İnşacılık

Uluslararası ilişkiler disiplininde sosyal inşacı yaklaşımların tartışılmaya başlanmasına paralel olarak Avrupa entegrasyonunu, sosyal inşacı bakış açısıyla açıklayan çalışmalarda artış görülmektedir. Sosyal inşacı araştırmalarda, Avrupa Kimliği unsurları, milli kimliklerin oluşma süreçleri ve Avrupa söylemleri sorunsallaştırılmaktadır (Christiansen, Jørgensen, & Wiener, 2001). Avrupa Birliği Kimliği ve Birliğin uluslararası arenadaki rolünün önemine odaklanılmaktadır (Manners, 2002, s. 238). Bu çalışmalarda, genel anlamda disiplin içindeki ana tartışmaların rasyonelliğini eleştirilmekte ve Avrupa entegrasyon sürecindeki düşünsel etkenlere, sosyal etkileşime ve kimliklere vurgu yapılmaktadır.

Bu kimlikler, toplumların sosyolojik açıdan belirli bir tarihsel alt yapı ile değerlerinden oluşan, önemli dinamikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, toplumun birlikte yaşamasının sonucu olarak ortaya çıkan bir "ortak değerler bütünü" şeklinde de ileri sürülmektedir. Sosyal kimliklerin oluşumu ile aynı kültür ve değer birikimine sahip insanların bir arada yaşama arzusu sonucunda ulus-devlet yapılanmaları gerçekleşmiştir. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde sosyal inşacılık teorisi, bir bakıma toplumların oluşturdukları bu kimliklerle birlikte uluslararası işbirlikleri ve entegrasyonlar üzerinden aynı kimliklere sahip olduğunu düşünen farklı toplumların ortak değerlerinin paylaşımı hususuna eğilmiştir. Sosyolojik ortak değerler ve norm odaklı bir çerçevede toplumların tahliline odaklanan bu teori, entegrasyonların genişleme ve derinleşme sürecini ekonomik temellere dayanmamasına rağmen farklı olaylar ve örnekler üzerinde etkisini göstermiştir.

Sosyal inşacılığa göre Merkezi ve Doğu Avrupa Devletleri'nin genişlemesi konusuna AB'nin yaklaşımı rasyonel temellerle açıklanamaz, dolayısıyla daha ön planda olan normatif unsurlardır. Schimmelfennig (2001) ve Sedelmeier (2005)'ın iddiasına göre rasyonel yaklaşımlar, Merkez ve Doğu Avrupa Devletlerinin, genişlemesinin maliyetinin faydasından fazla olacağı belli olmasına rağmen Avrupa Birliği üyelerinin ortaklık ilişkisinin ötesinde üyeliğe izin vermelerini açıklayamamaktadır. Bu araştırmalar, genişleme konusuna sosyolojik yönden yaklaşıp genişlemeyi norm odaklı bir süreç gibi analiz etmektedir. Uluslararası sosyalleşme sürecinin üzerinde durduğu şey değerlerin, normların ve kuralların uluslararasılaşması konusudur. Avrupa kolektif kimliğiyle beraber düzenleyici kurallara ve Merkez ve Doğu Avrupa Devletleri'ni biçimlendirmede Avrupa Birliği'nin söylemlerine atıfta bulunmuşlardır. Böylelikle, Avrupa Birliği'nin aday devletlerdeki demokratik dönüşüm süreci üzerindeki etkisini norm ve değerler ile izah etmişlerdir (Schimmelfennig, Engert, & Knobel, 2006, s. 2).

Sosyal inşacılık, Avrupa Birliği genişlemesi ve bütünleşmesinde özellikle Yunanistan'ın Birliğe kabulünün nedenlerini açıklamak için etkili bir kuramdır. Altı yıl süren müzakereler sırasında Yunanistan'ın Birliğe kabulü, sosyolojik bir Avrupa Kimliği'nin inşası açısından önemli olduğu görüşü hakim olmuştur. Bu bağlamda, Yunanistan'ı dışlamak yerine onun özellikle siyasi bakımdan geliştirilmesi ve demokratikleştirilme daha çok kabul görmeye başlamıştır (AB, 2017). Kıta Avrupa'sının en köklü tarihine ve kültürel birikimine sahip Yunanistan'ın topluluğa üyeliği, günümüz Avrupa Birliği'nin oluşumundaki temel sosyolojik ve kültürel normların gerekliliğinden kaynaklanması, bu

kuramın pratiği olarak ifade edilebilir. Ayrıca, oluşturulmaya çalışılan Avrupa Kimliği'nin, realist gücü açısından Yunanistan'ın coğrafi konumu da göz ardı edilemez bir nokta olmuştur. Ancak 1981 yılındaki siyasi endişeler, ekonomik kıstaslardan daha ciddi bir geçerliliğe sahip olmasının sonuçları, günümüzde sancılı bir Yunanistan ekonomik sorunsalı oluşmasına yol açmıştır.

1.2.2. Fonksiyonalizm ve Neofonksiyonalizm

1.2.2.1. Fonksiyonalizm (İşlevselcilik)

David Mitrany'nin 2. Dünya Savaşı'nın ardından yayımlanan "A Working Peace System" isimli kitabıyla yankı bulan fonksiyonalizmdeki amaç, insani çatışmanın sonlandırılması için gerekli koşulları teorileştirmektir. Mitrany'nin hedefi, uluslararası toplum için "ideal" formu yaratmak yerine bu toplumun temel fonksiyonlarını belirlemek olmuştur (Rosamond, 2000, s. 33).

Mitrany yukarıda zikredilen eserinde, fonksiyonalizmin ana tezlerini ortaya koymuştur. Bu durumda, dünyada yaşanan savaşların asıl nedeni, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıktır. Dolayısıyla barışın ön koşulu ekonomik ve sosyal refahtır. Milliyetçilik akımıyla beraber ulus-devlet yapılanması savaşa neden olmaktadır. Ayrıca ulus-devlet yapılanması vatandaşlarını savaşa zorunlu bırakan sübjektif bir karaktere sahiptir. Halbuki insanlar rasyonel yaratıklardır; uluslararası ticaretin artışına paralel şekilde insanların tercihlerini uluslararası işbirliğinin güçlenmesi lehinde değiştirmesi doğaldır. Bu gelişmenin sonunda uluslararası örgütler oluşacak ve ortak çıkara dayalı örgütlerin gelişim göstermesi de savaşı körükleyen milliyetçi akımlarını zayıflatacaktır (Ülger, 2002, s. 35).

Fonksiyonalizmin temelinde sertlik ve dogmalardan kaçınma bulunmaktadır (Haas, 1964, s. 8). İnsani ihtiyaçların karşılanması ve toplumun refahı öncelikli konulardandır. İnsanların ihtiyaçlarını belirlemede her zaman gerçekçi olduğu ve bunları karşılayacak fonksiyonlara sahip otoriter örgütler ortaya çıkaracağı savunulmuştur (Rosamond, 2000, s. 33). Fonksiyonalizme göre savaş insanın toplum olarak yaşamasının nesnel ürünüdür. Savaş insanın doğasından kaynaklı olmayıp, devletlerin irrasyonel uygulamalarının bir sonucudur (Arı, 2002, s. 403). Bu bakış açısına göre fonksiyonalizm, insanın doğası gereği kötü olduğunu ileri süren realizmle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu teori, iletişim ve ulaştırma teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle insani faaliyet alanlarının genişleyeceğini ve bu sayede birçok hükümet işlevinin daha geniş bir kapsamda gerçekleştirilmesine imkân tanınacağını ileri sürmektedir. Fonksiyonalistlere göre hükümetlerin daha yüksek seviyelerinin güçlendirilmesi veya postanın iletilmesinden çevrenin korunmasına kadar özel fonksiyonların gerçekleştirilmesinde hükümetsel kapasitenin artırılması geleneksel ülkeleri sınırlayan bir hükümetler ağına yol açacaktır (Hughes, 1995).

Mitrany'e göre modern toplum siyasetçilerden çok uzmanların çözebileceği çok sayıda teknik sorun yaratmaktadır. Bu sorunlar ülke içinde olabileceği gibi uluslararası boyutta da olabilmektedir. Ortak sorunların artması ülkelerin işbirliğine gitmesine yol açmakta ve temelde siyaset dışındaki sorunların (sosyal, ekonomik, bilimsel) çözümü de bundan etkilenen devletlerin siyaset dışındaki uzmanlarına verilmelidir (Viotti & Kauppi, 1993, s. 34). Teknik konuların zamanla önem kazanması nedeniyle bu alanlarda tesis edilen işbirliği, yalnızca belirli konuların uluslararası platformda çözümünü sağlamak için görevlendirilen personelin bulunduğu fonksiyonel uluslararası organizasyonların kurulması ve artmasıyla sonuçlanacaktır (Arı, 2002, s. 400). Nihayetinde refah ve barışın entegrasyonla gerçekleşmesine yönelik idealist hedeflerle sımsıkı bağlı bulunan fonksiyonalizme göre entegrasyon, 'yüksek politika'dan uzaklaşan teknokratik bir süreç tarzında görülmektedir (Pursiainen, 2008, s. 151).

1.2.2.2. Neofonksiyonalizm (Yeni İşlevselcilik)

Fonksiyonalizmin devamı niteliğinde olan neo-fonksiyonalizm, kendisine temel olarak Mitrany'nin çalışmasını alarak fonksiyonalist bakış anlayışının eleştirilere konu olan eksik taraflarını tamamlamaya gayret etmiştir. Bu teorinin yaptığı temel katkı, entegrasyonla alakalı hipotezler geliştirmesi, değiştirmesi ve testten geçirmesinden kaynaklanmaktadır (Dougherty & Pfaltzgraff, 2001, s. 512). Birçok kişiye göre entegrasyon teorisiyle neofonksiyonalizm aynı anlamdadır. 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte AB konusundaki öğretilerde neofonksiyonalizm öne geçmiş ve Avrupa entegrasyonuyla ilgili analizler neofonksiyonalizm dikkate alınmadan yapılamaz duruma gelmiştir. Bu akım genel itibarıyla Ernst Haas'ın izlerini ve etkisini taşımaktadır (Rosamond, 2000, s. 50).

Neofonksiyonalist yaklaşımın kurucusu olan Ernst Haas, egemen ülkelerin meydana getirdiği, federal yapıdaki bir süper devletin tasvirini yapmıştır. Bu yaklaşımdaki temel

önermeler şöyledir: Fonksiyonalizme benzer şekilde neofonksiyonalizm de ülkeler arasındaki ticaret nedeniyle sağlanacak barışın devamlılığını öngörür. Egemen devletler tarafından oluşturulacak bir federasyonun içinde siyasi bir otoritenin teşkil edilmesini destekler. Bütünleşme bir çırpıda sektörlerin tamamında değil, adım adım gerçekleştirilmelidir. Teknik alanla başlayan işbirliği, zamanla daha fazla ve yakın işbirliğine götürecek, bu sayede daha çok sektörü kapsamına alacaktır. Bütünleşmenin böyle adım adım yürütülmesine "spill-over" (yayılma) denir. Dolayısıyla Mitrany'nin dallanma diye tarif ettiği görüşler, Haas tarafından spill-over kavramıyla açıklanarak temel bir kavram haline gelmektedir. Haas'a göre, ilk başlarda salt işlevsel görülen entegrasyon, zamanla siyasal entegrasyona evirilecektir. Diğer bir ifadeyle, ekonomik entegrasyon süreci sonunda siyasal bir topluluk ortaya çıkacaktır (Canbolat, 2001, s. 87).

Haas yaptığı çalışmada ekonomik entegrasyondan siyasal entegrasyona geçiş için hangi koşulların gerekli olduğunu incelemiştir. Araştırmaya göre bir entegrasyon süreci esnasındaki çeşitli dönemlerde etkili olan üç farklı değişkenler grubu bulunmaktadır (Hoffman, 1960). Bunların ilki 'arka plan değişkenleri' adıyla bilinen potansiyel üye ülkelerin büyüklüğü, bunlar arasındaki halihazır ilişkiler, milli elit kesimlerinin kapsayıcılığıdır. İkincisi, bölgesel entegrasyon öncülüğünde hükümetlerin benzer veya aynı amaçlarının derecesiyle bir bölgesel organa sunulan gücün derecesidir. Son olarak entegrasyonun gerçekliğini ortaya koyacak değişkenler aşağıdadır (Canbolat, 2001, s. 86).

i. Bölgesel sorunlarla ilgili kararların işbirliği içinde alınıp alınmadığı,
ii. Bölge içindeki iletişim ve etkileşimlerin çoğalıp çoğalmadığı ve
iii. Bölgedeki milli hükümetlerin anlaşmazlıkların çözümünde sergileyecekleri yetenek.

1971 yılında piyasaya sürdüğü kitabında entegrasyon hakkında Avrupa örneğine ve diğer örneklere değinen Joseph Nye, neofonksiyonalizmi desteklemiştir (McCormick, 1996, s. 86). 'Bütünleşme potansiyeli' ve 'süreç mekanizması' terimlerine dayanan bir neofonksiyonalist modeli geliştirme aşamasında, Mitrany ve Haas'ın bahsettiği 'spill-over' ve 'otomatik siyasallaşma' terimlerinde değişikliğe giden örneklerden de istifade etmiş ve entegrasyonu oluşturan koşulları analiz etmeyi amaçlayan teorik bir çerçeve ortaya çıkarmıştır (Dougherty & Pfaltzgraff, 2001, s. 515). Nye, neofonksiyonalist kuramın

formüle edilip kavramsallaştırıldığı yedi süreç mekanizmasının bulunduğunu ileri sürmektedir (Nye, 1971). Bunlar:

1. Görevlerdeki fonksiyonel bağlantı,
2. İlişkilerde artış
3. Bağlantılar ve koalisyon oluşumu
4. Elitin toplumsallaşması
5. Bölgesel grup oluşumu
6. İdeolojik kimlik cazibesi
7. Sürece dış aktörlerin katılımı

Süreç mekanizmasının öne çıkardığı bütünleştirici şartlar, "bütünleşme potansiyeli" kavramıyla Nye'ın çalışmasındaki önemli bir yeri teşkil etmektedir. Ona göre bu şartlar, bir bölge için entegrasyon potansiyelinin belirleyicisidir. Nye (1971), bu şartları yapısal ve algısal olmak üzere iki gruba ayırmış, yapısal şartları da kendi içinde dört gruba ayırmıştır. Bunların ilki, simetri veya birimler arasında olan ekonomik eşitliktir. Konuyla ilgili uzun bir süre görece daha fakir olan güney ve doğudaki ülkelerin AB'ne üye olup olamayacağı tartışılmıştır. Ancak anlaşılmıştır ki, üye ülkelerin büyüklüğü veya zenginliği gibi farklar onların bir araya gelmesini sağlayan itici güçten daha önemli değildir. İkincisi, üye ülkelerdeki elit grupların ne derecede benzer değerleri veya görüşleri paylaştığı sorusuna dayanan elit değerlerin tamamlayıcılığıdır. Eğer söz konusu derece yüksekse bölgesel entegrasyona olan destek daha da artabilir. Üçüncüsü, çoğulculuğun mevcudiyetidir. Bununla kastedilen farklı çıkarları olan grupların faaliyetleridir. Bu gibi gruplar, eğer çıkarlarına uygunsa entegrasyonu destekleme konusunda önemli bir rol üstlenirler. Ve sonuncu şart da iç istikrarın seviyesi ve karar alıcıların karşılık verebilme kapasiteleri doğrultusunda, kamu isteklerine üye ülkelerin uyum sağlayabilme ve karşılıkta bulunabilme kapasiteleridir (McCormick, 1996, s. 17).

Algısal şartlar ise, entegrasyon neticesi oluşan kazançların eşit şekilde dağıtıldığı algısıyla ilgili, aktörlerin dış tehditler konusundaki ortak algılarıyla ilgili ve entegrasyonun maliyetinin az olduğu algısıyla ilgili şartlar olmak üzere üçe ayrılmıştır (Rosamond, 2000, s. 72).

Nye'nin geliştirdiği neofonksiyonalist model, dünyadaki daha çok ve daha az gelişmiş alanlarda bütünleştirici süreçleri karşılaştırma bakımından bir çerçeve sunmuştur. Nye,

makro-bölgesel seviyedeki Amerikan Devletleri Örgütü, Arap Ligi ve Afrika Birliği Örgütü gibi siyasi organizasyonlar ile mikro seviyedeki AB, Doğu Afrika Topluluğu, Orta Amerika Ortak Pazarı gibi ekonomik organizasyonların rollerini analizi sonunda neofonksiyonalizm konusunda bazı sonuçları ortaya çıkarmıştır. Örneğin mikro bölgesel ekonomik örgütler, mevcut ulus devletlerin yerini alarak yeni birimlere dönüşemezler. Böyle örgütler, üyeleri arasındaki ilişkileri artırmaya yönelik fonksiyonel bağları güçlendirirler. Makro bölgesel politik organizasyonlar ise, üye ülkeler arasındaki çatışmayı kontrole yönelik yapısal roller üstlenirler (Dougherty & Pfaltzgraff, 2001, s. 518).

Fonksiyonalizm ve Neo-fonksiyonalizmin AB genişleme ve entegrasyon süreçlerindeki etkisi kadar, uluslararası konjoktürü yorumlamada da önemli bir perspektif sağladığı ileri sürülebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrası kıtadaki yıkımın sonuçları itibarıyla Birliğin lokomotif ülkelerinin reaksiyon alması sonucu günümüz Avrupa Birliği'nin oluşmasına yönelik ilk adımları atmaları, bu teorilerin pratikteki örnekleri olarak kendini revize ederek birçok uluslararası ilişkiler birimi üzerinde de etki yaratmasına imkân vermiştir. Ayrıca Savaş sonrası başlayan Soğuk Savaş dönemi ile, insanın rasyonelliğini savunan işlevselci teorisyenleri haklı çıkartacak şekilde entegrasyon hareketlerinde hızlanma ve ciddi popülarite gözlemlenmiştir.

SSCB'nin dağılması, özellikle MDAÜ'lerin otorite boşluğu ve uluslararası arenada diplomatik yalnızlık çekincelerine neden olmuştur. Ayrıca AB'nin güvenilir ekonomik ve sosyal politikalarından da etkilenmişlerdir. Bu çerçevede Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeleri'nin birliğe kabulünde ve entegrasyonunda özellikle neo-fonksiyonalist etkiler görmek mümkündür. AB, MDAÜ'lere yönelik ticari iş birliğini ilerletme, sosyal ve kültürel açıdan da bütünleşme niyetini açıkça belirtmekteydi. MDAÜ'lerin açısından ise uluslararası arenada güçlü bir küresel aktörle bütünleşme imkânından doğan avantaja ek olarak ekonomik refahlarını arttırmaya yönelik AB'ye duydukları güven de açık şekilde işlevselci bir yaklaşımın sonucu olduğu ifade edilebilir.

Söz konusu genişleme dalgası ülkelerinin entegrasyon sürecinde de neo-fonksiyonalist izler görülmüştür. Ekonomik yakınsamayı sağlama amaçlı Kopenhag Kriterleri bu hususa yönelik bir diğer örnektir. Yaklaşımın her anlamda başarılı şekilde pratiklik kazandığını söylemek elbette ki mümkün değildir. Entegrasyon sürecinin sancılı zamanları gözlemlenmiş ve özellikle supranasyonellik algısının halka aktarımı ve kabullenilmesi

konusunda zorluklar yaşanmıştır. Öyle ki bu husus sadece Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeleri'nde değil, Birliğin lokomotif Batı Avrupa Ülkeleri'nde de tartışmalara neden olmuş ve Birliğin bu temel fikrinin kabullenilmesi kolay olmamıştır.

Baz alınan entegrasyon teorilerinden neo-fonksiyonalizmin kapsayıcılığı ve geçerliliği kabul edilebilir bir gerçek olsa da Yunanistan'ın entegrasyonunda işlevselci politikalar ve uygulamaların yeteri kadar gözlemlendiği söylenemez. Bu açıdan, daha önce de bahsedildiği gibi Yunanistan'ın entegrasyonu, o dönemin koşulları nedeniyle daha çok Sosyal İnşacı bir yaklaşım nezdinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Kapsayıcı ve derinlemesine bir entegrasyon planı olmadan hazırlıksız olarak Yunanistan'ın Birliğe entegrasyon sürecinin başlatılması özellikle ekonomik olarak büyük sancılara neden olmuş olup, bu sancılar günümüzde de kendini göstermektedir.

1.3. Avrupa Birliği'nde Supranasyonellik Prensibi

Supranasyonel birlik kurulması fikri Birlik üyesi devletlerin egemenliklerini ülkeler üstü bir kuruluş lehine sınırlamaya dayanmaktadır (Ünal, 2009, s. 14). Supranasyonel politikalar ülkelerin politika oluştururken ulus üstü düşünceyi ön plana almasıdır. Hükümetler arasında gerçekleştirilen müzakereler sırasında çeşitli kuruluşların, siyasi aktörlerin, teknik adamların da görüşüne başvurularak yapılan çalışmalar sonucunda ulus üstü verilen kararlar, ulus üstü politikaların ortaya çıkmasına yol açar.

Hükümetler arası yönetimden ulus üstü yönetime geçişte üç boyutlu ilişkiden bahsedilebilir (Sweet & Sandholtz, 2011):

1. Avrupa Topluluğu kuralları: resmiyeti daha az, yasal, siyasi aktörler arasında Avrupa seviyesinde alınan kararlar
2. Avrupa Topluluğu organizasyonları: Topluluğun kurallarını yorumlayarak Avrupa seviyesinde faaliyet halinde olan organizasyonlar.
3. Ulus ötesi toplum: Avrupa Topluluğu dâhilinde devlet dışı aktörlerin doğrudan ya da dolaylı yollarla sosyal ve ekonomik alanda politika yapma sürecine etkide bulunması.

Hükümetler arasında gerçekleşen işbirliğiyle adım adım ilerleyerek zamanla ulus üstü politikalar üretebilen bir yapıya kavuşmak mümkün görünmektedir. Ancak bunun ilk anda

değil de ilerleme aşamaları başarılı şekilde geçildikçe ortaya çıkacak bir netice olması beklenir. Hükümetler arasındaki anlaşmalardan ulus üstü yapıya geçildikçe kurallar daha çok ve daha sert olacaktır (Sweet & Sandholtz, 2011).

Supranasyonalizm; yahut devletlerin ellerindeki egemenliklerinin bir kısmını sağlayacakları ortak çıkar için kendilerinden daha yüksek bir kuruma devrederek ulus üstü kararlar alan mekanizmalarına vermeleri, AB'yi oluşturan temel ilkelerdendir. AB'nin, söz konusu uygulamanın en iyi örneklerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Birlik Devletleri bir kısım egemenliklerini Birliğin üst yönetimine devrederek yeni bir yönetim meydana getirmiş ve bu yönetim tarafından alınan kararlara kendi çıkarlarına ters olsa bile tabi olmuştur (Sweet & Sandholtz, 2011).

Günümüzde en başarılı barış projesi örneği olarak kabul edilen AB, ulus üstü toplum haline gelene kadar geçen zamanda iç savaşlar nedeniyle maddi manevi büyük kayıplar yaşamıştır. Ulus üstü toplum olmanın getirdiği kazanım bu kayıplar sonucunda sağlanan bir değer olmuştur. Böylece Avrupa, farklı milliyetlerin oluşturduğu, aynı duygu ve düşünceleri paylaşmayan toplulukların ortak noktalarda bir araya gelerek daha refah bir yaşam standardına erişmek için işbirliği yapabilme becerisini kazanmasına ön ayak olmuştur. Ulus üstü fikriyle hareket ederek oluşan işbirliği için bir takım avantajlardan bahsedilebilir. İlk olarak yapılan anlaşmalar sonucunda oluşturulan kurallardan caymak kolay olmaz (Dedman, 2010, s. 8). Çünkü söz konusu anlaşmalar birliğe üye devletlerin çoğu tarafından kabul edildiği için geriye dönüş de aynı şekilde devletlerin tamamının onayı sonucu olacaktır. Dolayısıyla, anlaşmalardan doğan bağlayıcılığı üye ülkelere uygulama mecburiyeti getirdiğinden daha kurumsallaşmış bir devlet yapısını meydana getirmek mümkün olabilmektedir. Ulus üstü fikrinin ikinci avantajının "seçkinlik" olduğu anlaşılmaktadır. Üye devletler üyelikten doğan yükümlülükleri kabul etmekle bir yapıya katılırlar (Dedman, 2010, s. 9). Bu katılmanın, üyesi haline gelinen Birliğin gücü ve etkisi oranında, üye olan devlete saygınlık kazandırması beklenir. Bunlara ilave edilecek üçüncü avantaj ise hukuk normlarına saygı gösterme olabilir. Entegrasyon gerçekleştiren ülkeler bu birlikteliği anlaşmalar aracılığıyla sürdürebilir ve anlaşma hükümlerine uymayan devletin zamanla diğer devletler tarafından dışlanması mevzu bahis olabilir. İşte bahsi geçen bu dışlanma kaygısı devletleri hukuk kurallarına uymaya itebilir. Bu sayede yönetenler hukuk kuralarına direnç gösteren ayrılıkçı gruplara karşı daha güçlü kalabilme avantajını kazanırlar.

1.4. Avrupalılaşma Kavramı

AB entegrasyon süreciyle bağlantılı araştırmalarda sıkça kullanılan Avrupalılaşma (Europeanization) kavramı genel anlamda AB entegrasyonunun üye devletlerin iç işleyişinde ve organizasyon yapılanmasında etkin olmasını ve bu etkinin neticelerinin ifadesidir (Kösecik, 2008, s. 259). Bu anlamda Avrupalılaşma, üye devletlerin iç yapılanma süreçlerine etki eden bir kavram şeklinde kullanılmaktadır.

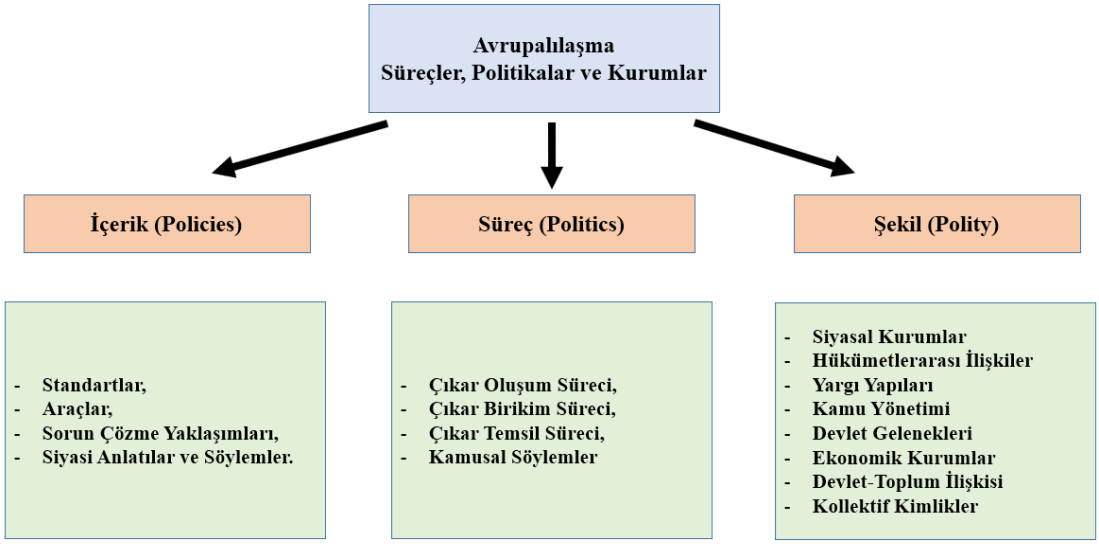
Avrupalılaşma, içsel alanda siyasetin yeniden şekil alması bağlamında, AB'nin siyasi, sosyal ve ekonomik dinamiklerinin, ulusal söylemler üzerindeki düşünüş biçimi, kimlikler, politik kurumlar ve kamu politikaları üzerinde etkili olması olarak da kullanılabilmektedir (Eliçin, 2011, s. 104). Avrupalılaşma çalışmaları konusunda en fazla atıf yapılan araştırmacı konumundaki (Radaelli, 2003, s. 30). Avrupalılaşmayı, resmi ve resmi olmayan kural, usul, siyasi paradigma, stil, iş yapma şekilleri ve normların ülkelerin ulusal kimliklerinde, söylemlerinde, politik yapılarında ve kamu politikalarında oluşturulması, yayılması ve konsolide edilmesi süreci şeklinde tanımlamıştır (Balcı, 2007, s. 323); (Yazgan, 2012, s. 124). Bu tanıma göre, Avrupalılaşma, AB üyesi ülkelerin içişlerini yöneten siyasi yapıların ve bunun sonucunda oluşan kamu politikalarının ortaya konması aşamasında etkili olan bir unsur olmaktadır.

Çok yönlü bir süreç olarak ifade edilen Avrupalılaşma süreci, yukarıdan-aşağıya (top-down), aşağıdan-yukarıya (bottom-up) yahut içinde bunların ikisini de taşıyan bir anlamdadır. Genel itibarıyla ele alındığında, yukarıdan-aşağıya doğru Avrupalılaşma, AB normları ile politikalarının üye devletlerin milli sistemleri üzerindeki etkisini ifade ederken, aşağıdan-yukarıya doğru Avrupalılaşma, Avrupa devletleri arasında yaşanan bir yakınlaşma, bütünleşme yahut entegrasyon faaliyetlerinin oluşmasını ve bu faaliyetler sonucunda, Avrupa seviyesinde özgün bir yönetsel yapının ortaya çıkmasını belirtmektedir (Samur, 2008, s. 380).

Avrupalılaşma, üye ülkeler üzerindeki ortak politik eylemlere dayanan benzeşme sürecindeki etkilerin nasıl olduğunun belirlenmesi maksadıyla Avrupa seviyesinde vuku bulan bir kurumsallaşma süreci şeklinde de anlaşılır. Avrupalılaşmanın üye ülkelerin iç politikalarına etkisinin analizi aşamasında Tablo 1.1'de görüldüğü gibi içerik (policies), süreç (politics) ve şekil (polity) olarak üç boyutlu bir ayrıma gidilebilir (Börzel & Risse, 2003, s. 60).

Yapılan tanımlardan ortaya çıktığı gibi, üye devletlerin iç siyasetinde yer alan bir konunun veya alanın AB'den etkilenmesi durumunda Avrupalılaşma kavramı tercih edilmektedir. Börzel ve Risse (2003) tarafından, Avrupalılaşma kavramının iki farklı biçimine gönderme yapılmaktadır. Dolayısıyla Avrupalılaşma, bir anlamda ülkelerin iç siyasetini, süreçlerini ve kurum/kuruluşlarını bağımsız şekilde etkileyen bir değişken gibi tanımlanırken, bir diğer anlamda AB'nin devletlerin iç işleyişine etki eden süreçlerine ve sistemlerine dayanarak tanımlanmaktadır (Kösecik, 2008, s. 260).

Tablo 0.1. Avrupalılaşmanın İç Siyaseti Etkileme Boyutları

Kaynak: Börzel & Risse (2003, s. 60).

EKONOMİK ENTEGRASYONUN AŞAMALARI VE DİĞER ENTEGRASYON ÖRNEKLERİ

2.1. Avrupa Birliği Ekonomik Entegrasyon Süreci

2.1.1. Ekonomik Entegrasyonun Aşamaları

Devletlerin birbirlerine entegrasyonu belli aşamaları kapsayan ve kolay olmayan bir süreçtir (Özdemir, 2012, s. 42). Söz konusu aşamaların problemsiz bir şekilde sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyulan bazı evreler bulunmaktadır. Bu evreler esnasında taraflarca bütünleşme kararının alınabilmesi, bütünleşme sonucunda sağlanacak kazanımlar ile bu kazanımlar yoluyla halklarını ikna etme kabiliyetlerine bağlıdır. Uluslararası işbirliği alanlarında kamuoyunun desteği sağlanmadan atılabilecek çok önemli adımlar, kendileri ile birlikte daha önemli sorunları ortaya çıkarabilme riski taşır. Halkın ikna edilmesi, demokratik yönetim tarzını benimseyen ülkelerde geçerli bir husustur. Bu aşamanın ardından bütünleşme sürecine geçilmektedir. Söz konusu bütünleşme sürecinin sürdürülmesi, her bir aşamanın olumlu sonuca ulaşması, böylece gereken zeminin hazırlanmasına müteakip sonraki adımın atılmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda, AB entegrasyon sürecine bakıldığında, kuruluşundan yeni bir aktör haline geleceği zamana kadar entegrasyon süreci beş adımda gerçekleşmiştir.

2.2.1.1. Serbest Ticaret Anlaşması

Entegrasyon sürecinin başlangıç aşaması serbest ticaret bölgesinin oluşturulmasıdır (Özdemir, 2012, s. 43). Ülkeler aralarında imzalanan serbest ticaret anlaşmaları ile birbirlerini gümrük vergilerinden muaf tutmakta ve birbirleri için ticari herhangi bir kısıtlamada bulunmamayı taahhüt etmektedir. Diğer bir ifade ile anlaşma imzalayan ülkeler birbirlerini ortak ticaret alanları olarak ilan etmişlerdir. Avrupa Kıtası içerisinde hayata geçen Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA), serbest ticaret bölgesi için başarı ile uygulanan bir örnektir.

2.2.1.2. Serbest Ticaret Bölgesi

Serbest Ticaret Bölgesi, üye ülkelerin aralarında ticarete mani olan ya da ona kısıt getiren kota ve tarifenin olmadığı bir bütünleşme şeklidir. Anlaşma, bazı sektörler ile kısıtlanabileceği gibi üye devletlerin aralarındaki ticaretin tüm boyutlarını da kapsayabilmektedir. Öte yandan serbest ticaret bölgeleri içerisinde anlaşmanın tarafı olan devletler, üçüncü devletlere yönelik ortak bir gümrük tarifesi uygulama zorunluluğu bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile taraf devletlerin her birinin anlaşmanın tarafı olmayan devletlere yönelik olarak kendi ticaret politikasını uygulama hakkı mevcuttur (Holden, 2003, s. 1).

Serbest ticaret bölgesi kapsamında üye devletlerce diğer devletlere karşı uygulanan gümrük tarifelere oranlarındaki farklılıkların ticareti saptırıcı etkisi olabilmektedir (Karluk, 2007, s. 2). Serbest ticaret bölgeleri, dünyayı çok yönlü ticari sistemler içerisine itme yerine ticari birer örgütlenme içerisine sevk etmektedir. Ekonomik entegrasyona taraf olan devlet sayısının artması ile birlikte serbest ticaret bölgesine yönelik rağbetin de çoğalacağı değerlendirilmektedir (Haller & Ioannides, 2001, s. 220).

Serbest ticaret bölgeleri kapsamındaki olumsuz hususların minimuma indirilerek başarı elde edilebilmesi, üye devletler tarafından anlaşma haricindeki devletlerin mallarına menşe kuralı uygulamasını gerektirir. Söz konusu uygulama gerçekleştirilmediği takdirde; üçüncü ülke menşei taşıyan ürünler en ucuz tarifeye sahip devletin üzerinden girmekte, buradan üye olan öteki devletlere gümrük vergisi olmaksızın geçebilmektedir (Holden, 2003, s. 1). Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) 1995 yılına kadar serbest ticaret bölgesi için önemli bir örnek teşkil etmiştir. 1960 yılında İngiltere, Danimarka, Avusturya, Portekiz ve İsveç tarafından kurulan ve 1970 yılında İzlanda, 1986 yılında Finlandiya ve 1991 yılında Liechtenstein'ın tam üye olduğu EFTA üyeliğinden; 1972 yılında İngiltere ve Danimarka, 1985 yılında da Portekiz çıkmıştır. Kuruluş bünyesinde kalan devletlerin de yıllar içerisinde Avrupa Birliği üyesi olmasıyla EFTA eski önemini zaman içerisinde kaybetmiştir (Kılıç, 2005, s. 9).

2.2.1.3. Gümrük Birliği

Gümrük Birliği, üye ülkelerin aralarında gümrük vergileri yanında miktar kısıtlaması ve kotalar gibi bütün engellerin kaldırılarak üçüncü ülkeler için ortak gümrük tarifelerinin

uygulanmasını içeren entegrasyon şeklidir. Bu entegrasyon türünde; serbest ticaret anlaşmaları kapsamında her bir üyenin üçüncü ülkeler karşısında uyguladığı kendi milli tarifesi yerine birlik için ithal edilen mallara yönelik olarak ortak gümrük tarifesi uygulanır. Serbest ticaret anlaşmalarıyla gümrük birlikleri, her ikisinin de mal ticareti veya piyasasını dikkate alarak gerçekleştirilen entegrasyon türleri olması yönüyle benzerlik gösterirler (Yiğit M. , 2003, s. 9). Gümrük birlikleri ile serbest ticaret anlaşmaları yalnızca ülkelerin aralarındaki mal ticaretine etki eden ekonomik entegrasyon biçimleridir. 19.yy. içerisinde İngiliz serbest ticaret doktrini karşısında milli sanayini koruma amacıyla kurulan Alman gümrük birliği ile 1968 yılında AT ülkelerinin aralarında kurulmuş olan gümrük birliği en başarılı gümrük birliği örnekleri arasında yer almaktadır.

2.2.1.4. Ortak Pazar

Ekonomik entegrasyonun üçüncü aşamasında ortak pazar kurulması yer almaktadır. Avrupa'da gümrük birliğini başarıyla hayata geçiren devletler tarafından malların serbest olarak dolaşımı sağlanmıştır. Buna karşın üretim aşaması içerisinde girdilerin hepsi eşit olmadığından rekabette adaletsizlik yaşanmıştır. Söz konusu eşitliğin tesis edilebilmesi maksadı ile mallar beraberinde sermaye ve hizmetlerin de serbest dolaşımının sağlanması gerektiği fikri oluşmuştur. Böylece ticarette eşit rekabet şartlarının oluşturulması hedeflenmiştir. Sonuçta Avrupa Ülkeleri tarafından 1991 yılında ortak pazar meydana getirilerek entegrasyon sürecinde yeni bir kapı açılmıştır (Özdemir, 2012, s. 44).

2.2.1.5. Ortak Para

Ekonomik ve parasal birliğin sağlandığı dördüncü aşama entegrasyon süreci içerisinde ileri bir aşamadır. Bu aşama ile birlikte sermaye dolaşımı önündeki engeller bütünüyle kalkarken ortak finans politikaları uygulamasına geçilmiş ve ticari rekabette üye ülkelerin durumu çok büyük oranda adil bir hale gelmiştir (Özdemir, 2012, s. 45). Kendi içerisinde istikrarı sağlayan ve yeni bir aktör konumuna gelen birlik tarafından toplu olarak hareket edilerek kazanılan güç siyasi alanlarda kullanılmak istenmiştir. Sonuçta 1999 yılında AB ortak para birimi ortaya çıkarken, Avrupa Merkez Bankası kurularak para yönetimi merkezi bir hale getirilmiştir.

2.2.1.6. İktisadi ve Siyasi Birlik

Entegrasyonda beşinci ve son aşama siyasi birlik aşamasıdır (Özdemir, 2012, s. 46). Ekonomik alanda gerçekleştirilen aşama sonrasında milli konular ile dış ilişkiler alanında ortak politika tayini siyasi birlik aşamasına geçişin bir göstergesidir. Yani söz edilen aşamaya geçilmesi üye ülkelerin yeni aktöre dönüştüğü manasına gelmektedir. Fakat bu aşama ile birlikte her bir üyenin değişik dinamikleri, milliyetçi ve etnik sorunları açığa çıkabilir. Örnek vermek gerekirse Avrupa için serbest dolaşımın kabullenilmesi kolay olmayan ve uzun zaman alan bir süreç olmuştur (Akgönenç, 2009, s. 8). Entegrasyon süreci kapsamında en zor aşama olan bu süreç halen Avrupa Birliği tarafından tam olarak başarılamamıştır.

Görüldüğü gibi bölgesel entegrasyon kısa sürede gerçekleşmemekte, bir bina inşaatına benzer biçimde adım adım hayata geçmektedir. Her bir adımda farklı sesler yükselebilmekte ve anlaşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bütünleşme hedefi taşıyan devletler tarafından bu sürece; iyi bir altyapı, gerçekçi işbirliği modelleri ve halkların beklentilerini gideren yöntemlerle başlanılması gerekmektedir.

2.2.1.7. Federalizm

Federasyon olabilme, bütünleşme sürecinin en uç seviyelerine varılabildiğini, siyasi bütünleşmenin de tamamlanarak artık yeni bir siyasi aktöre dönüştüğünü gösteren bir neticedir. AB'nin de halen bu seviyeye ulaşabildiğini söyleyemeyiz. Ancak bugün bile Avrupa'da federal bir yapının tesis edilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Aşağıda da bahsedileceği gibi federalist düşüncenin güçlü savunucularına destek veren gruplar mevcuttur.

Federasyonla alakalı çok sayıda tanım bulunmaktadır. Karmis ve Norman'nın tanımlamasına göre "federalizm, kendi kendini yönetebilen iki ya da ikiden fazla toplumun aynı siyasi ortamı paylaşmasına imkân sunan bir düzenlemedir." (Özdemir, 2012, s. 53). AB'nin yapısı incelendiğinde birçok ülkenin aynı çatı altında bulunduğu görülebilir. Ancak her ülke kendi içinde bağımsız olup ortak bir anayasaları mevcut değildir. Eğer devam eden entegrasyon süreci AB'yi tam anlamıyla bir federal devlete dönüştürürse, farklı tarih ve kültürlere sahip, farklı milliyetlerin oluşturduğu devletlerden oluşan bir federasyon olacak ki, bu da AB'yi dünya üzerinde bunu başarabilen tek birlik haline getirecektir.

Avrupa bütünleşmesinin ilk zamanlarına bakıldığında federal yapıda bir devlet olma hedefinin de bulunduğu görülebilir. Schuman'a göre Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nun kuruluşu federasyon hedefine yönelik atılan ilk adım olmuştur. Benzer şekilde AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu)'nin kurucu anlaşmaları kapsamında Avrupa halklarının işbirliğini artırması gerektiğine vurgu yapılarak federasyon düşüncesine açık kapı bırakılmıştı (Ünal, 2007, s. 14). Ancak müteakip yıllarda yaşananlar bu düşüncenin sürmesine mani olmuştur.

AB'nin başta gelen federalist savunucularından Jean Monnet ve Altiero Spinelli'nin federalist düşüncede içerik bakımından farklı yaklaşımları bulunmaktadır. Monnet'nin iddiasına göre ülkeler arasında gerçekleştirilen işbirlikleri her geçen gün gelişecek ve bu işbirliği sayesinde ortaya çıkan gereksinimleri karşılamak için yeni yapısal kurumları ve kuralları meydana getirecekti. Spinelli ise aksi şekilde önce merkezi kurumların ve kuralların ortaya çıkması gerektiğine inanmaktadır. Merkezi otoritenin meydana gelmesiyle değişim yaşanacak, bunun sayesinde işbirliği yapmak daha da kolaylaşacaktır (Wiener, 2009, s. 32).

Avrupa'da federal fikrin, AB'nin başlangıcından itibaren mevcut olduğunu ve halen de etkisini sürdürdüğünü görüyoruz. Avrupa Federalistler Birliği'nin ve diğer federalist grupların 2010 yılında ortaya çıkardığı, Spinelli Grubu olarak bilinen akım, federalizme destek veren siyasetçi, vatandaş, aydın her kesimin oluşturduğu destekçileri bir araya getirerek bir manifesto oluşturarak bunu internet üzerinden imzaya açmıştır. Manifestoda "globalleşen dünyada ve karşılıklı bağımlılığın mecburi hale geldiği bir zamanda hükümetler arası ve ulusal egemenliğe bağlı olmak, AB'nin ruhuna aykırı olmakla beraber siyasal güçsüzlüğe de bağımlılıktır." ifadesi vurgulanmaktadır (The Spinelli Group, t.y.). Burada federalistlere göre gelişen koşullarda federalizm bir zorunluluk haline gelmektedir. Yani grup milliyetçiliğin artık geçerli olmadığı, Avrupa'daki milletlerin tamamının ortak bir kültür çatısı altında birlikte yaşayabileceği, globalleşen dünyada güçlü olabilmek için bunun gerekli olduğu ileri sürülmektedir.

Bugess, entegrasyona götüren sebepleri iki grupta inceler: Birinci grubun içinde siyasi değerler, siyasal bağımsızlık isteği, güçlü ekonomik ilişkiler, çok boyutlu iletişim ve etkileşim, geçmişe uzanan siyasi ilişkiler yahut bağlantılar, stratejik öngörüler, coğrafi olarak yakınlık, ortak kültür, ideolojik etkenler, siyasi elitlerin önderliği ve genişlemesi,

siyasi ve sosyal kurumların benzerlikleri ve federal modelin cazibesi gibi öğeler bulunmaktadır. İkinci grubun içindeyse iç ve dış tehditler olarak açıklanan gerçek ya da algıya dayanan askeri, ekonomik ve kültürel güvensizlikle beraber mevcut siyasi düzenin istikrarına yönelen tehdit algılamaları yer alır (Özdemir, 2012, s. 55). Bu açıklamaya bakılarak bütünleşme hareketlerinin hangi gayelerle ortaya çıktıklarının açıklanabileceği belirtilmiştir. Genel itibarıyla entegrasyona ya taraf ülkelerin ortak çıkarlarını gerçekleştirme amacıyla bir araya geldikleri, ya da bazı korkular nedeniyle mecburen bir araya geldikleri süreç olarak yaklaşılırsa, AB örneğinde, bütünleşme sürecinin başlangıç safhasının Bugess'in birinci grupta belirttiği gibi ortak çıkarlarda buluşma biçiminde, ardından gelişen Doğu Avrupa Devletleri'nin katılımının da ikinci grupta değinildiği şekliyle daha ziyade güvenlik ve siyasal istikrar endişesiyle gerçekleştiği sonucuna ulaşılabilir.

2.2. Diğer Entegrasyon Örnekleri

2.2.1. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)

Güneydoğu Asya devletlerinin bölgesel işbirliği kapsamındaki çabalarının ilk örneğini, Güneydoğu Asya Ortak Savunma Anlaşması (Southeast Asia Collective Defense Treaty-SEATO) ya da diğer adıyla Manila Paktı'nın 1954'te Güneydoğu Asya Anlaşması Teşkilatı'nı (The Southeast Asia Treaty Organization–SEATO) yaratmasıdır. Ancak söz konusu teşkilat Kamboçya, Laos ve Vietnam arasında vuku bulan çatışmaya müdahale edip etmeme konusunda herhangi bir karara varamamış ve neticede 1977'de feshedilmiştir. Diğer taraftan, bölgede işbirliği çabaları Güneydoğu Asya Birliği'nin (Association of Southeast Asia – ASA) teşkil edilmesiyle devam etmiştir. ASA 1961 yılından 1967'ye kadar varlığını sürdürmüş ve bu süre boyunca bölgedeki ekonomik ve sosyal işbirliğinin önemine vurgu yapmıştır (Fry, 2008).

ASA'nın kuruluşunu 1961'de Tayland, Malezya ve Filipinler gerçekleştirmiştir. Endonezya'nın Sabah ve Kuzey Borneo üzerinde hak iddiasında bulunarak Malezya'yı bu topraklardan vazgeçirmek amacıyla yaptığı baskılar nedeniyle 1963 yılından 1966'ya kadar bölgede askeri çatışmalar yaşanmıştır. Bu olay nedeniyle Güneydoğu Asya'daki siyasi elitler harekete geçmiş, hem bölge ekonomisini teşvik ederek ticaretin geliştirmesi hem de ülkelerin birbirlerinin içişlerine karışmasına engel olmak amacıyla girişimlerde

bulunmuştur. Bu girişimler sonucunda da 1967'de ASEAN kurulmuştur (Hayton, 2014, s. 187).

ASEAN'ın kuruluş bildirgesini Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve Tayland dışişleri bakanları imzalamıştır. Ardından Kamboçya, Myanmar, Brunei, Laos ve Vietnam da teşkilata üye olmuştur. ASEAN'ın ana hedefleri şunlardır (Caballero-Anthony, 2005, s. 24):

1. Ortak çıkarları ilgilendiren konularda etkin işbirliği ve karşılıklı yardım teşviğinde bulunmak,
2. Üye ülkelere eğitim ve araştırma imkânları hususunda yardımda bulunmak,
3. Tarım ve sanayinin daha çok kullanımında etkin işbirliği sağlamak,
4. Güneydoğu Asyayla alakalı çalışmaları özendirmek; uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla yakın ilişkiler oluşturmaktır.

ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA)'yle bölgesel ekonomik entegrasyon konusunda önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Yine bölgeye yatırımlar bakımından ASEAN Endüstriyel İşbirliği (ASEAN Industrial Cooperation-AICO) dikkate değer bir başarıdır. Ürün standardizasyonu kabul edilerek gümrüklerde önemli iyileşmeler gerçekleştirilmiştir. Tarife dışı bariyerlerin kaldırılmasına başlanmıştır. Bunlar yapılırken bölgesel entegrasyon çerçeve anlaşmalarına, çalışma programlarına ve master planlara sadık kalınmıştır (Severino, 2006, s. 249).

ASEAN'ın ekonomik entegrasyon yolunda ilerlemesi devam ederken diğer yandan Çin ve Hint ekonomileri de hızla büyümektedir. Özellikle Çin ekonomisi ASEAN'a rakip olacak biçimde ciddi yatırımlar çekmeye başlamıştır. 2002 yılındaki Phnom Penh liderler zirvesi sonunda ASEAN'da entegrasyonun ikinci aşamasına geçilmesi kararlaştırmıştır. ASEAN ekonomik birliğinin NAFTA gibi bir anlaşmayla sağlanmaması ve Avrupa Birliği'ndeki Avrupa Komisyonu'na benzer ulus üstü bir kurulunun bulunmaması nedeniyle geleceğinin siyasi liderliğe muhtaç olduğu değerlendirilmektedir (Severino, 2006, s. 249).

2.2.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)

ABD, Meksika ve Kanada'nın dört yıldan fazla müzakereleri sonucunda imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) 1 Ocak 1994'te yürürlüğe girmiştir.

Esasında bu ülkeler arasında serbest ticaret bölgesi kurulmasına dair zemin daha önce oluşturulmuştu. Örneğin 1985'ten beri yapılan müzakereler neticesinde ABD ve Kanada serbest ticaret anlaşmasını 1989 yılında imzalamışlardı. Diğer taraftan, 1985-1989 yılları arasında ABD ve Meksika, ticaret, vergiler ve yatırımlar konusunda toplamda üç anlaşma imzalamıştır. 1990'da Kanada ve Meksika arasında tarımsal sanayi alanında 10 farklı anlaşma yapılmıştır. Her üç ülkenin de NAFTA anlaşmasından önce ödemeler dengesinde açıklar verdiği, dış borçlarının olduğu ve bu yüzden ihracata yönelik gelişme stratejisine ihtiyaç duydukları görülmektedir (Hufbauer & Schott, 1992, s. 3).

NAFTA, esasında Kuzey Amerika ülkelerinde özel sektör içinde gittikçe artan orandaki ticari entegrasyonun izlediği doğal seyir ve bahse konu entegrasyonun önündeki engellerin ortadan kaldırılması şeklinde değerlendirilmektedir (Cohen, Raul, & Blecker, 1996, s. 239). Fakat burada üzerinde durulması gereken, NAFTA'nın modelce AB'ne benzemiyor olmasıdır (Baer & Weintraub, 1994, s. 9). NAFTA, para politikaları ile döviz kurlarını dikkate almamakta, üçüncü devletlere karşı ortak gümrük tarifelerinin uygulanmasını barındırmamakta, üç devletin kendi arasında bir Merkez Bankası'nın kurulmasını hedeflememektedir. Diğer taraftan, serbest ticaret anlaşmaları, daha çok ticaretin mümkün olduğunca serbestleştirilmesine gayret etmekte, ancak ticaretin karşısındaki, tarife dışı manialar gibi, bir takım olumsuz unsurları da bütünüyle ortadan kaldıramamaktadır. Bu yüzden serbest ticaret anlaşmaları belirli periyotlarla üye devletlerin temsilcilerinin oluşturduğu ortak komisyonca gözden geçirilmektedir. NAFTA'nın ortak komisyonu da bu amaçla 1998'de toplanmış ve anlaşmanın kapsamlı olarak gözden geçirilme sürecini başlatarak, ortak işbirliği süreci hızlanmıştır. Üye devletler, sınır problemlerinin giderilmesi amacıyla ortak projeler geliştirmeye başlamışlardır (Arı, 2004).

2.2.3. Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA)

Latin Amerika devletleri arasında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ilk entegrasyon deneyimi LAFTA'dır. Latin Amerika devletlerinin entegrasyonuyla alakalı Prebisch (1962) ve ECLA'nın tezlerini baz alan LAFTA bir çeşit serbest ticaret bölgesi anlaşmasıdır. Öte yandan 1960'larda gelişmekte olan ülkelerin entegrasyon deneyimlerine örnek oluşturması bakımından özel bir yeri bulunmaktadır (Tahsin, 2007, s. 212).

Avrupa kıtasında AET ilerlemesini sürdürürken, BM Latin Amerika Komisyonu (ECLA) da bütün Latin Amerika devletlerinin dâhil olacağı bir serbest ticaret bölgesi meydana

getirilmesine yönelik bir planı hayata geçirmek istedi. Her ne kadar bu teklif kabul edilmese de Güney Amerika'daki 6 devlet (Arjantin, Brezilya, Peru, Şili, Paraguay ve Uruguay) ile Meksika 18 Şubat 1960 yılında Montevideo Anlaşmasını imzalayarak Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği'ni kurmuşlardır. Anlaşmaya 1961'de Ekvador ve Kolombiya, 1966'da Venezuela ve 1967'de Bolivya taraf olmuşlardır. Ancak günümüzde yürürlükte olmayan bir anlaşmadır. 1980'de tıkanma durumuna gelen LAFTA'nın yerini LAIA veya ALADI-Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu almıştır. Bu yapının LAIA adıyla devam ettirilmesindeki hedef daha çok uzun dönemde ortak pazar projesini gündemde tutma eğilimidir. Bugün ise LAIA daha ziyade bir topluluk şeklinde hareket etmektedir (Tahsin, 2007, s. 212)

2.2.4. Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)

Latin Amerika ülkelerinin bölgesel bir ekonomik entegrasyon örgütü kurmaya yönelik girişimleri, 1950'li yıllara dek uzanmaktadır. Bunun için 1957'de Amerikan Devletleri Ekonomik Konferansı icra edilmiş ve bu konferans sonunda Monteviedo Anlaşması gerçekleştirilerek Arjantin, Brezilya, Meksika, Şili, Peru Uruguay ve Paraguay arasında LAFTA serbest ticaret bölgesi kurulmuştur. Ancak, beklenenin aksine LAFTA başarılı olamamış ve iç ticarette arzu edilen bir serbestleşme tesis edilememiştir. 1980'de ise LAFTA'nın yerini daha esnek bir sistem olan LAIA (veya ALADI) almıştır. Üyeleri için karşılıklı ticaret, teknolojik ve tarife anlaşması yapabilmede hareket serbestisi sunan yeni örgüt, hedefinin üye ülkelerin kendi arasında tercihli bir ekonomik bölge yaratabilmesi olduğunu ilan etmiştir (Karluk, 1995, s. 335). LAIA sistemi aracılığıyla evvela 1986'da Brezilya ve Arjantin ticari yakınlaşma sağlamak için bir protokol imzalamıştır. Paraguay ve Uruguay'ın da 1991'de anlaşmaya taraf olmasıyla, bu dört ülke aralarında Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) örgütünü kurmuştur.

1996'da Şili ve Bolivya gibi ülkeler MERCOSUR'la serbest ticaret anlaşması imzalayarak ortak üye statüsüne kavuşmuşlardır. Bu sayede örgüt Güney Amerika kıtasının tamamında ortak bir pazar oluşturma hedefine yönelik önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Amacı gümrük tarifelerinin sıfırlanması ve üyeleri arasındaki mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı olan MERCOSUR, Latin Amerika'nın % 59'luk yüzölçümünü, %44'lük nüfusunu ve % 51'lik GSMH'sını kapsamına alan önemli bir entegrasyondur. 1995 yılının Ocak ayından beri Gümrük Birliğini de oluşturan MERCOSUR, AB örneğini takip ederek,

entegrasyonu her alana yaymaya çalışmaktadır (Seyidoğlu , 2001, s. 253). AB gibi, rekabet şartlarının uyumlaştırılması, parasal ve ortak ekonomik kurumlarda entegrasyon konuları MERCOSUR'un da gündemi arasındadır.

2.3. Ekonomik Entegrasyonlar ve Küreselleşme İlişkisi

Ekonomik entegrasyon faaliyetleri arkasında pek çok sebep yatmasına karşın, ülkelerin temel hedefleri; yabancı ve yerli sermaye çekimini teşvik edebilmek, daha fazla piyasaya erişim yolu ile rekabet gücünü artırmak ve yabancı teknolojiyle yatırımlara istikrarlı biçimde erişebilmek olmuştur (Schiff & Winters, 2003, s. 6-10). Bu bağlamda, ekonomik entegrasyonlar küreselleşmede itici güç görevi üstlenmektedir.

Ekonomik entegrasyonlar; içsel ve dışsal ölçek ekonomileri, söz konusu ekonomilerdeki Ar-Ge sektörünün payı paralelinde daha süratli teknolojik gelişim, finans piyasalarının bütünleşmesi ve gelişen rekabet sebebiyle azalan belirsizlik, ekonomik faaliyetler ve düşük sermaye maliyeti noktasında daha uygun bir ortam yaratma suretiyle ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir (Balassa, 1961). Romer (1993)'e göre ise küreselleşme ekonomik entegrasyonları teşvik ederken, ekonomik entegrasyonlar sayesinde ülkeler rekabette avantaj kazanma arzularına bağlı olarak belli alanlarda uzmanlaşmaktadırlar.

Ekonomik entegrasyonlar, bilhassa gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları dezavantajları ortadan kaldırıp arzu edilen sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerine ulaşmalarını sağlayabilir. Bunun yanında entegrasyona üye olan ülkeler, üretim alanında rekabet avantajını kendi lehlerine değiştirme ve ölçek ekonomilerinden yararlanma noktasında fayda elde edebilmektedir (Kyambalesa & Houngnikpo, 2006, s. 6). Diğer taraftan çoğu gelişmekte olan ülke teknoloji üreticisi olmadığından bu ülkeler tarafından dışarıdan teknoloji kazanımını sağlayacak dış ticaret politikası izlenmesi önem taşımaktadır. Sonuçta bir ülkenin dışarıya açık olması veya bir entegrasyona katılması kadar, o ülkenin hangi ülkelere açık olduğunun ve hangi entegrasyonun üyesi olduğunun da önemi bulunmaktadır.

BEŞİNCİ VE ALTINCI GENİŞLEME DALGASI ÜLKELERİNİN AB'YE EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİ VE EURO BÖLGESİ DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, beşinci ve altıncı genişleme dalgası ülkeleri ve Yunanistan'ın AB'ye ekonomik entegrasyon süreci ve ekonomik entegrasyon durumları incelenmiştir. Süreç boyunca, özellikle ülkelerin ekonomik entegrasyonlarını kolaylaştıran adım ve uygulamalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Yunanistan'ın günümüzde hâlen ciddi seviyede etkilerini hissettiği Euro Krizi de detaylı olarak incelenmiştir. Yunanistan'ın Avrupa Birliği açısından bir sorunsal halini alması, kronolojik olarak bu bölümde ele alınmaya başlanmış ve dördüncü bölümde karşılaştırmalı analizler yardımıyla kanıtlanmaya çalışılmıştır.

3.1. Ekonomik Entegrasyon Kapsamında Maastricht Kriterleri ve Euro Bölgesi'nin Oluşumu

AB, günümüzde ulaştığı ekonomik entegrasyon seviyesine erişene kadar pek çok aşamadan geçmiştir. 1971'de ABD'nin altına endeksli sabitlenmiş parasal sistemi sona erdirmesi sonrasında, sabit kur sistemi sona ermiş oldu. AET merkez bankaları döviz dalgalanmalarını %2,25 ile sınırlandırmaya karar verdi. Böylece Mart 1979'da Avrupa parasal sistemi hayat bulmuş oldu. 1979'da Madrid'de Avrupa liderleri ekonomik ve parasal sisteme geçmek için üç aşamalı bir plan oluşturdular.

1 Temmuz 1990'da başlayan ilk aşama; AB içinde paranın serbest dolaşımını, Avrupa'da eşitsizliği yok etmek için yapısal fonları artırmayı, üye ülkelerin ekonomik durumlarının çok taraflı gözlenmesi suretiyle ekonomik yakınlaşmayı içermektedir. İkinci aşama, 1 Ocak 1994'te başladı ve Frankfurt'ta Avrupa Para Enstitüsü kurulması ve milli merkez bankalarının yönetimlerden bağımsızlığı ve milli bütçe açıklarının engellenmesi için kuralları içeren Avrupa Ekonomik Alanı kurulmuştur. Üçüncü aşama ise 1 Ocak 1999'dan 1 Ocak 2002'ye kadar avronun doğuş sürecini içermektedir.

Bu aşamalarla birlikte, üye ülkelerin parasal birliğe katılım yapabilmeleri için yerine getirmeleri gereken kriterler de parasal birliği karara bağlayan Maastricht zirvesinde tespit edilmiştir. Maastricht Kriterleri olarak bilinen bu kriterler, üye ülkelerin erişmeleri gereken ekonomik yakınlaşma durumlarıdır. (Dilekli & Yeşilkaya, 2002, s. 3-5).

Tablo 0.1. Maastricht Kriterleri

Başlık	Kriter
Enflasyon	Toplulukta en düşük enflasyona sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile üye ülke arasındaki yıllık ortalama enflasyon oranı farkı 1,5 puanı geçmeyecektir.
Kamu Kesimi Açığı	Üye ülkenin kamu kesimi açıklarının ülke GSYİH'sına oranı yüzde 3'den fazla olmayacaktır.
Kamu Borçları	Üye ülke kamu borçlarının GSYİH'sına oranı yüzde 60'ı geçmeyecektir (üzerindeyse de istikrarlı bir biçimde azalış eğiliminde olacaktır).
Faiz Oranları	Herhangi bir üye devletin uzun dönem faiz oranları ortalaması en düşük enflasyon oranına sahip üç üyenin uzun dönemli faiz ortalamasını 2 puandan fazla geçmeyecektir.
Döviz Kuru İstikrarı	Üye devletlerin paraları son iki yılda devalüe edilmemiş olup, döviz kuru mekanizması (ERM) içinde euroya karşı belirlenen merkezi kura dalgalanma bantları içinde bağlı bulunacaktır

Üçüncü aşamayla birlikte Avrupa Merkez Bankası para politikalarının sorumluluğu hususunda yetkilendirilmiştir. AB üyesi ülkelerin çoğu avro kullanımına geçiş yapmıştır. Günümüzde Bulgaristan, Romanya, Litvanya, Letonya, Çekya, Macaristan, Danimarka, Polonya, Hırvatistan, İsveç ve ayrılma sürecinde olan Birleşik Krallık kendi para birimlerini kullanmaktadırlar. Bunların dışındaki AB Ülkeleri ise avroya geçiş yapmışlardır.

Maastricht Antlaşması ile merkezi para politikası ve merkezi olmayan maliye politikası uygulanması benimsenmiştir. Bu antlaşma kapsamında oluşturulan yetki ikamesi ile ulusal

maliye politikalarına geniş bir alan tanınmıştır. Bu özerklik durumu, ülkelere karşılaşacakları ekonomik şoklarda para politikası yerine maliye politikalarıyla önlem almalarını sağlayabilmesi yönüyle (kriz durumlarında faiz ve kur ayarlaması ile denge sağlamak yerine harcamaların ihtiyaca göre düzenlenmesi gibi) avantajlı görünmektedir. Ancak özerk maliye politikaları, ekonomik entegrasyonu azaltarak sorunlara neden olabilmektedir. Günümüzde devam eden Yunanistan krizinin bu hususta etkilendiği görülmektedir.

3.2. Beşinci Genişleme Dalgası Ülkelerinin AB'ye Ekonomik Entegrasyon Süreci

Beşinci genişleme dalgası entegrasyon süreci, AB için oldukça sancılı olmuş ve büyük değişimlerle sonuçlanmıştır. MDAÜ'lerde Soğuk Savaş sonrası değişimler yaşanırken, AB'de de değişime yönelik gündemler yaşanıyordu. Bir yandan ortak Avrupa pazarının kurulması çalışmaları, diğer yandan entegrasyonun derinleştirilmesini sağlayacak olan ortak para birimine geçilmesi için hükümetler arasında görüşmelere başlanmıştır. Sovyet Bloğundaki kriz, Almanya'nın birleşmesi ve MDAÜ'lerde yaşanan değişimler, bahse konu dönüşüm gündemiyle aynı zamanlara denk geldiğinden, topluluğun ihtiyaç duyduğu derinleşmenin sağlanamayacağı yönünde kaygılar baş gösterdi. AB, aynı zamanda, demokrasiye aynı anda geçen ve sayı olarak en fazla, finansal olarak en zayıf adaylar grubuyla karşılaştı.

Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), 1990 yılı Temmuz ayında üyelik için başvuruda bulundu. 17 Eylül 1990'da Konsey başvuruyu Komisyona gönderdi ve Komisyon bu başvuruyu olumlu karşılayarak müzakere yolunu açtı. GKRY için, Türk ve Rum tarafları arasındaki siyasi sorular, müzakerelerin başlamasını erteledi. Malta için ise ülkenin ekonomik olarak hazır olmadığı gerekçesiyle müzakerelere hemen başlanılmadı. Madrid Zirvesiyle 1996'da başlayacak hükümetlerarası konferans sonrasında Kıbrıs ve Malta ile üyelik müzakerelerinin başlaması için prensip kararı onaylandı. Böylece, çözümlenmeyen sorunlara rağmen bu adaların önündeki engeller 1996'da kalkmış oldu (Fırat, 1998, s. 41).

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra MDAÜ'lerle ticaret kolaylıkları ile ticaret ve işbirliği anlaşmaları yoluyla ilişkiler sürdürüldü. 25 Haziran 1988 günü "Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (Council For Mutual Economic Assistance-CMEA/COMECON)" ile AT arasında imzalanan ortak bildiri, ilişkilerin başlangıcını teşkil

etti. 1988-1990 yılları arasında Polonya, Macaristan, Çekoslavakya, Romanya ve Bulgaristan ile Ekonomi ve Ticari İşbirliği Anlaşmaları imzalandı. Bu anlaşmalar, tarafların karşılıklı olarak GATT'ın "En Çok Kayırılan Ülke ('Most Favoured Nation Clause')" statüsünü uygulamalarını öngörmekteydi ve 10 yıl için geçerliydi. AT miktar kısıtlamalarını kaldırarak bu ülkeleri Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine dâhil ediyordu (İKV.org).

Politikaların uyumlulaştırılması maksadıyla ortaya çıkabilecek sorunların üstesinden gelinebilmesi için, AB'nin yanı sıra uluslararası finans kuruluşları ile bazı gelişmiş ülkeler de katkı sağlamışlardır. 1989 Washington Uzlaşısı ile başlayan bu inisiyatiflerle önerilen politikaların temel amacı, sürdürülebilir büyümeyi sağlamak olarak ifade edilmiştir. 1990'ların sonunda bahse konu uzlaşılar Post-Washington uzlaşısı adıyla yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle geçiş ekonomisi ülkelerinde tasarruflar artırılacak, vergi ve bankacılık sistemleri geliştirilecek, bağımsız merkez bankaları ve denetim mekanizmaları oluşturularak daha güçlü bir piyasa ekonomisine geçiş sağlanacak, eğitim sistemleri geliştirilecek ve rekabete uyum sağlayan bir kur politikası meydana getirilecektir. Böylece bu ülkelerin piyasa ekonomisine geçişi daha da kolaylaştırılacaktır (Kavukçu, 2008, s. 28).

İlerleyen zamanda, bu ülkelerde başlayan demokratikleşme ve değişimleri destekleyecek bir ortaklık ilişkisine başlandı. Bu kapsamda yapılan ortaklık anlaşmaları, o gün geçerli ticari anlaşmaların yerine geçecekti (Park, 2000, s. 33-36). Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın üçüncü ülkelerle ilişkilerine dair 238. maddesi baz alınarak Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan ile Avrupa Anlaşmaları yapıldı. Çekoslovakya'nın bölünmesi sonrasında ilgili anlaşmalar Slovakya ve Çekya ile tekrarlandı. 1996 yılına kadar Romanya, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya ve Slovakya ile anlaşmalar tamamlanmış oldu. Bu anlaşmaların amacı meşru siyasi diyalog için gerekli zemini oluşturmak, kademeli olarak serbest ticaret alanı meydana getirmek ve teknik ve ekonomik işbirliğini geliştirmekti. Böylece Beşinci Dalga Ülkeleri'yle yeni bir ortaklık ilişkisi kurulmuş oldu.

Bahse konu anlaşmalar, Avrupa ortak pazarı kurmayı amaçlarken, serbest ticaret bölgesinin 2001'de kurulması öngörülüyordu. Buna karşın, başlangıçta bu anlaşmalarda MDAÜ'lerin katılım ihtimaline dair net bir atıfın bulunmaması, MDAÜ'ler açısından

olumsuz bir durum gibi görünebilirdi. Fakat, 1992 ve 1993 yıllarında komisyonca hazırlanan raporlar, bahse konu ülkeleri Birliğe üye olma yönünde cesaretlendiriyor, raporlarda AB'ye de doğuya doğru genişlemenin prensip olarak kabul edilmesi öneriliyordu. 21-22 Haziran 1993'te icra edilen Kopenhag Zirvesi'nde rapordaki öneriler kabul edilerek, katılımların gerçekleşmesi, Birliğin hedefi haline getirildi. Bu durumda, ülkelerin siyasi ve ekonomik şartları yerine getirmesi durumunda tam üyelikler hayata geçecekti. Üyelik için bir genişleme takvimi öngörülmüyor, katılımlar şartların gerçekleştirilmesi konusundaki gelişmelere bağlanıyordu (Baun, 2000, s. 44-45). 1994 Corfu Zirvesi sonrası alınan kararlar doğrultusunda Komisyon tarafından "Avrupa Anlaşmaları ve Ötesi" isimli katılım öncesi stratejisine yönelik ana hususları ortaya koyan rapor hazırlandı. 9-10 Aralık 1994 Essen Zirvesi'nde katılım öncesi stratejisi onaylandı. Bu stratejiyle üyeliğe giden yol haritası çizilmiş oluyordu. Buna göre Avrupa Anlaşmaları, PHARE yardım programları, mevcut yapısal ilişkiler ve MDAÜ'lerin Avrupa Tek Pazarı (Internal Market) entegrasyonuna dair yol haritasını belirleyecek Beyaz Kitabın hazırlanmasını da içeriyordu. Ayrıca, Essen Zirvesi'nde genişleme sürecine yeni üye olacak ülkeler için iyi komşuluk ilişkisi şartı getirildi. Böylece istikrarsızlıkların AB'ye taşınmasının önlenmesi arzu ediliyordu. Mart 1995'te, çeşitli müzakereler sonucunda, MDAÜ'ler arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesini teşvik etmek ve yardımda bulunmak için önleyici diplomasi kullanılması maksadıyla Avrupa'da İstikrar Paktı imzalandı (Smith, 2000, s. 36). 1995 yılında Cannes Zirvesi'nde Beyaz Kitap onaylandı.

Bu belge, Tek Pazar'ın genel yapısını belirlemenin yanında rekabet politikalarının önemini vurgulamış, ülkelerin Tek Pazar'a geçiş sürecinde yaşayabileceği sorunları da ortaya koymuştur. Beyaz kitap ve önceki anlaşmalarda yer alan şartlar MDAÜ'lere yönelik ekonomi açısından azımsanmayacak avantajlar sağlamıştır. Belgede aynı zamanda sektörel bazda ekonomik yakınlaşma ölçütlerine de yer verilmiştir. Örnek olarak, AB, sanayi ürünlerindeki vergiyi kaldırmasına karşın, bu ülkelerin uyguladığı vergilerin kademeli şekilde kaldırılmasını kabul etmiştir. Bu anlaşmalar sonucunda MDAÜ'lerde üretilen sanayi ürünlerinin, 1992 sonrasında AB pazarına gümrük vergisi olmadan girmesi sağlanmıştır (Kavukçu, 2008, s. 27).

1996 yılına kadar yaşanan süreçte, MDAÜ ve adaların üyeliğine dair hazırlanan Komisyon raporlarında en dikkat çekici hususlarda birisi, Slovakya'nın baskıcı hükümet politikaları nedeniyle bu ülkeye yönelik tamamen olumsuz değerlendirmelerde bulunmasıydı. Bu

nedenle Slovakya ile müzakere düşünülmediği net olarak belirtiliyordu. Ekonomik açıdan ise Polonya, Slovenya, Slovakya, Macaristan, Estonya ve Çekya'nın pazar ekonomisi bulunduğu ya da oluşma yolunda ilerlediği dile getirilmişti. Romanya, Bulgaristan, Letonya ve Litvanya ise ekonomik açıdan yetersiz olarak nitelendiriliyordu. İdari kapasite ve uygulama kabiliyeti açısından Polonya ve Macaristan'ın orta vadede Kriterleri karşılayabileceği, Slovenya, Slovakya, Estonya, Çekya, Letonya ve Litvanya'nın büyük çaba göstermelerine ihtiyaç olacağı, Romanya ve Bulgaristan'ın ise kriterlerden çok uzakta olduğu dile getiriliyordu (Henderson, 2000, s. 5).

Beşinci genişleme dalgası, Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde tam üyelik için aday olan on ülke içinde ileride görülen ve birinci dalga ülkeleri ya da "Lüksemburg Grubu" olarak da anılan Güney Kıbrıs, Çekya, Polonya, Estonya, Slovenya ve Macaristan ile müzakerelerin başlamasına yönelik alınan kararla hız kazanmıştır. Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde ise "ikinci dalga ülkeleri" ya da "Helsinki Grubu" olarak bilinen Malta, Slovakya, Letonya, Litvanya, Romanya ve Bulgaristan ile müzakerelerin açılması kararlaştırılmıştır (İKV.org). Uzun süren müzakereler sonucunda Romanya ile Bulgaristan dışında kalan adaylar, 1 Mayıs 2004'de AB üyesi olmuştur. Bulgaristan ve Romanya ise 1 Ocak 2007 tarihinde nihai üyeliğe ulaşmıştır.

Euro Bölgesi'ne dâhil olmayan ülkelerden 2018 yılı Convergence Report'a göre, Bulgaristan döviz oranları; Çekya enflasyon ve döviz kuru; Macaristan enflasyon, döviz kuru ve bütçe açığı; Polonya ile Romanya döviz kuru ve uzun dönem faiz oranları kriterlerini karşılayamamaktadır. Bununla birlikte bu ülkelerin tamamında mevzuat uyumu yetersiz bulunmuştur.

MDAÜ ve Kıbrıs ile Malta adalarının üyelik süreci ve bu süreç kapsamında ekonomik entegrasyona yönelik tecrübe ettikleri adımlar aşağıdaki tabloda özet olarak gösterilmiştir.

Tablo 0.2. MDAÜ'lerinin Üyelik/ Ekonomik Entegrasyon Süreci

Tarih	Ülke	Olay	Hedef
1989	MDAÜ	Berlin duvarının çöküşü. AT'den MDAÜ'ye mali yardım başlatması	Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin reform yapmaları ve ekonomilerini yeniden kurmaları
1990	Kıbrıs ve Malta	AB üyeliğine başvuru	Üyelik Süreci
1989-1990	MDAÜ	Washington/ Post Washington Uzlaşısı	Piyasa ekonomisine geçiş
1993	MDAÜ	Kopenhag, AB Konseyi'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan genişlemeyi onaylaması ve üyelik kriterlerini belirlemesi	Üyelik Süreci Üyelik Kriterleri -Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların (istikrara kavuşmuş) varlığı, -Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma gücüne sahip işleyen bir pazar ekonomisinin varlığı, -Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uymak dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması.
1993	Kıbrıs ve Malta	Avrupa Komisyonu'nun Kıbrıs ve Malta'ya ilişkin görüşünü açıklaması	Üyelik Süreci
1994	MDAÜ	Essen, AB Konseyinin katılım-öncesi stratejisini onaylaması	Üyelik Süreci
1994-1996	MDAÜ	AB üyeliğine başvuru	Üyelik Süreci
1995	MDAÜ	Beyaz Kitabın hazırlanması	Avrupa Anlaşmaları, PHARE yardım programları, mevcut yapısal ilişkiler ve MDAÜ'lerin Avrupa İç Pazarı (Internal Market) entegrasyonuna dair yol haritasının belirlenmesi, Avrupa İç Pazarına hazırlanması
1995	MDAÜ	Avrupada İstikrar Paktı	İstikrarsızlıkların çözümlenmesi, AB'ye taşınmasının önlenmesi
1997	MDAÜ	Avrupa Komisyonunun MDAÜ'lere dair görüşlerini açıklaması, "Gündem 2000" ile genişleme için bir strateji önermesi	Üyelik Süreci
1997	MDAÜ	Lüksemburg Zirvesi, MDAÜ için genişleme sürecinin başlaması	Üyelik Süreci
1998	Macaristan, Polonya, Estonya, Slovenya, Çekya, Kıbrıs	Müzakerelerin başlaması	Üyelik Süreci
1999	Slovakya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya,	Müzakerelerin başlaması	Üyelik Süreci

Tarih	Ülke	Olay	Hedef
	Malta		
2002	Kıbrıs, Malta, Slovakya, Çekya, Polonya, Macaristan, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya	Katılım müzakerelerin tamamlanması	Üyelik Süreci
1 Mayıs 2004	GKRY, Çekya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya	AB üyeliğinin tamamlanması	Üyelik Süreci
1 Ocak 2007	Bulgaristan Romanya	AB üyeliğinin tamamlanması	Üyelik Süreci

3.3. Hırvatistan'ın (Altıncı Genişleme Dalgası Ülkesi) AB'ye Ekonomik Entegrasyon Süreci

Hırvatistan, 25 Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan etmiş, sonrasında yaşanan savaş süreci ve ardından demokrasiye geçiş süreci yaşamıştır. 15 Ocak 1992'de AB Hırvatistan'ı resmi olarak tanımasına rağmen rejim sorunu nedeniyle üyeliğine sıcak bakmamıştır. 2000'li yılların başlarından itibaren Hırvatistan'ın hedefi öncelikle Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyon oluşturmak olarak şekillenmiştir. Böylece AB üyeliği fikri oluşmuştur.

Hırvatistan bu hedefi doğrultusunda ilk olarak 25 Ekim 2001'de AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma, AB üyeliği doğrultusunda yasaların AB müktesebatıyla uyumlu hale getirilmesi, ekonomik ilişkilerin ilerletilmesi ile adalet ve içişleri üzerine işbirliğini kapsamaktadır. 2003'de AB üyeliği için başvuruda bulunulmuş, AB Komisyonunun olumlu görüşüyle AB Zirvesince bu başvuru uygun bulunmuş, böylece Hırvatistan Haziran 2004'te adaylık statüsüne kavuşmuştur.

Adaylık statüsü sonrası Eski Yugoslav U/A Ceza Mahkemesi ile işbirliği yapmaması ve Slovenya ile yaşadığı sorunlar, üyelik önünde engeller oluşturmuştur. Bu engeller

neticesinde 2001'de imzalanan işbirliği anlaşması 2005'te yürürlüğe girmiştir. Sorunların çözümlenmesi sonrasında AB ile 3 Ekim 2005'te müzakereler başlamıştır. 2008 yılına kadar sorun çıkmayan süreçte Slovenya ile sınır sorunları süreci duraksatmıştır.

Hızla ilerleyen süreç sonrası Hırvatistan, 9 Aralık 2011'de katılım anlaşmasını imzalamıştır. Onaylama prosedürlerinin tamamlanmasıyla Hırvatistan 1 Temmuz 2013'te birliğe katılmıştır.

Hırvatistan'ın ekonomik entegrasyon süreci, beşinci dalga ülkelerine nispeten daha az karmaşık bir süreçtir. Hırvatistan'ın entegrasyonu, beşinci dalga ülkelerin sürecinde ortaya çıkan prosedür ve sistemlere uygun olarak, Maastricht Kriterleri ile 2005'te yürürlüğe giren İstikrar ve Ortaklık Anlaşması doğrultusunda ilerlemiştir. Günümüzde Hırvatistan Gümrük Birliği'ne doğal olarak dâhil, Schengen ve Euro Bölgesi'ne dâhil değildir. 2018 Convergence Report'a göre ülke enflasyon ve faiz oranları konusunda tatmin edici bulunurken, Avrupa döviz oranları mekanizması ile mevzuata uyum konusunda yetersiz bulunmuştur.

3.4. Euro Bölgesi Avantajları ve Dezavantajları

Ortak para bölgeleri, ekonomik açıdan ülkeler için pek çok kolaylık ve avantajlara sahiptir. Bu avantajlara, ülkelerin farklı para birimleriyle ticaret yapmalarının dezavantajlarından kurtulmak olarak söz edilebilir. Euro Bölgesi'nde bulunarak dalgalanma risklerinin minimize edilmesi, döviz maliyetlerinin yok edilmesi, tek bir pazarın güçlenmesi ve üye ülkeler arasında istikrarlı bir para birimi ve karlı bir ekonomi oluşması için güçlü işbirliği sağlanabilmektedir. Farklı ölçeklerde elde edilen avantajlar da düşünüldüğünde, Euro kullanımı tüketici ve vatandaşlar için daha fazla seçenek ve istikrarlı ücretler, şirket ve piyasalar için güvenlik ve daha fazla fırsat, gelişimi ekonomik istikrar ve büyüme, daha entegre finansa piyasalar, AB'nin dünyada daha güçlü temsil edilmesi ve AB Kimliği'nin somut bir göstergesinin oluşması anlamlarına da gelmektedir.

Ortak bir para biriminin kullanımına geçilmesi, ulusal para politikaları ve ulusal para biriminin kullanımından vazgeçilerek, ortak politika ve para biriminin kullanılması anlamına gelir. Euro Bölgesi, bu konuda görülen en yakın örnektir. Beşinci Genişleme Dalgası Ülkeleri'nden GKRY, Malta, Estonya, Litvanya, Slovakya ve Slovenya Euro Bölgesi'ne dâhilken, Bulgaristan, Çekya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Hırvatistan

henüz geçiş yapmamışlardır. Euro Bölgesi'nin genel olarak üye ülkelerin durumlarına yönelik bir takım avantaj ve dezavantajları mevcuttur.

Euro Bölgesi'ne geçişin dezavantajları temelde, üye ülkelerin iç ve dış dengeyi sağlamak için ihtiyaç duyacakları bağımsız para politikalarını oluşturup uygulayabilme kabiliyetlerinden mahrum kalmalarından kaynaklanmaktadır. Ulusal merkez bankasının varlığı sonlandığı için ekonomik politikalar milli olarak şekillendirilememekte, gerekli durumlarda kullanılan paranın fiyatını değiştirme ya da tedavüldeki para miktarını değiştirme imkânı ortadan kalkmaktadır. Böylece oluşabilecek ekonomik dengesizliklerin baskı altına alınmasını sağlayacak araçlar milli olarak elde bulundurulamamış olmaktadır.

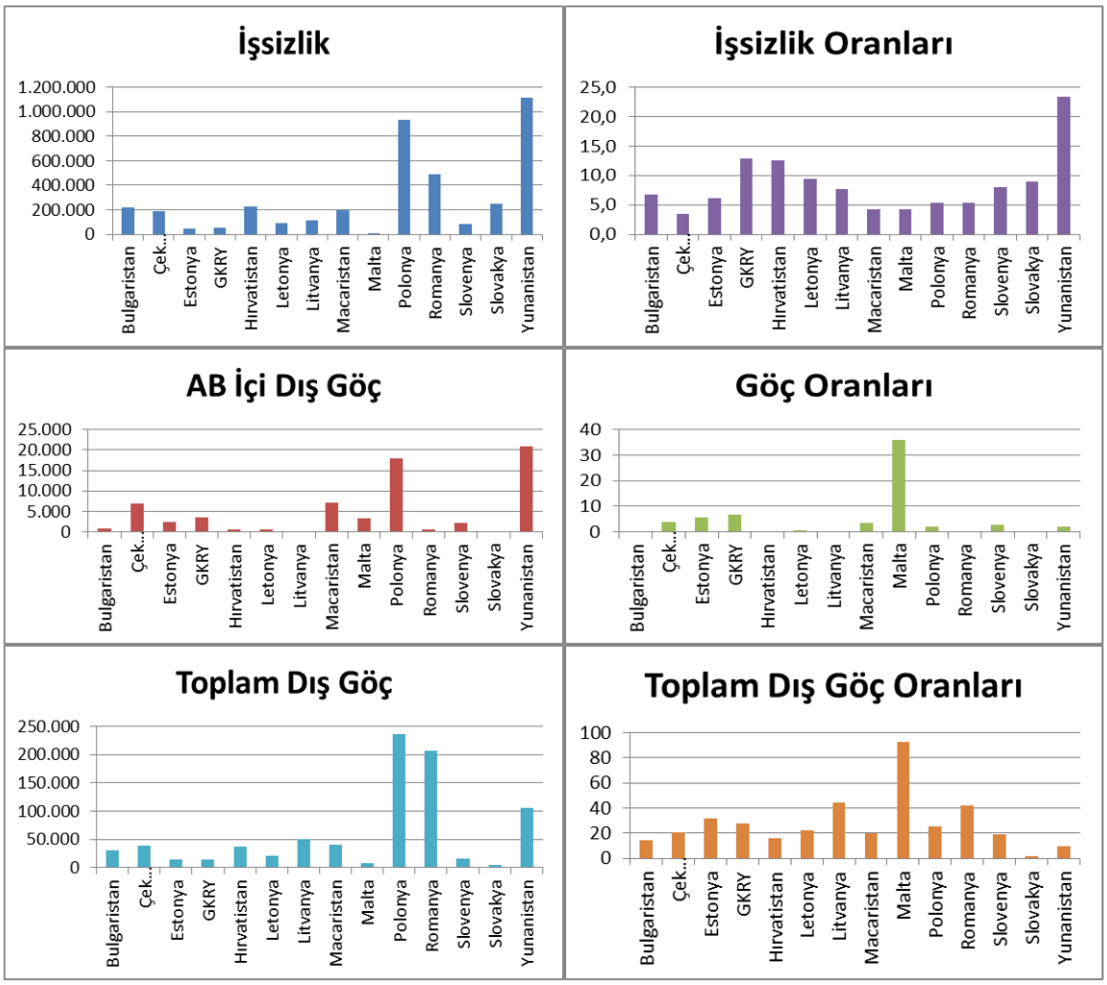
Literatüre bakıldığında, Euro Bölgesi gibi ortak para alanlarına geçişin yukarıda bahsedilen temel nedene bağlı olarak kaynaklanabilecek sorunları inceleyen temel teorinin Optimum Para Alanı Teorisi (OPA) olduğu görülmektedir. Bu teori, Euro Bölgesi gibi ortak para alanlarına girmenin ne zaman avantajlı, ne zaman dezavantajlı olabileceğini ortaya koymaktadır. Buna göre ortak para alanına geçilmesi, esnek kurdan sabit kur düzenine geçilmesi anlamına gelmektedir, çünkü ortak para birimiyle ülkeler, paralarını aynı bölgedeki üyelerin paralarına geri dönülmez şekilde entegre etmektedirler. Böyle bir dönüşümü kabul eden ülkeler için bu durumun avantajlı olması için tam bir iktisadi bütünleşme olması gerekmektedir. Bunun yanında siyasi bütünlük de oldukça önemlidir (Coşkun, 2012, s. 150-151).

Ortak para alanında olan ülkelerde oluşabilecek sorunlar, temelde arz-talep ilişkisinde ürünlere olan arzdaki azalma ya da kaymadan ortaya çıkmaktadır. Talepteki azalmayı ülkenin tolere edebilecek mekanizmaları mevcutsa, ortak para alanı için sorun olmamaktadır. Aksi durumda, üyeler arasında talep kayması olacağı için farklı ülkelerde asimetrik şok etkisi oluşacak, bir ülkede talep azalırken diğerinde artacaktır. Asimetrik şok, bir ülkeyi diğerine göre orantısız etkileyen şok durumudur. Bunun en belirgin sonucu bir bölge gelişirken diğerinin daralmasıdır. Bu tarz şokların olmaması için, çeşitli akademik çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar üst üste konulduğunda, aşağıdaki kriterler ortaya çıkmaktadır (Coşkun, 2012, s. 152).

- Üretim faktörlerinin hareketliliği (iş gücü gibi)
- Dışa açıklık derecesi (ithalat ve ihracata konu malların, bunların dışındakilere göre oranı)

- Ürün çeşitliliği
- Enflasyon oranlarındaki benzerlik
- Finansal bütünleşmenin derecesi
- Politik bütünleşmenin derecesi

Bu faktörlere bakıldığında üretim faktörlerinin hareketliliği, dışa açıklık ve ürün çeşitliliğinin, bir ülkenin kendi iç yapısıyla daha fazla ilgili olduğu, diğer faktörlerin ise içinde bulunduğu birliği daha çok ilgilendiren faktörler olduğu görülmektedir. Bu faktörlerden üretim faktörleri hareketliliği ve dışa açıklık derecesi AB'nin tek pazar entegrasyonu kapsamında üzerinde durduğu dört serbestlikten (sermaye, iş gücü, mal ve hizmet hareketliliği) iş gücü ile mal ve hizmet hareketliliği faktörleriyle ilişkilidir. Ürün çeşitliliği faktörü ise tamamen ülkenin kendisiyle alakalıdır. Ekonomik ve politik bütünleşme dereceleri AB'nin attığı çeşitli adımlarla bugün geldiği dereceyi ifade etmektedir. Enflasyon oranlarındaki benzerlik ise Euro Bölgesi'ne girecek ülkelerde aranan kriterler arasındadır. OPA derecesini belirleyen faktörlerin üzerindeki bu ayrıntılandırmaya bakıldığında, Euro Bölgesi'ne dâhil olan ülkeler için, bahsedilen faktörlerden üretim faktörü hareketliliği, dışa açıklık ve ürün çeşitliliği dışındaki faktörlerin AB kapsamında standartlaştırılması sağlandığı için sabit olduğu varsayılabilir. Bu durumda ortak para bölgesine dâhil ülkeler açısından avantaj ve dezavantaj durumunun ortaya konulması için fark oluşturan faktörler olarak geriye iş gücü ile mal ve hizmet serbestliği ve ürün çeşitliliği faktörleri kalmaktadır. Yukarıdaki OPA kriterleri literatürde, asimetrik şokları tolere edebilmek için ortak para bölgesine girişle birlikte yitirilen, bu şokları tolere etme aracı olarak merkez bankalarınca kullanılan kur ayarlaması kabiliyetine alternatif olarak belirlenen faktörlerdir. Bu noktadan hareketle, milli para birimine sahip ülkelerde şokları tolere etmek için kur ayarlaması kullanılırken, Euro Bölgesi'ne dâhil ülkeler açısından bunun avantajlı olması için benzer şokları tolere edebilecek alternatif araçlar olan iş gücü ile mal ve hizmet hareketliliği ve ürün çeşitliliği faktörlerinde yeterli seviyeye sahip olmaları gerekir.

Şekil 0.1. Ülkelerdeki İşsizlik Durumları, İşsizlik Oranları, Toplam/AB İçi İşgücü Göçü ve Göç/İşsizlik Oranları (2016)

Kaynak: Eurostat (2019)

Özellikle Mundell (1961), bunlardan faktör hareketliliği ve işgücü mobilitesi üzerinde durmuştur. Mundell'in bu görüşü literatürdeki çeşitli çalışmalarla da desteklenmiştir. Bununla birlikte büyüme ile işsizlik arasında ters bir korelasyon söz konusudur (Coşkun, 2012, s. 166). Bu hususların sonucu olarak bu çalışmada, Euro Bölgesi'nin avantaj ve dezavantajlarının ortaya konulması için Mundell'in çalışmasıyla uyumlu olarak işgücü mobilitesi incelenmiştir.

Yukarıdaki Şekil 3.1'de, ülkelerin işsizlik rakamları, ülkelerden iş gücü göçü (AB içi ve toplam) ve iş gücü göçünün toplam işsizliğe oranları görünmektedir. Euro Bölgesi'ne dâhil olan ülkelerin işsizlik nedeniyle diğer ülkelere göç yaşanması, ülkede talep azlığından

kaynaklanan ekonomik baskıyı azaltacaktır. Yukarıda açıklanan OPA teorisine göre bu göç, işsizliğe oranla ne kadar yüksek olursa ülke ekonomisi o kadar dengeye ulaşacaktır. Bütün dış göçün işsizlikle alakalı olduğunu kabul etmek gerçekçi olmaz. Buna karşın, dış göçün çokluğu en azından, ihtiyaç duyulduğunda insan mobilitesinin sağlıklı işlediğinin kesin bir göstergesi olacaktır. Bununla birlikte, Euro Bölgesi'ndeki ülkeler için iş gücü mobilitesinin, toplam göçten ziyade AB içi göç hareketlerinde yer bulması daha muhtemeldir. Bu nedenle bahse konu ülkeler için AB içi göç hareketlerinin baz alınması daha sağlıklı bir tahmine yardımcı olacaktır.

İşsizlik oranları, ekonomik büyümeyle ters orantılı olduğu düşünüldüğünde, ülkelerde asimetrik şok ihtimalinin artışını gösterebilir. İşsizlik oranlarının %5'e kadar olması, ekonominin sağlıklı ve neredeyse tam kapasite ile kullanıldığını gösterir (Hankin, 2018). Literatürde kesin bir tehlike belirten bir oran üzerinde ittifak edilmese de %5 üzerine çıkıldıkça tehlikenin arttığı kabul edilebilir.

Bu açıdan yukarıda istatistiki bilgileri verilen ülkeler incelendiğinde, Euro Bölgesi'ndeki ülkelerden GKRY'nin %12,8'lik işsizlik oranıyla diğer ülkelere göre daha sorunlu bir görünüm arz ettiği görülmektedir. Yunanistan'ın ise %23'lük bir işsizlik oranıyla, özellikle diğer ülkelerle kıyaslandığında, oldukça tehlikeli bir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Diğer ülkeler ise genel olarak %10'un altında olduklarından, ekonomilerinin sağlıklı bir görünüm arz ettiği saptanmıştır.

Euro Bölgesi'nde bulunan ülkelerin iş gücü mobilitesine (AB içi göç oranları) bakıldığında Malta'nın %35 üzerinde, GKRY ve Estonya'nın %5 üzerinde Letonya ve Slovenya'nın %1-3 civarında, Litvanya ve Slovakya'nın ise %1 altında, neredeyse yok denecek kadar az bir iş gücü göçü/işsizlik oranı olduğu görülmektedir. Bu ülkelerden Litvanya ve Slovakya'nın işsizlik oranları %10'a yaklaşmış durumda olmasına karşın, dış göçün yok denecek kadar az olması, bu ülkelerin iş gücü mobilitesi açısından yetersiz olduğu izlenimi vermektedir. GKRY ve Estonya'da işlevsel denilebilecek bir mobilite söz konusuyken, Malta'nın düşük işsizliğine rağmen yüksek göç oranı olması, bu açıdan Euro Bölgesi'nde bulunan en risksiz ve avantajlı ülkenin Malta olduğunu göstermektedir. Yunanistan'ın oldukça yüksek olan %23'lük işsizlik oranına karşın %2'lerde bulunan göç oranı, Yunanistan'ın işlevsel bir işgücü mobilitesine sahip olmadığını göstermektedir.

Euro Bölgesi'nde bulunmayan ülkelere bakıldığında, Hırvatistan'ın işsizlik oranının %12,5 iken, diğer ülkelerin işsizlik oranlarının %5'e yakın oranlarda bulunduğu görülmektedir. Göç oranlarına bakıldığında, düşük işsizliğe rağmen Çekya (%7) ve Macaristan'da (%4) işlevsel sayılabilecek bir mobilite söz konusudur. Polonya'da (%2) ise geliştirilebilir bir mobilite bulunduğu görülmektedir. Bunların dışındaki ülkelerde düşük işsizlik olmasıyla birlikte, yok sayılabilecek bir mobilite durumu görülmektedir. Hırvatistan'da ise yüksek sayılabilecek işsizlik oranına karşın %1'e bile varmayan bir göç oranı mevcuttur. Ayrıca, toplam dış göç oranlarına (bütün dünyaya olan göç) bakıldığında Euro Bölgesi'ne dâhil olmayan bütün ülkelerin azımsanmayacak (%10 üzerinde) bir dış göç oranı olduğu görülmektedir. Bu ülkeler içinde özellikle Romanya'nın yüksek toplam dış göç oranı dikkat çekmektedir.

Bu durum, Euro Bölgesi'ne dâhil olmayan ülkelerde işsizlikten muzdarip iş gücünün, AB dışındaki ülkelere daha fazla rağbet ediyor olduğu anlamına gelebilir. Diğer bir deyişle, bu ülkelerin mevcut iş gücü mobilitesi oranları AB dışındaki ülkelere doğru akıyor olabilir. Eğer durum bu şekilde ise, bahse konu ülkelerin Euro Bölgesi'ne girmesi durumunda, AB içinde dolaşım serbestisinin de gelmesiyle birlikte işlevsel bir işgücü mobilitesine ulaşacakları öngörülebilir. Bununla birlikte Hırvatistan, yüksek sayılabilecek işsizlik oranıyla temkinli olunması gereken ülkeler arasındadır.

Buraya kadar arz edilen hususları kısaca toparlamak gerekirse, ülkeler ekonomilerinde oluşan şokları kur düzenlemeleri ve para politikaları sayesinde tolere edip dengeye ulaştırabilmektedirler. Ortak para alanına giren ülkeler için, kur politikasını düzenleme imkânları kalmadığından, asimetrik şokları tolere edebilecek alternatif araçları işlevsel durumda olmalıdır. Literatüre bakıldığında, ortak para bölgesindeki ülkeler için kur düzenleme kabiliyetini ikame edebilecek aracın, iş gücü mobilitesi olduğu görülmektedir. Euro Bölgesi'nde bulunan ülkeler iş gücü mobilitesine sahip olduğu sürece ortak para bölgesinin avantajına sahip olacak, iş gücü mobilitesi işlevsel olmadığı ölçüde ekonomik risklere açık (dezavantaja sahip) olacaklardır.

Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeler ile Yunanistan'ın iş gücü mobiliteleri incelendiğinde, Malta'nın oldukça yüksek, GKRY ve Estonya'nın işlevsel sayılabilecek, Letonya ve Slovenya'nın henüz işlevsel sayılamayacak bir düzeyde, Litvanya ve Slovakya'nın ise işlevsel olmayan bir iş gücü mobilitesine sahip olduğu görülmektedir.

Yunanistan'ın ise oldukça yüksek işsizlik oranına karşın işlevsel olmayan bir işgücü mobilite oranı olması, bu ülkenin büyük bir ekonomik risk altında olduğu izlenimi doğurmaktadır. Sonuç olarak, özellikle Malta, GKRY ve Estonya Euro Bölgesi'nde olmaktan avantaj sağlarken, Litvanya ve Slovakya risk taşımakta, Yunanistan ise büyük risk altında bulunmaktadır. İş gücü mobilitesi işlevsel olmayan Litvanya, Slovakya ve Yunanistan için, ortak para bölgesinde olmaları riski daha da artırmaktadır. Euro Bölgesi'nde olmayan ülkelerde, dâhil olmaları durumunda gerekli iş gücü mobilitesine ulaşmalarını sağlayacak bir toplumsal kültüre sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, yüksek işsizlik oranıyla Hırvatistan, temkinli olması gereken ülkeler arasındadır.

YUNANİSTAN SORUNSALI VE ÜLKELERİN EKONOMİK ENTEGRASYON SEVİYELERİNİN KIYASLANMASI

4.1. Ekonomik Entegrasyonun Ölçülmesi

Ekonomik entegrasyonun ne şekilde ölçülmesi gerektiğine yönelik bir fikir edinilebilmesi için, AB'nin bu entegrasyon süreci ile literatürde ekonomik entegrasyonun ölçülmesine yönelik yapılan birtakım çalışmalar incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde, ekonomik entegrasyonun ölçülmesine yönelik bütüncül bir modele ulaşılmıştır.

Modelin ortaya konulması için ilk olarak AB'nin ekonomik entegrasyon süreci incelenmiştir. İnceleme kapsamında, atılan adımların amaç ile ortaya koyduğu ölçütler ve sistemler göz önüne alınmıştır.

AB sürecine bakıldığında, günümüzde erişilen ekonomik entegrasyon aşamalarına (gümrük birliği, tek pazar, parasal birlik) ulaşılabilmesi için ayrıntılı çalışmalarla belirlenen pek çok adım atılmıştır. AET'nin kurulduğu 1957'de Roma Antlaşması'yla sermayenin, işgücünün, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayacak ortak bir pazar kurulması amaçlanmıştır. 1968'de gümrük vergilerinin kaldırılmasıyla gümrük birliği hayata geçmiştir. 1985'de Schengen bölgesinin kurulması, iş gücünün serbest dolaşımına katkı sağlamıştır. 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşmasıyla 1999'a kadar parasal birliğin tamamlanması hedeflenmiş, bu birliğe ulaşılması için gerekli kriterler enflasyon, kamu kesimi açığı, kamu borçları, faiz oranları, döviz kuru istikrarı alanları baz alınarak ortaya konulmuştur. 2002'de Euro tedavüle girerek 12 ülkede kullanılmaya başlanmıştır.

AB'nin bu adımlarla oluşturduğu sisteme bakıldığında üç temel alan görülmektedir. Bunlardan birincisi üye ülkenin entegrasyon seviyesinin ne olduğu, ikincisi tek pazar entegrasyonu serbestlikleri, üçüncüsü ise Maastricht Kriterleri'yle ortaya konulan ekonomik yakınlaşma seviyesinin durumlarıdır.

İlk alan olan ekonomik entegrasyon seviyesinin belirlenmesi için öncelikle üye ülkenin, AB'nin geçirdiği entegrasyon seviyelerinin (gümrük birliği, ortak pazar, parasal birlik) hangisinde olduğu belirlenmelidir. Bunlara ilave olarak, iş gücü serbestisine katkı sağlayan, Schengen bölgesine dâhil olup olmadığı hususunun da göz önünde bulundurulması, ekonomik göstergelerin yorumlanması açısından faydalı olabilir. İkinci alan olan tek pazar entegrasyonunun seviyesini belirleyen dört serbestliğin (sermaye, iş gücü, mal ve hizmet) incelenmesi de tek pazar entegrasyonunun anlaşılması açısından uygun olacaktır. Üçüncü alan olarak tespit edilen ekonomik yakınlaşmanın ölçülmesi için ise, Maastricht Kriterleri'nin (enflasyon, kamu kesimi açığı, kamu borçları, faiz oranları, döviz kuru istikrarı) incelenmesi gerekmektedir.

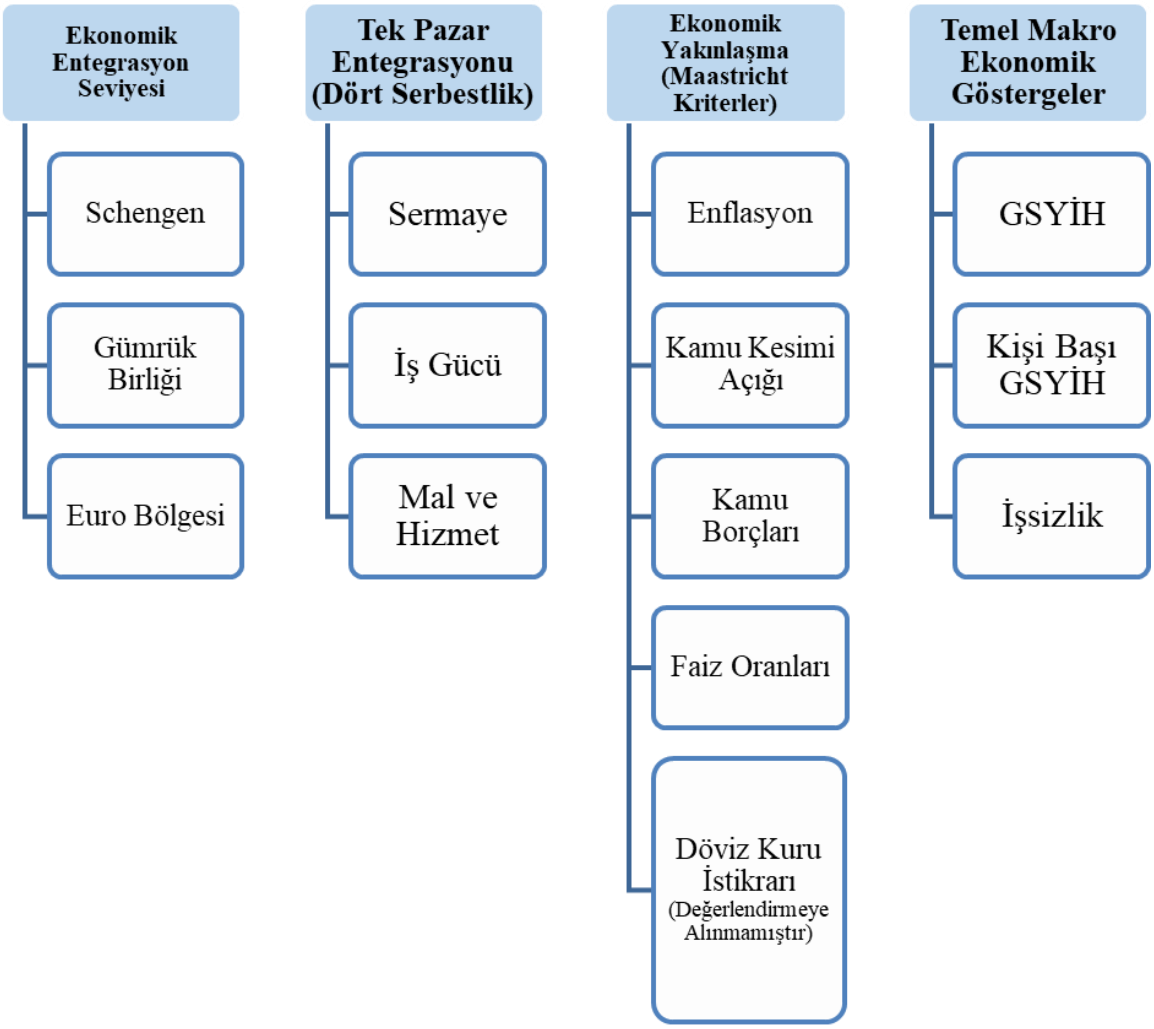
İkinci olarak, ekonomik entegrasyonun ölçülmesine yönelik literatürde bulunan çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda oluşturulan kaynak ve çalışmalar oldukça sınırlı sayıda görünmektedir. İncelenen çalışmalarda, entegrasyon seviyesini net bir rakam veya oranla ifade ederek kıyaslama yapılabilmesine yönelik bir çalışma bulunmamaktadır. Buna karşın, mevcut çalışmaların çoğu, ekonomik entegrasyonun arzu edildiği alanları tek tek inceleyerek, her biri için ayrı bir inceleme ortaya koyan betimsel çalışmalardır. Örneğin Kavukçu (2008)'nun MDAÜ'lerinin AB'ye ekonomik entegrasyonunu incelediği çalışmada birçok makroekonomik gösterge, dış ticaret ve yabancı sermaye hareketleri üzerinden bir sonuca varılmak istenmiştir. Literatürdeki diğer çalışmalar ekonomik entegrasyona yönelik matematiksel yaklaşımları ortaya koymaktadırlar. Kučerová (2013) tarafından yapılan, AB ülkelerinden ekonomik ve ticari entegrasyonun karşılaştırıldığı çalışmada, ekonomik entegrasyon, nicelik tabanlı olarak, ülkedeki yabancı değerler ile borçların toplamının nominal GDP'ye oranı olarak tanımlanmıştır. Yatırım tabanlı diğer bir tanımda, yatırımların GDP'ye oranı olarak belirlenmiştir. Özkaynak tabanlı bir başka tanımında ise öz kaynaklar ile yabancı yatırımların GDP'ye oranı olarak tanımlanmıştır.

Kučerová (2013)'nın çalışması incelendiğinde, kullandığı metodun ekonomik entegrasyonun ölçülmesinde yeterli olamayabileceği anlaşılmaktadır. Çalışmada, incelenen ülkelerin seçilen ekonomik göstergelerinin gayrisafi yurt içi hasılasına oranlanarak, bu oranlar üzerinden ülkelerin karşılaştırılması yapılmıştır. Bu yaklaşım, kıyaslama açısından fikir verici olabilirken, ekonomik entegrasyonda yaşanan sıkıntıların tespit edilmesini sağlayamayacak bir model olduğu düşünülmektedir. Çünkü yalnızca belli göstergeleri seçmekte, diğerlerini dışarıda bırakmaktadır. Diğer bir sakıncası, seçilen göstergelerin

oranlanması nedeniyle elde edilen değerlerin yanıltıcı olabileceğidir. Örneğin, gelirinin çoğu yabancı yatırımdan gelen küçük bir ada ülkesinin GSYİH'ya oranlanan göstergeleri, gelişmiş ülkelerden bile yüksek çıkabilir. Bu durum, bahse konu küçük ülkenin ekonomik olarak daha entegre olduğu anlamına gelmeyebilir.

Literatür kapsamında AB kurumlarınca yapılan çalışmalar incelendiğinde, ekonomik entegrasyonun ölçülmesine yönelik temel çalışmanın, AB'nin, Euro Bölgesi'ne katılımını beklenen üye ülkelerin ekonomik entegrasyon açısından yeterliliğini ölçtüğü yıllık ekonomik yakınlaşma (Convergence Report) raporları olduğu görülmektedir. Bu raporlar, Maastricht Kriterleri'ne uygun olarak ülkelerin ekonomik durumlarını takip ederek ortaya koymaktadır. 2018 için bu rapor Bulgaristan, Çekya, Hırvatistan, Macaristan, Polonya, Romanya ve İsveç'i içermektedir (Convergence Report, 2018, s. 3).

Yukarıda sayılan bütün bu hususlar göz önüne alındığında, ekonomik entegrasyonun ölçülmesinde, ilgili göstergelerin ayrı ayrı incelenmesinin, sorunlu alanların tespit edilmesi açısından, ekonomik göstergelerin incelenmesinin ise entegrasyon sonuçları hakkında fikir vermesi açısından faydalı olacağı düşünülerek, meselede bütüncül bir yaklaşım izlenmesi tercih edilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan model aşağıda sunulmuştur.

Şekil 0.1. Ekonomik Entegrasyon Ölçme Modeli

4.2. Yunanistan'ın AB'ye Ekonomik Entegrasyon Süreci

Yunanistan, Avrupa Birliği'ne (o günkü adıyla Avrupa Topluluğuna) 1981 yılında üye olmuştur. 1995 yılında bu topluluk Avrupa Birliği ismini almış, ilerisi için parasal ve ekonomik ve siyasal birliğe ulaşmayı hedeflemiştir. Lizbon Antlaşması'nın onay sürecinin devam ettiği 2008 yılına kadar Yunanistan'ın AB ile birlikteliğinde ekonomik anlamda ciddi bir sorun görülmezken, ortaya çıkan küresel mali kriz, zamanla AB açısından sorun oluşturmaya başlamıştır. Özellikle Güney Avrupa ülkelerinde krize bağlı olarak yaşanan problemler ekonomik entegrasyon açısından olumsuz etkiler oluşturmuş, Almanya önderliğinde AB tarafından bu ülkelere kemer sıkma politikası adlı ekonomik önlemler almaları sağlanmıştır. İspanya ve Portekiz gibi ülkeler, bu zorlu durumu yaşayarak toparlanma sürecine girmişlerdir. Yunanistan açısından ise mesele daha farklı ilerlemiştir.

Yunanistan'da sıkı ekonomik önlemlere uyan Yeni Demokrasi Partisi liderliğindeki hükümet seçimleri kaybetmiş, bu ekonomik politikalara karşı söylem geliştiren Çipras'ın partisi Sryiza seçimleri kazanmıştır. Sonrasında Yunanistan, sıkı ekonomik önlemleri uygulamaya direnmiş, ortak paradan çıkış için referanduma gidilmiş ve ekonomik entegrasyon süreci sorunlu hale gelmeye başlamıştır. Avrupa Birliği'nde 2002 ve sonrasında ortak para ve para politikasını yürüten tek merkez bankası başarılı şekilde sürdürüle gelmiştir. Ancak maliye politikalarında aynı başarı görülmemektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında Yunanistan'ın yaşadığı ekonomik sorunun nedenlerini ilk bakışta şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Yunanistan'ın Maastricht Kriterleri'nden sapması,
- Maliye politikalarının ortak olmaması,
- Yunanistan tarafından, tavsiye edilen kemer sıkma politikalarına tam uyulmaması.

4.3. Ekonomik Entegrasyon Sürecinde Yaşanan Problemler

Avrupa Birliği'ne 1981 yılında üye olan Yunanistan'ın geçmişi incelendiğinde Lizbon Antlaşması'nın onay sürecinin devam ettiği 2008 yılına kadar Yunanistan'ın AB ile birlikteliğinde ekonomik anlamda ciddi bir sorun yaşamadığı görülmektedir. 2008'de meydana gelen krizle, AB genelinde ve Yunanistan özelinde ekonomik sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle Güney Avrupa Ülkeleri'nde de hissedilen ekonomik daralma, AB tarafından tavsiye edilen kemer sıkma politikasıyla İspanya, Portekiz, Polonya ve Çekya ve hatta Almanya gibi ülkelerin toparlanma sürecine girmelerini sağlarken, Yunanistan yönetiminin kemer sıkma politikasına direnmesi ve hatta ortak paradan çıkış için referanduma gidilmesiyle Euro Bölgesi'nden psikolojik olarak uzaklaşılması, sorunun aşılmasını zorlaştırmıştır. Yunanistan'ın yaşadığı süreçte, AB'nin ihtiyaç olarak öngördüğü maliye politikalarına Yunanistan'ın uyma mecburiyetinin bulunmaması AB'nin iyileşme yönündeki katkısını engelleyen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, Yunanistan'ın ortak para bölgesinde olması nedeniyle krizin etkilerini yönetmek için özgü bir para politikasını kullanamaması anlamına geldiğinden, durumu kötüleştirmektedir.

Kısaca Yunanistan'ın 2008 küresel krizinden sonra ekonomisini toparlayamaması, AB'nin tavsiye ettiği kemer sıkma politikasına gönülsüz olarak uymasıyla kötüleşmiştir.

Maastricht Kriterleri'nden sapmanın önlenmemesi ve kontrol altında tutulmaması, ortak para bölgelerini dezavantajlı hale getiren bir durum olan, ekonomik entegrasyondan sapılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Gelecekte böyle bir durumun aşılabilmesi için, AB'de maliye politikalarının da merkeziyetçi olarak yönetilmesi yardımcı olabilecek bir çözüm olarak görünmektedir

4.4. Yunanistan ve Euro Krizi

2008 yılına kadar ekonomik olarak olumsuz bir tabloyla karşılaşmayan Yunanistan'da, global ekonomik krizle birlikte sorunlar baş göstermeye başladı. Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nde olması nedeniyle, faiz ve kur oranlarını ayarlayamaması, durumu daha da zorlaştırdı. 2009 yılında Yunanistan, bütçe açığını GSYH'ın %12,9'u olarak açıkladı. Bu oran, AB standardı olan %3'ün dört katı kadardı. Fitch, Moody's ve Standard & Poor's gibi derecelendirme kuruluşları, Yunanistan'ın kredi derecelendirmesini düşürdüler. Bu durum yatırımcıları ürküttü ve gelecek borçların ülke açısından maliyetini artırmış oldu. Yunanistan, borçlarını ödemek için kredi bulmakta zorlanmaya başladı.

2010 yılında, Yunanistan bütçe açığını iki yıl içinde %3'e düşürecek bir plan açıkladı. Takip eden aylarda iflas edebileceği yönünde uyarılarda bulunarak yardım almaya çalıştı. AB ve IMF, alınacak kemer sıkma tedbirleri mukabilinde acil durum fonu olarak 240 milyar Euro sağladı. AB, yardımda bulunmadığı takdirde Yunanistan'ın iflas ya da Euro Bölgesi'nden çıkması durumuyla karşılaşabileceği için, Yunanistan'ı desteklemek zorunda kaldı.

Yunanistan'ın uygulaması gereken tedbirler, emeklilik yaşının yükseltilmesi, vergilerin artırılması, özelleştirmeler gibi tedbirleri içeriyordu. Bu durum, sosyalist partiler ve sendikaların gücünü azaltabilecek sonuçlar demekti. Bu nedenle toplumda bu durum tartışılmış, hatta bu tartışmalar Euro Bölgesi'nden çıkmak için referanduma kadar gitmiştir. Bununla birlikte alınan tedbirler, ülke ekonomisinde daha da küçülmeye, vergi gelirlerinde azalmaya neden olmuştur. İşsizlikte oranları %25'lere kadar tırmanmıştır (thebalance.com).

2011'de Yunanistan'a 190 milyar Euro daha destek sağlanmıştır. 2012'de Yunanistan'ın Borç/GSYH oranı %175'e tırmanmıştır. Bu oran %60 olan AB limitlerinin yaklaşık üç katıdır (thebalance.com).

2012-2015 arasında Yunanistan borçlarında bazı azaltmalara gidilmiştir (Kitsantonis & Kanter, 2015). Bu tarihlerde Yunanistan'ın IMF'ye 1,6 milyar Euro'luk borç ödemesini kaçırmasıyla durum daha da ciddileşmiştir (BBC, 2015). Banka ATM'lerinden günlük para çekme limiti 60 Euro'ya kadar düşürülmüş, bu durum turizm gelirlerini olumsuz etkilemiştir. AB Merkez Bankası, Yunan bankalarının yeniden işler duruma gelmesi için destekte bulunmuştur. Günlük para çekme limiti haftalık 420 Euro olarak belirlenmiştir. Böylece durumun kötüleşmesi engellenmiştir. Vatandaşların kredi kartlarını daha çok kullanmaya başlaması, vergi gelirlerini artırmıştır. Böylece rezervler bir senede 1 milyar Euro artmıştır. 2015 Temmuzunda yapılan referandumda ekonomik tedbirlerin yapılmasına yönelik red sonucu çıkmasına rağmen hükümet, tedbirleri meclisten geçirmiştir. Aksi durumda 86 milyar Euroluk yardımı alamaması söz konusuydu. Yine bu günlerde Avrupa Merkez Bankası IMF ile Yunanistan'ın borç vadesinin uzatılması yönünde anlaşarak borcun azaltılmasını sağlamış oldu (thebalance.com).

Eylül ayında Syriza seçimleri kazandı. Böylece borçların azaltılması için AB'ye baskı yapma politikasına devam edilebildi. Fakat buna karşın ekonomik tedbirlere devam edilmesi gerekiyordu. Bankalar bu günlerde iflas tehlikesiyle karşılaştı, fakat 86 milyar Euroluk yardım bu durumu rahatlattı. 2016 yılında kısmi bir büyüme görüldü. 2017'de AB'den alınan 7,5 milyar Euroluk yardım, borçların faizine harcandı. Çipras'ın vergi tabanını genişletmeyi kabul etmesiyle AB'den diğer bir 86 milyar Euroluk yardım alınabildi. Yunanistan, sonrasında yardımların devamı için ekonomik tedbirlere devam etti. 2018 içinde Yunanistan'ın işsizlik oranı %20'lere düştü, ekonomi %2,5 civarında büyüme gösterdi. Ülke, borçlarının %75'ini 2060'dan önce ödeme beklentisindedir. O zamana kadar tedbirlerin devam edeceği öngörülmektedir (thebalance.com).

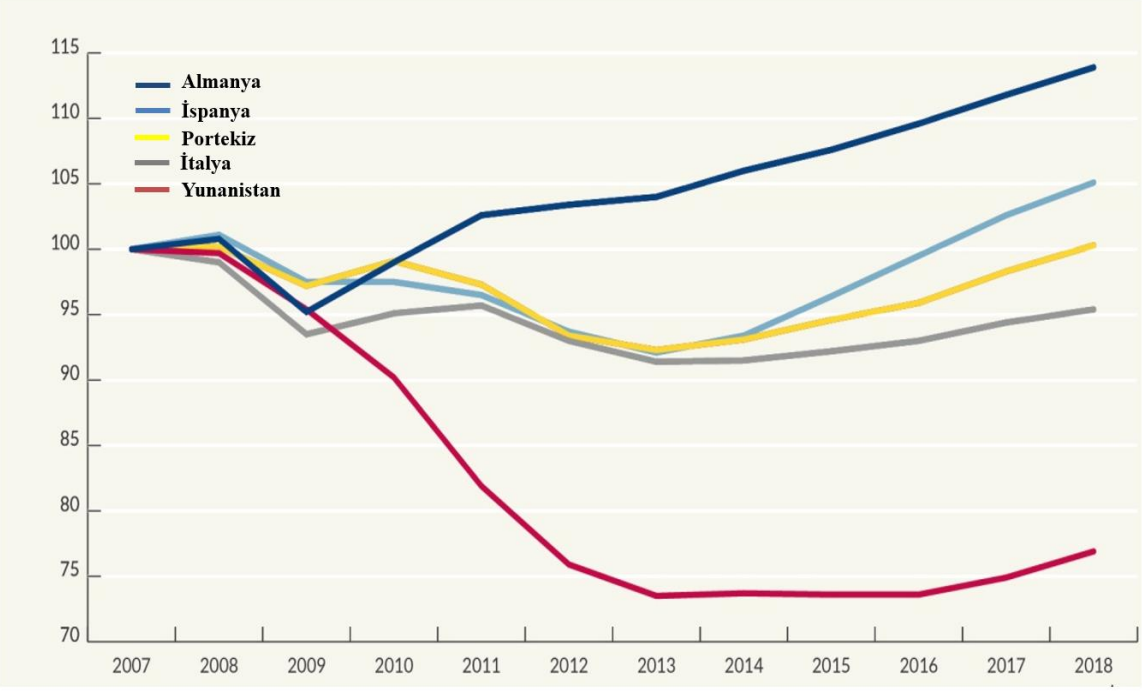
4.5. Krizin Nedenleri ve Yunanistan'ın Ekonomik Durumu

Yunanistan'ın yaşadığı sorun, büyük borç krizi olarak başlamış ve bütün ekonomisine yayılarak devam etmiştir (Gibson, Palivos, & Tavlas, 2013, s. 3). Diğer bir deyişle, sorun temel olarak, Yunanistan'ın GSYİH'in oldukça üzerindeki kamu borçlarını ödeyememesi sorunudur. Bu nedenle bazı kaynaklarda borç krizi olarak da adlandırılmaktadır.

2008 yılı sonrasında AB liderliğinde Yunanistan'ın yaşadığı soruna çözüm arayışları süregelmiştir. Tedbirler kapsamında harcamalar azaltılmış, vergiler artırılmıştır. Alınan bu ve benzeri tedbirlere rağmen Yunanistan'ın ekonomisindeki sorunlar artarak devam

etmiştir. Ayrıca, Yunanistan'ın, Maastricht Kriterleri'ne uygunluğu konusunda yanıltıcı bir rapor hazırlayarak Euro Bölgesi'ne katıldığının ortaya çıkması, ülkenin imajını da olumsuz etkilemiştir. Bu kriz, aynı zamanda AB'yi de tehdit eder bir vaziyettedir. Çünkü Yunanistan'ın iflasını açıklaması durumu AB'ye onarılamaz bir yük getirebilir ve Euro'ya olan güveni azaltabilir.

Bu kısımda Yunanistan'ın durumunun ortaya konulabilmesi için temel makro ekonomik göstergelerden GSYH ve işsizlik durumu ile, ülkenin ekonomik açıdan cazibesinin anlaşılabilmesi için yatırım oranları, krizin benzer etkiler gösterdiği bilinen ülkelerle kıyaslamalı olarak incelenecektir. Makroekonomik göstergelerden faiz oranları ise, Yunanistan tarafından belirlenemediği için bu kısımda inceleme dışı bırakılmıştır.

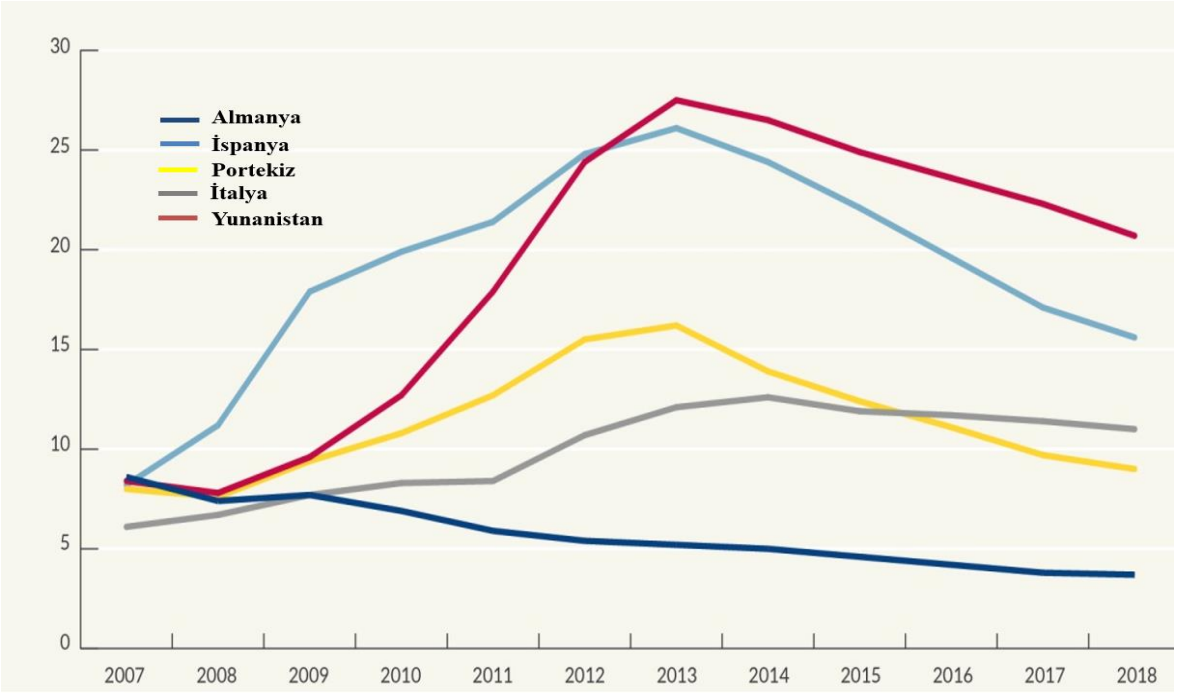

Şekil 0.2. Seçilen AB Ülkelerinde Senelere Göre GSYH Durumu (2007 yılı %100 kabul edilerek sabitlenmiş oranlardır)

Kaynak: Global Economic Dynamics (2018)

Yukarıdaki grafikte, Yunanistan ve krizin etkilediği diğer Güney Avrupa Ülkeleri'nin 2007 sonrasındaki GSYİH oranları gösterilmektedir. Grafik incelendiğinde krizin benzer etkiler oluşturduğu Güney Avrupa Ülkeleri'nde ekonomik durumun 2007 yılındaki seviyesine

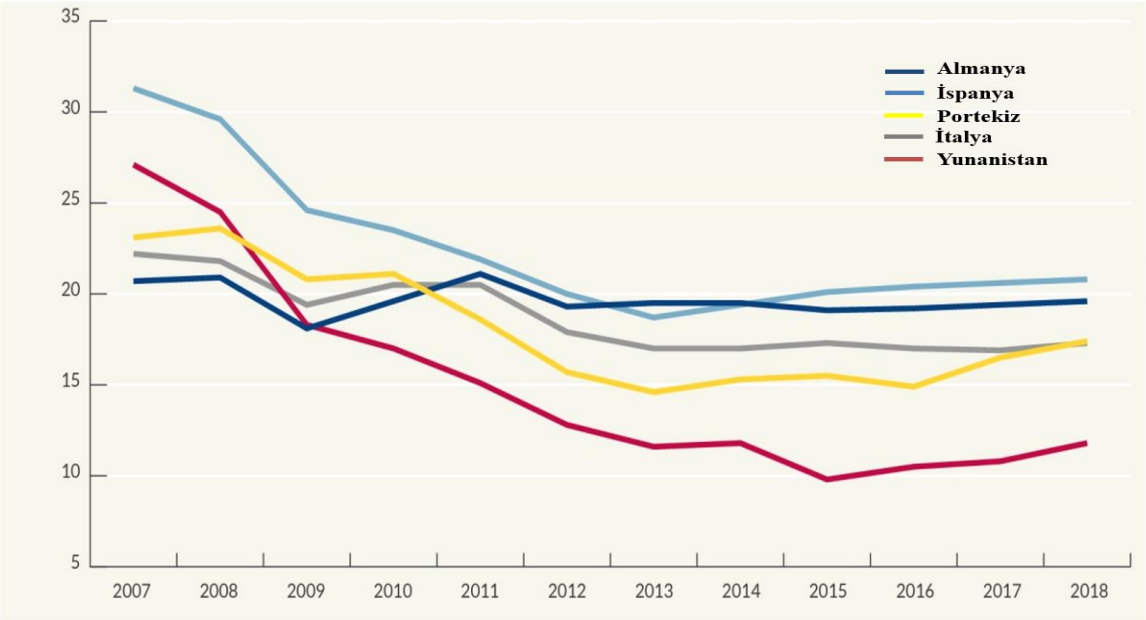
yeniden kavuştuğu görülmektedir. Buna karşın Yunanistan'ın ekonomisinin %25 oranında küçüldüğü anlaşılmaktadır.

Şekil 0.3. Seçilen AB Ülkelerinde Senelere Göre İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranları (%)

Kaynak: Global Economic Dynamics (2018)

Aynı ülkelerdeki işsizliğin toplam işgücüne oranları incelendiğinde, Almanya dışındaki ülkelerde 2008 yılından sonra genel bir yükseliş görülmektedir. İspanya'daki işsizlik oranlarında oldukça yüksek olarak seyreden artış durumunun 2013 yılından sonra düşüşe geçerek 2007'deki durumuna yaklaşmaya başladığı görülmektedir. Benzer şekilde 2008'den sonra işsizlik oranlarında sürekli ve hızlı bir yükseliş görülen Yunanistan'daki işsizlik oranları da 2013'den sonra düşüşe geçmiştir. Fakat bu düşüşün diğer ülkelere göre oldukça az olduğu, %22'nin üzerinde işsizlik oranıyla halen 2007'de başladığı oranlardan oldukça uzak olduğu görülmektedir.

Şekil 0.4. Seçilen AB Ülkelerinde Senelere Göre Toplam Yatırımların GSYH'ya Oranları (%)

Kaynak: Global Economic Dynamics (2018)

Ülkelerin sahip oldukları toplam yatırım oranlarına bakıldığında, 2007'den itibaren ciddi bir düşüş olduğu görülmektedir. Yunanistan'ın göstergelerinde diğer ülkelere göre keskin bir ayrım görülmemekle birlikte, birbirine yaklaşan diğer ülkelerin oranlarına kıyasla Yunanistan, yatırım oranları en düşük olan ülkedir.

Yukarıda sunulan göstergeler hep birlikte göz önüne alındığında, GSYH düşmesiyle işsizlik oranlarının arttığı, yatırımların da dramatik şekilde azaldığı görülmektedir. Buradan hareketle, alınan kemer sıkma önlemlerinin de etkisiyle ekonomideki küçülmeye şirketlerin yatırımları ve masrafları azaltarak adapte oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum aynı zamanda ürün çeşitliliği ve talep miktarlarında azalmaya bağlı olarak devletin vergi kazancında da ciddi düşüş anlamına gelir. Talepteki azalma, şirketlerin daha az yatırım yapması anlamına gelerek GSYH'in daha da küçülmesini sağlayacak bir kısır döngü oluşturabilir. O halde, ekonomideki büyümenin yeniden kazanılabilmesi için talebin arttırılması, talebin artırılması için işsizliğin azaltılması (vatandaşların kazancının artırılması) gerekmektedir. Buna benzer şekilde, şirket yatırımlarının artırılmasını cazip hale getirecek önlemler alındığı takdirde, yine işsizlik azalarak talep artacak, talep

artmasıyla ürün çeşitliliği ve ülkeye yatırımlar da artacaktır. Bu durum, aynı zamanda vergi kazançlarını da artıracaktır.

Kısaca, Yunanistan'ın daralan ekonomisine bağlı olarak yatırımlarda azalma ve işsizlikte artma görülmektedir. Arz/talep dengesi göz önüne alındığında, bunlara bağlı olarak görülen talepte azalmayla yatırımlar daha da azalıp, işsizlik daha da artabilir. Böylece Yunan ekonomisi sürekli daralmaya sebep olan bir kısır döngüye girebilir. O halde, Yunanistan ekonomisinde yeniden büyümenin sağlanabilmesi için işsizliğin azaltılması ve yatırımların artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Burada yapılan tespitler doğrultusunda bulguların detaylandırılması için beşinci ve altıncı dalga ülkeleriyle Yunanistan'ın ekonomik entegrasyonu karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

4.6. Ülkelerin Ekonomik Entegrasyonunun Kıyaslanması

Çalışmanın bu kısmında Yunanistan ile beşinci ve altıncı dalga genişlemede AB'ye üye olan devletlerin ekonomik entegrasyon seviyeleri, makroekonomik göstergeleri ve Maastrich Kriterleri'ne uyumu karşılaştırılacaktır.

4.6.1. Ülkelerin Ekonomik Entegrasyon Seviyeleri

Bu kısımda, beşinci ve altıncı genişleme dalgası ülkeleriyle Yunanistan'ın ekonomik entegrasyonunun, AB'nin günümüzde ulaştığı ekonomik entegrasyon seviyesine göre durumları ortaya koyulmuştur. Bu maksatla, AB'nin ekonomik entegrasyon için oluşturduğu sistemde betimsel kıyaslama için ölçüt olarak 2 temel husus belirlenmiştir. Bunlar, üye ülkenin AB'nin mevcut entegrasyon aşamasında olup olmadığı, yani parasal birlik/ Euro Bölgesi'ne katılıp katılmadığı, ikincisi ise ekonomik entegrasyonla hedeflenen mal, hizmet, iş gücü ve sermayenin serbest akışının ne ölçüde gerçekleştiğidir. Bu hususların gerçekleşmesi için AB tarafından kurulan sisteme bakıldığında, mal ve hizmet akışı için gümrük birliğinin kota ve tarifelerini kaldırmak suretiyle, iş gücünün serbest dolaşımı için Schengen'in vize serbestisi sağlamak suretiyle, sermayenin serbest dolaşımı için Euro Bölgesi'nin alım gücünü dengelemek suretiyle destek olduğu görülmektedir.

Tablo 0.1. Beşinci ve Altıncı Genişleme Dalgası Ülkeleri'yle Yunanistan'ın Schengen, Gümrük Birliği ve Eurozone Katılım Durumu

Ülke	Schengen	Gümrük Birliği	Euro Bölgesi (EB)	EB Katılım	Muhtemel Zayıf Yönü
GKRY		+	+	Mayıs 2005	İş Gücü Dolaşımı
Malta	+	+	+	Mayıs 2005	
Bulgaristan		+			İş Gücü Dolaşımı Sermaye Dolaşımı (Yabancı Yatırım Dış Ticaret)
Çekya	+	+			Sermaye Dolaşımı (Yabancı Yatırım Dış Ticaret)
Estonya	+	+	+	Haziran 2004	
Letonya	+	+	+	Mayıs 2005	
Litvanya	+	+	+	Haziran 2004	
Macaristan	+	+			Sermaye Dolaşımı (Yabancı Yatırım Dış Ticaret)
Polonya	+	+			Sermaye Dolaşımı (Yabancı Yatırım Dış Ticaret)
Romanya		+			İş Gücü Dolaşımı Sermaye Dolaşımı (Yabancı Yatırım Dış Ticaret)
Slovakya	+	+	+	Ocak 2009	
Slovenya	+	+	+	Haziran 2004	
Hırvatistan		+			İş Gücü Dolaşımı Sermaye Dolaşımı (Yabancı Yatırım Dış Ticaret)
Yunanistan	+	+	+	Şubat 2002	

Kaynak: World Population Review (2018)

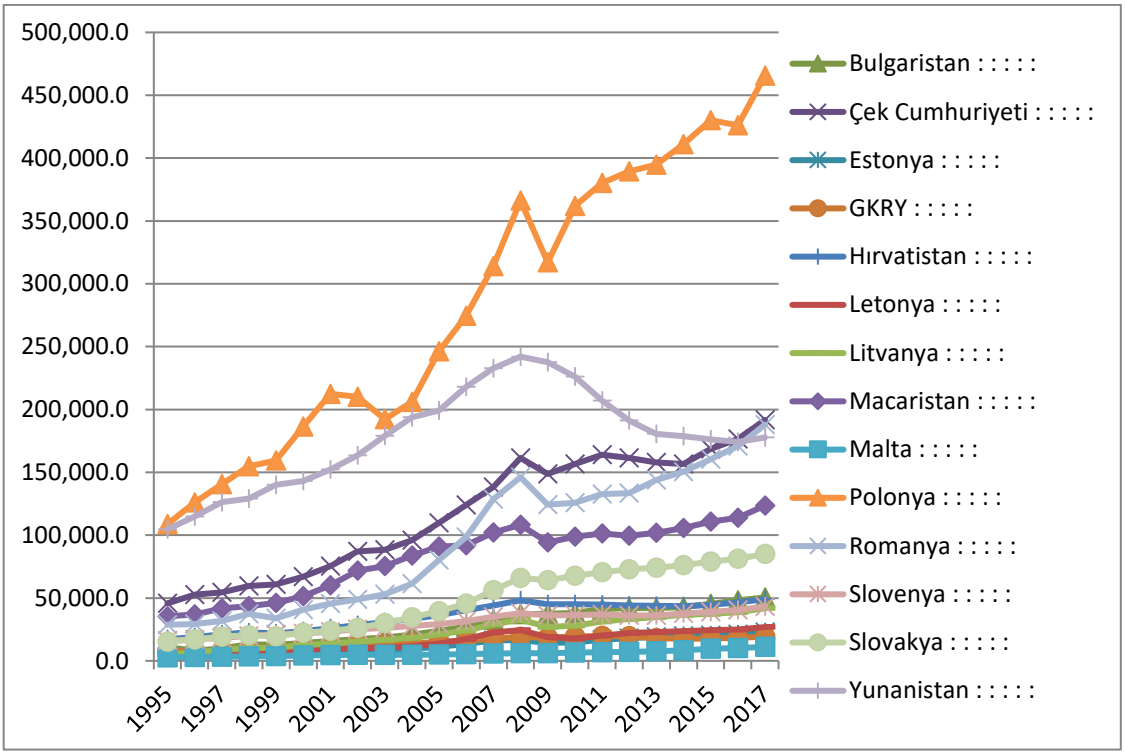
Bu kapsamda, ülkeler incelendiğinde aralarından Malta, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya ve Slovenya'nın her üç uygulamaya da dâhil oldukları görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bahse konu ülkelerin, aynı grupta sayılan diğer ülkelere göre ekonomik entegrasyon seviyesinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer ülkelerden Çekya, Macaristan ve Polonya yalnızca Euro Bölgesi'ne dâhil değilken, yalnızca gümrük birliğine dâhil olan ülkelerin ise Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan olduğu görülmektedir.

Bu durumun, diğer ülkelere göre ilk üç ülkede yabancı yatırımlarla birlikte dış ticaret açısından daha kısıtlayıcı, ikinci gruptaki ülkelerde ise iş gücü ve sermayenin (yabancı yatırımlar) serbest dolaşımı ile dış ticaret açısından daha kısıtlı olması öngörülebilir. Bu nedenle istatistiki olarak bahse konu hususlarda daha düşük konumda bulunmaları beklenebilir.

Beşinci dalga ülkelerinin ekonomik entegrasyona yönelik uygulamalara katılım durumu aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

4.6.2. Ülkelerin Temel Makroekonomik Göstergeleri

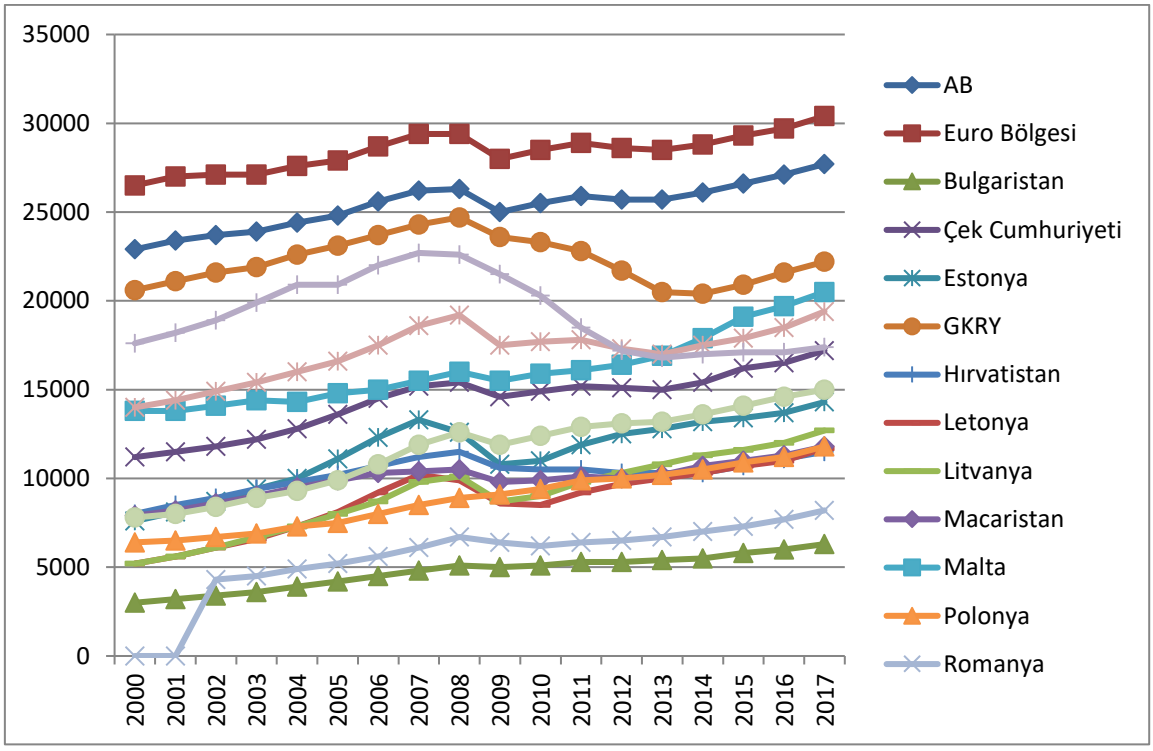
Şekil 4.5'de ülkelerin 1995-2017 yılları arasında GSYH seviyelerinin seyri görünmektedir. Grafiğe göre 1995'de Polonya ve Yunanistan'ın GSYH seviyesi diğer ülkelere göre oldukça yüksek seviyede başlamaktadır. Polonya'nın GSYH seviyesinde oldukça istikrarlı ve yüksek bir ilerleme görülürken, Yunanistan'ın 2007 yılına kadar yaşadığı istikrarlı büyümenin, bu yıldan sonra düşüşe döndüğü görülmektedir. Yunanistan'ın GSYH seviyesi, kendisini 2015 yılı civarında yakalayarak geçen Çekya ve Romanya'dan sonra dördüncü sıradadır. Macaristan ve Slovakya'da da oldukça istikrarlı bir büyüme görülürken, diğer ülkelerin istikrarlı fakat nispeten oldukça düşük büyüme oranlarına sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 0.5. Ülkelerin GSYİH Seviyeleri (1995-2017) (Milyon Euro)

Kaynak: Eurostat (2019)

Yunanistan'ın GSYH eğrisindeki düşüşün 2015'ten sonra yavaşlayarak stabil hale geldiği görülmektedir. Bu durum, GSYH seviyesinin ileriki yıllarda yeniden yükselme trendine girebileceği ihtimalini göstermektedir.

Şekil 0.6. Ülkelerin Kişi Başı GSYİH Seviyeleri (2000-2017)

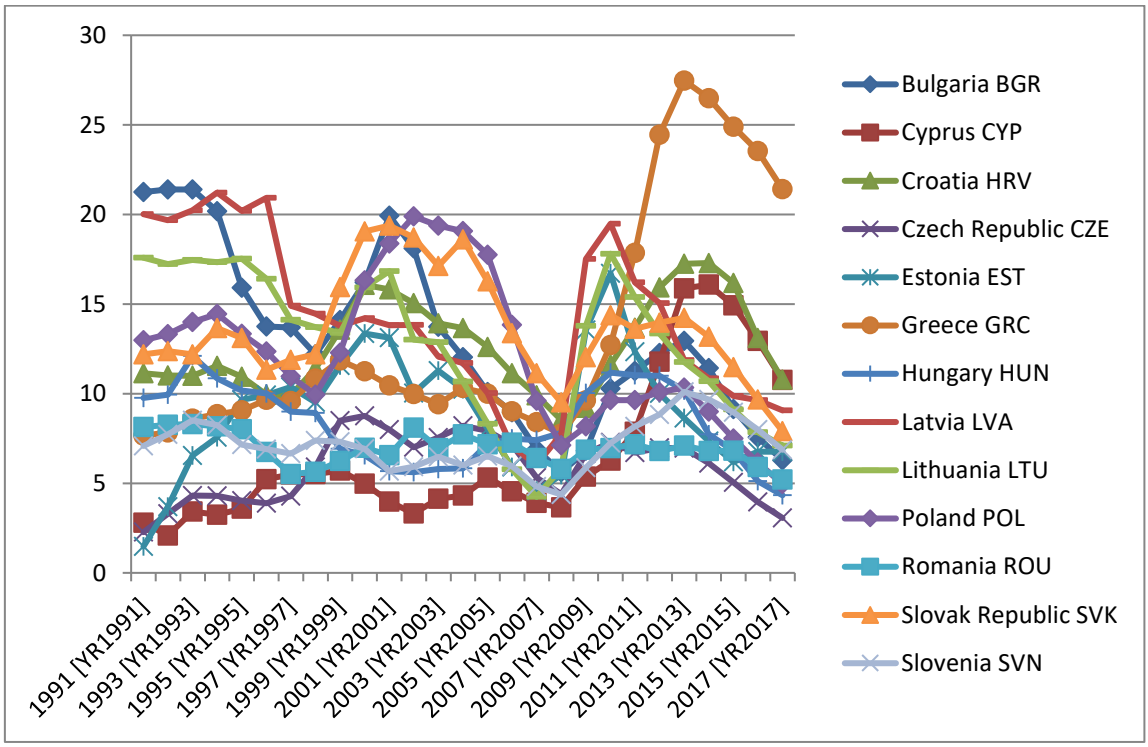
Kaynak: Eurostat (2019)

Ülkelerin kişi başı GSYH durumlarında (Grafik 4-6) incelenen ülkelerin tamamının AB ve Euro Bölgesi Ülkeleri ortalamalarının altında oldukları görülmektedir. Kişi başı GSYH seviyelerine göre sırasıyla GKRY, Malta, Slovenya, Yunanistan, Çekya, Slovakya, Estonya ve Litvanya'nın 12700-22200 Euro arasındaki değerleriyle yüksek gelirli ülkeler konumundadırlar. 6300 Euro ile Bulgaristan, 8200 Euro ile Romanya en düşük kişi başı GSYH seviyelerine sahiptir, orta gelirli ülkeler sınıfındaki ülkelerdir. Toplam GSYH'da diğer ülkelere göre açık ara önde olan Polonya'nın kişi başı GSYH seviyesi 11200 Euro ile bu ülkelerin ortalamasının altında görünmektedir. Yaklaşık aynı gelir seviyesine sahip olan Macaristan ile Polonya, orta gelir tuzağı eşiği olarak kabul edebileceğimiz 10.000 Euro civarı gelir eşiğini aşmış gibi görünmektedir.

Grafik genel olarak incelendiğinde, ülkelerin 2008 sonrasında genel bir düşüş yaşadığı ve 2010 sonrasında genel bir toparlanma oluştuğu görülmektedir. Dalgalanmalara bakıldığında krizin daha yüksek gelirli ülkelerde daha fazla, düşük gelirli ülkelerde daha az bir aralıkta etki oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ülkelerin genel itibarıyla istikrarlı bir yükseliş eğrisine sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte orta gelir seviyesindeki

Bulgaristan ve Romanya'nın orta gelir tuzağına yakalanmadan 10.000 Euro bandını aşmaları için üretimlerini artırmaya yönelik tedbirler almalarına ihtiyaç olacaktır. Bu nedenle bahse konu ülkelerin AB açısından desteklenmesi gereken ülkeler arasında olduğu açıktır.

2017 itibarıyla Yunanistan'la aynı seviyede kişi başı GSYH'a sahip olan Çekya'nın istikrarlı yükselişi ve Yunanistan'ın düşüş eğrisinde olması göz önüne alındığında, Çekya'nın yakında Yunanistan'ın seviyesini aşacağı öngörülebilir. Yunanistan'ın kişi başı GSYH eğrisi, düşüş trendinin yavaşladığı ve hatta sonlandığı izlenimi vermektedir.

Şekil 0.7. Ülkelerdeki İşsizliğin İşgücüne Oranı (1991-2017)

Kaynak: (DataBank, 2018)

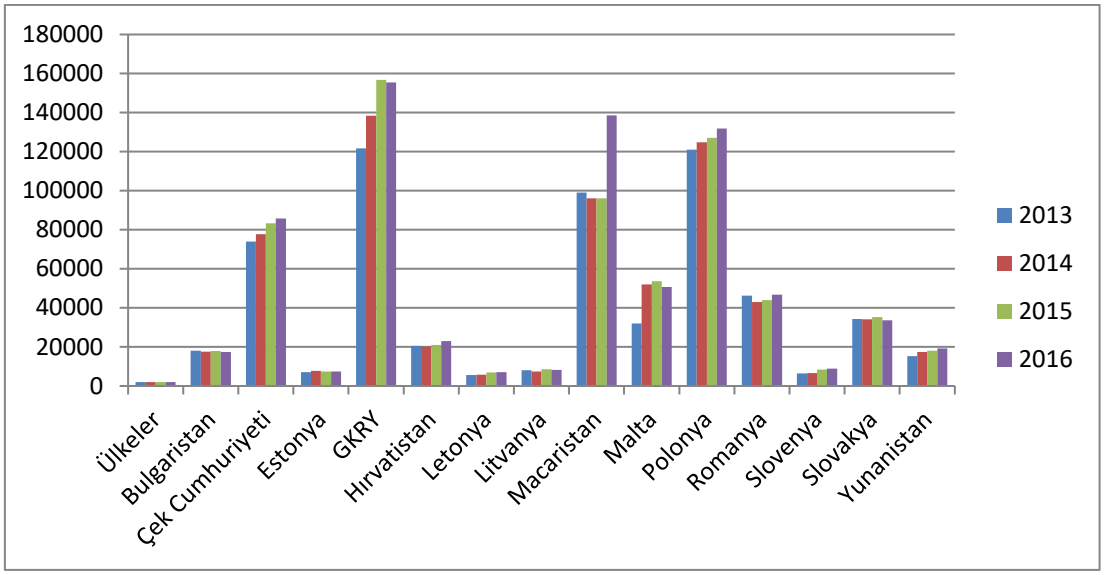
İşsizlik/İşgücü oranı grafiğine bakıldığında 2001-2009 ve 2010-2017 arasında işsizlikte artış dalgaları olduğu görülmektedir. GKRY, Romanya, Slovenya ve Çekya'nın işsizlik oranlarının diğer ülkelere oranla daha istikrarlı ve düşük olduğu görülmektedir. Diğer ülkelerde birbirlerine kıyasla göze çarpan bir anormallik görülmezken, Yunanistan'daki işsizlik oranındaki yüksek artış oldukça dikkat çekicidir. 2013 yılında %27 ile en yüksek seviyeye çıkan işsizlik oranı, 2017 yılında %21'lere düşmüştür. İşsizlik oranı eğrisinin düşüş trendinde olması, durumun düzelme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

4.6.3. Tek Pazar Entegrasyonu: Ülkelerin Dört Serbestlik Açısından Görünümü

AB üyesi ülkelerin, ekonomik entegrasyon sistemine tam anlamıyla katılım göstermeleri durumunda, entegrasyonlarının en yüksek seviyede olmasının beklenmesi doğaldır. Buna karşın, her bir üye ülkenin kendine has şartları nedeniyle bu sistemlerden arzu edilen sonuç tam olarak gerçekleşmeyebilir. Hatta, sistemsel olarak aynı ekonomik entegrasyon seviyesine sahip ülkelerde görülen sonuçlar farklı olabilir. Bu nedenle, entegrasyon seviyesinin daha net anlaşılabilmesi için, AB ekonomik sisteminin etkilerinin istatistiki olarak incelenmesi fayda sağlayacaktır. Bu kısımda, ekonomik entegrasyonun hedeflediği dört serbestliğin (sermaye, iş gücü, mal ve hizmet serbestisi) inceleme konusu ülkelerdeki görünümü istatistiki olarak incelenecektir.

4.6.3.1. Sermayenin Dolaşımı

Dört serbestlikten birincisi, sermayenin serbest dolaşımıdır. Avrupa Komisyonu'na göre sermayenin serbest dolaşımından kastedilen hususun, diğer üye ülkelerde banka hesabı açma, yabancı şirket hissesi satın alma, yatırım yapma, konut satın alma, şirketler için yatırım yapma ya da şubeler açma gibi işlemleri kapsadığı görülmektedir (ec.europa.eu, 2018). Bu hususlar incelendiğinde, ülke ekonomisini ilgilendiren yönüyle en çok yabancı doğrudan yatırımlarla ilgili olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, yabancı doğrudan yatırımların incelenmesi, bize sermayenin serbest dolaşım seviyesi hakkında bir fikir verebilecektir.

Şekil 0.8. Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırım Durumu (2013-2016) (Milyon Euro)

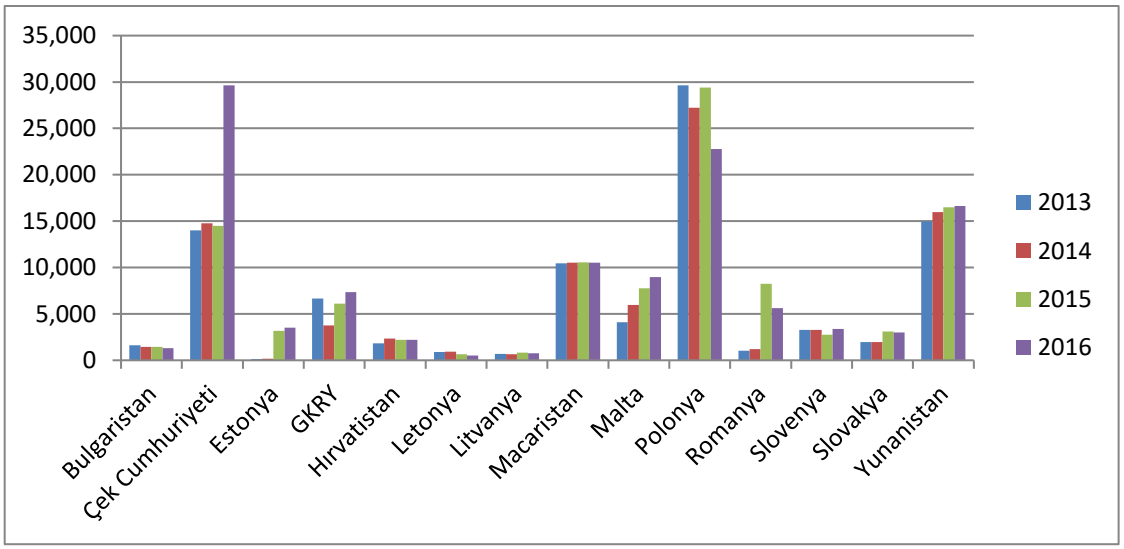
Kaynak: Eurostat (2019)

Şekil 4.8'e bakıldığında, Schengen ve Euro Bölgesi'nde bulunan Estonya, Letonya, Litvanya ve Slovenya'nın yabancı doğrudan yatırımlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Yatırımların en düşük seviyede olduğu ülke Letonya, en yüksek seviyede olan ülkeler Euro Bölgesi'nde bulunan GKRY ve Schengen'e dâhil olan Polonya'dır. Bu ülkelerden sonra yüksek yatırım seviyesiyle Macaristan ve Çekya dikkat çekmektedir. Her iki ülke de Euro Bölgesi'ne dâhil değildir. Diğer ülkelerden Schengen ve Euro Bölgesi'ne dâhil olan Malta ve Slovakya ile bunlara dâhil olmayan Romanya'nın seviyeleri birbirine oldukça yakın görünmektedir. Schengen ve Euro Bölgesi'ne dâhil olmayan Bulgaristan ve Hırvatistan ile her ikisine de dâhil olan Yunanistan'ın yatırım seviyeleri de benzer görünmektedir.

Ülkelerin genel görünümüne bakıldığında, en azından beşinci ve altıncı genişleme dalgası ülkeleri için, Euro Bölgesi ya da Schengen'in yabancı doğrudan yatırımıyla direkt bir ilişkisinin olduğunu söylemek güç görünmektedir. Yunanistan'da ise yatırım seviyesi, Bulgaristan'la aynı seviyede ve düşük seviyededir. Bu duruma göre, Yunanistan'ın sermayenin serbest dolaşımı açısından düşük işlevsellikteki ülkeler arasında olduğu gözlemlenmiştir.

4.6.3.2. İş Gücünün Dolaşımı

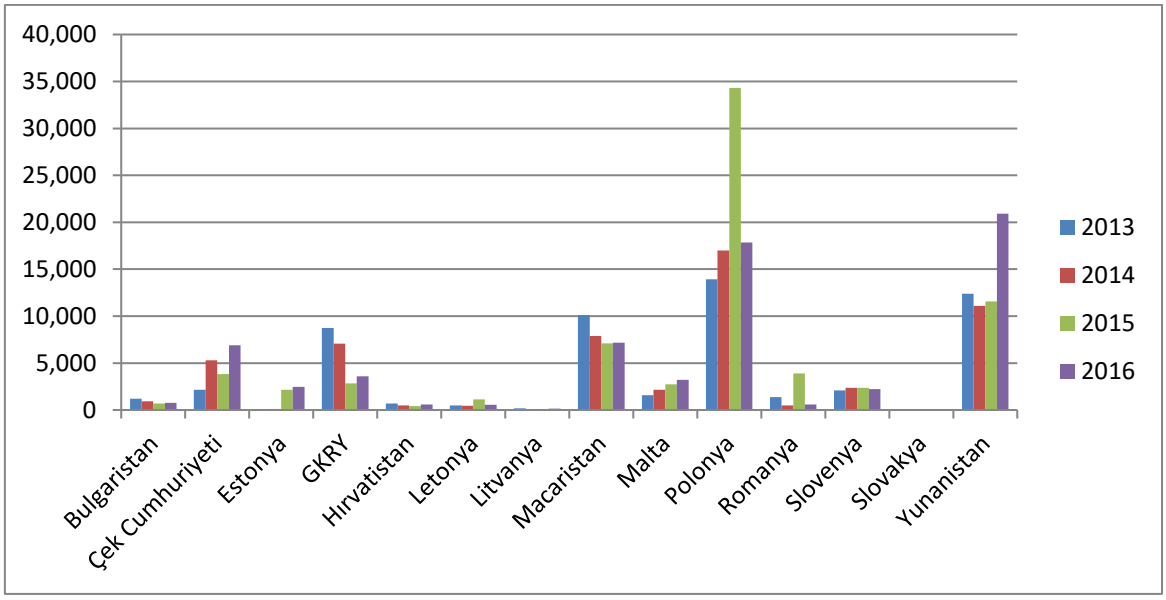
İkinci olarak iş gücünün serbest dolaşımı önem arz etmektedir. Avrupa Komisyonu'na göre, iş gücünün serbest dolaşımı diğer bir ülkede iş sahibi olmayı ve oraya yerleşmeyi içermektedir. Fakat bu serbesti, kapsam olarak iş sahibi olan kişi ve ailelerini kapsamaktadır.

Şekil 0.9. Ülkelere Diğer Avrupa Ülkelerinden İş Gücü Göçü (AB İçi) (2013-2016)

Kaynak: Eurostat (2019)

Şekil 4.9'da 2013-2016 yılları arasında ülkelerin diğer AB ülkelerinden aldığı dış göç görülmektedir. Verilere göre en çok dış göçü sırasıyla Polonya, Yunanistan, Çekya, Macaristan, Malta, GKRY, Romanya ve diğer ülkeler almaktadırlar. Buna göre Yunanistan, dış göç açısından ikinci sırada gelmektedir. Bu durum, özellikle Polonya, Yunanistan, Çekya, Macaristan ve Malta'da oldukça işlevsel bir iş gücü dolaşımı olduğu izlenimi oluşturmaktadır.

Şekil 0.10. Ülkelerden Diğer AB Ülkelerine İş Gücü Göçü (AB İçi) (2013-2016)

Kaynak: Eurostat (2019)

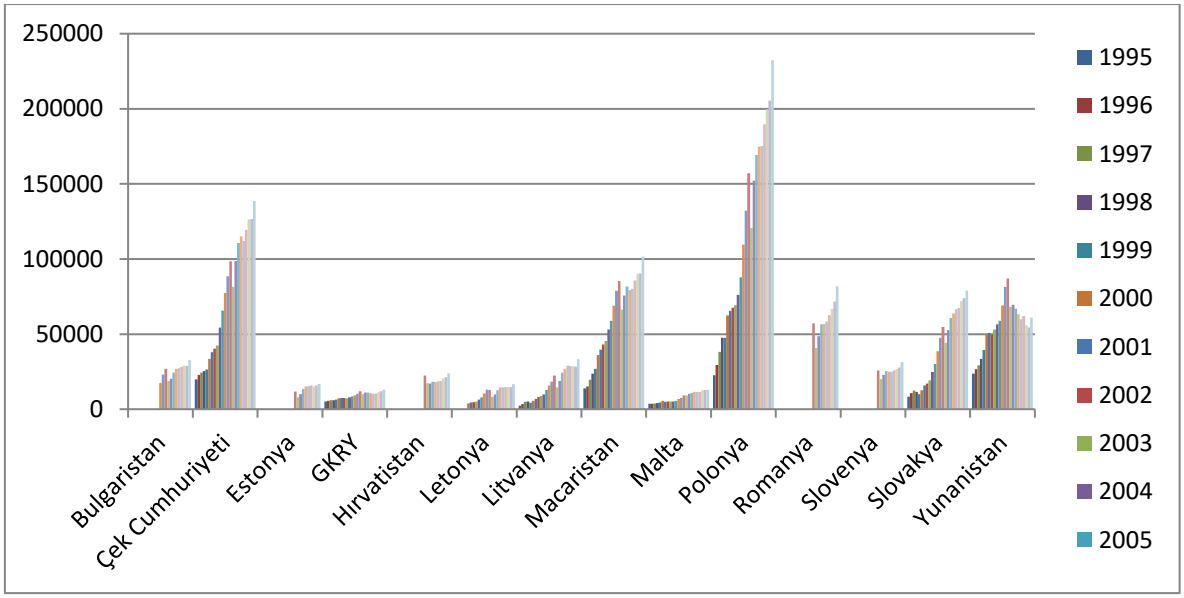
Ülkelerden, diğer AB ülkelerine olan iş gücü göçü değerlerine göre (Şekil 4.10), Polonya, Yunanistan, Macaristan, Çekya ve GKRY yüksek göç oranlarıyla dikkati çekmektedirler. Diğer ülkelerin göç rakamları ise oldukça düşük seviyede görünmektedir. Dikkat edilirse, Yunanistan dâhil, bütün ülkelere AB ülkelerinden olan göçün, bu ülkelerin verdiği dış göç rakamlarından fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, ideal olarak ülkede işsizliğin az olduğu durumlarda görülmelidir. Bunun haricinde, Polonya'nın 2015 yılında, Yunanistan'ın 2016 yılında verdikleri dış göç oranının birden yükselmesi dikkat çekicidir.

Bu grafikteki değerler, Şekil 4.9 ile birlikte değerlendirildiğinde, özellikle Polonya, Yunanistan, Macaristan, Çekya ve GKRY'de iş gücü dolaşımının oldukça işlevsel olduğu izlenimi doğmaktadır. Diğer bir deyişle, bu ülkelere iş gücü serbest bir şekilde girip çıkabilmektedir. Bu da bu ülkelerin karşılaşabileceği ekonomik şoklarda sahip oldukları iş gücü dolaşımı nedeniyle işsizliğin göçlerle dengelenerek ekonomiyi dengeye doğru çekeceği anlamına gelmektedir. Buna karşın, makroekonomik verilerin incelendiği kısımdaki işsizliğin işgücüne oranları da (Şekil 4.7) dikkate alındığında, Yunanistan'ın diğer ülkelerden kendisine en yakın orandaki Hırvatistan'a göre iki kat daha yüksek bir işsizlik oranına sahip olduğu görülmektedir. İşgücü göçü açısından kendisine en yakın örnek olan Macaristan'a göre ise işsizlik oranında 4 katı daha fazla bir değere sahiptir. Diğer bir deyişle Yunanistan'ın işgücü hareketlilik rakamları Polonya ve Macaristan gibi

diğer ülkelerle yakınken, işsizlik oranı bu ülkelerden birkaç kat daha yüksektir. O halde, Yunanistan'ın mevcut işgücü hareketliliği, ülkedeki işsizliğin azalması açısından diğer ülkelerdeki kadar işlevsel değildir denilebilir.

4.6.3.3. Mal ve Hizmet Dolaşımı

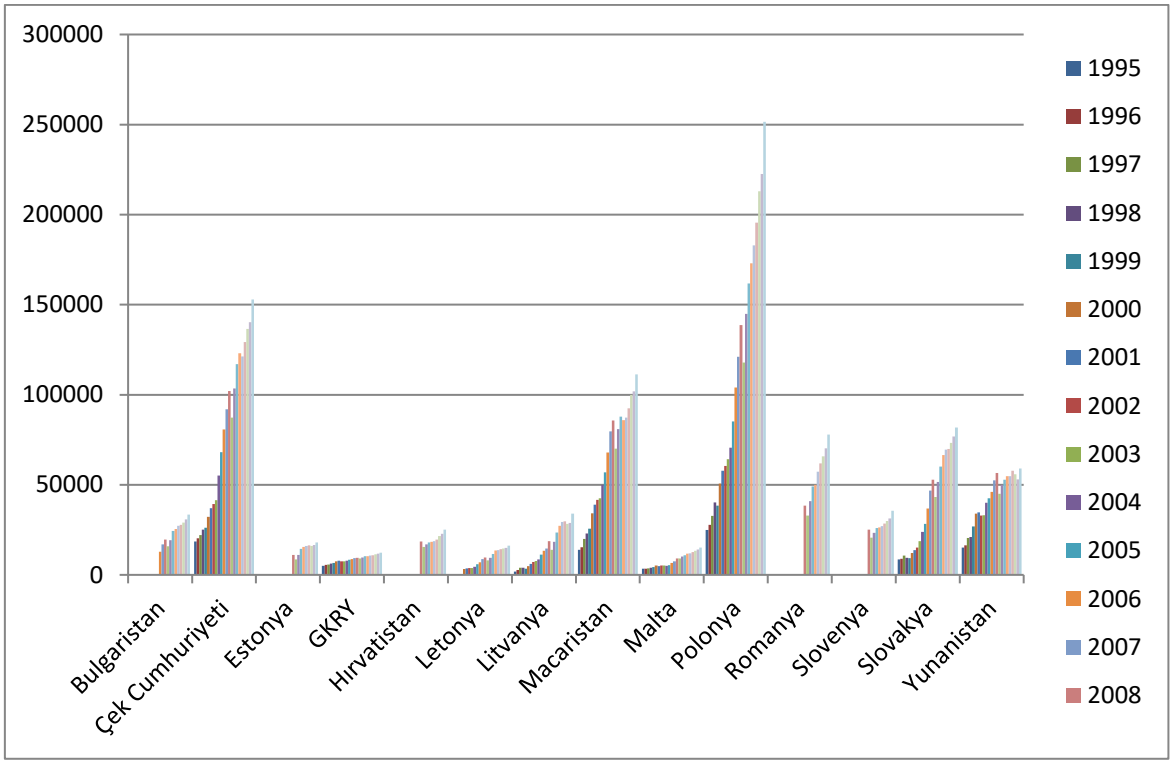
Ülkelerin mal ve hizmet ithalatı değerleri (Şekil 4.11) incelendiğinde yüksekten düşüğe doğru Polonya, Çekya, Macaristan, Slovakya, Romanya, Yunanistan ve diğer ülkeler olarak sıralandıkları görülmektedir. Genel olarak ülkelerin ithalat seviyelerinin yükselme trendinde iken, Yunanistan'ın 2008'den itibaren düşüş trendinde seyrettiği anlaşılmaktadır. Yunanistan'ın ithalat değerleri açısından en çok Slovakya, Romanya ve Macaristan'la benzeştiği görülmektedir.

Şekil 0.11. Ülkelerin Diğer AB Ülkelerinden Mal ve Hizmet İthalatı (1995-2017)

Kaynak: Eurostat (2019)

İhracat durumlarına bakıldığında sıralama, Polonya, Çekya, Macaristan, Slovakya, Romanya, Yunanistan ve diğer ülkeler şeklinde görülmektedir. Yunanistan'ın yaklaşık 2011 yılına kadar süren yükselme trendi, bu seneden sonra kısa bir düşüş sergileyerek sonrasında stabil bir hal almış olduğu görünmektedir. Yunanistan'a, mal ve ihracat değerleri açısında en yakın ülkeler Romanya ve Slovakya'dır.

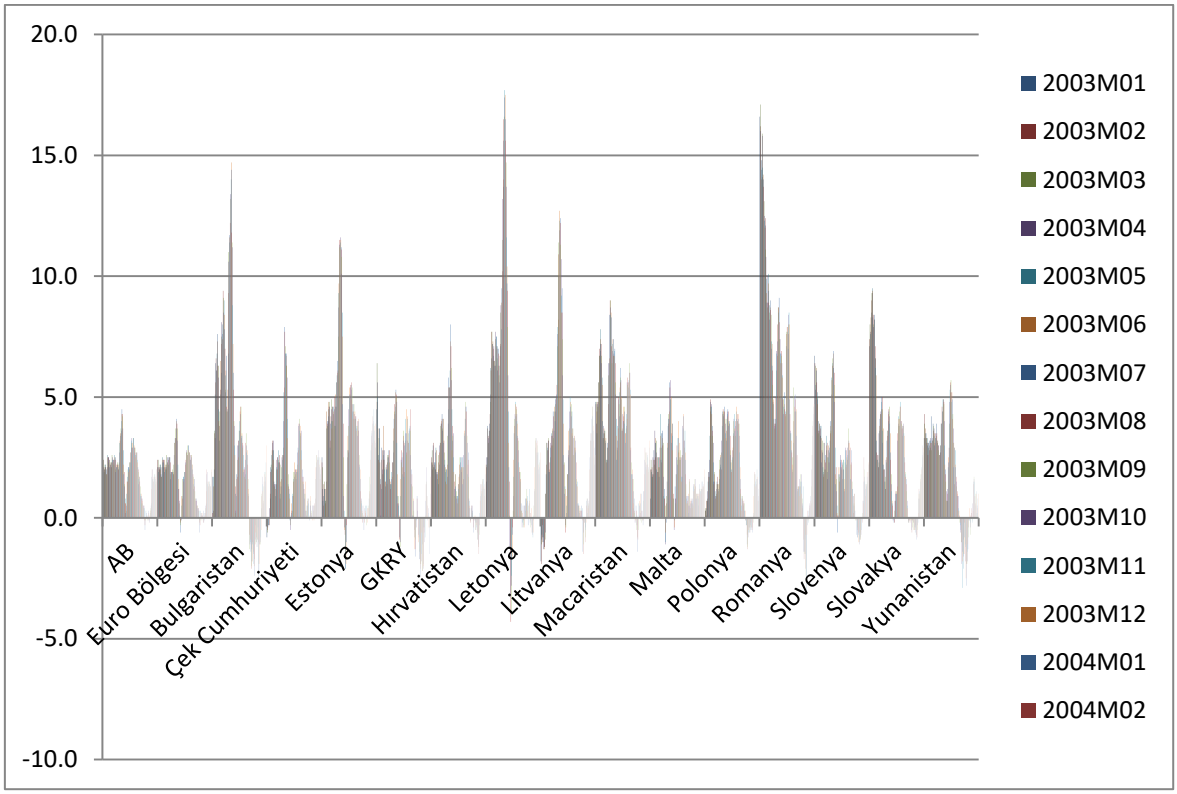

Şekil 0.12. Ülkelerden Diğer AB Ülkelerine Mal ve Hizmet İhracatı (1995-2017)

Kaynak: Eurostat (2019)

4.6.4. Ekonomik Yakınlaşma Durumu: Maastricht Kriterleri'ne Uyum

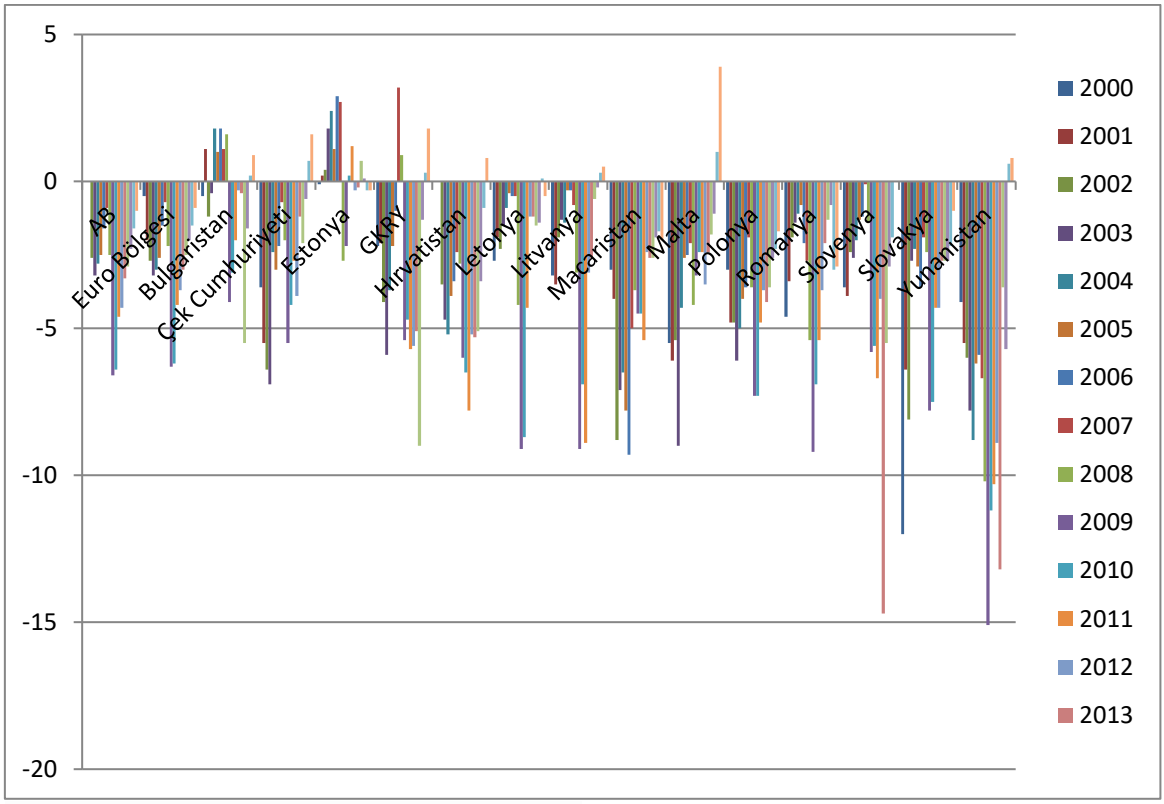
Ekonomik yakınlaşma kriterleri, ülkelerin ekonomik entegrasyonlarının sağlıklı devam edebilmesi için önemli birtakım göstergelerden müteşekkildir. Bu kriterlere uygun olan üye ülkeler ekonomik olarak daha az sorun yaşarken, kriterlerden sapan ülkeler, ekonomik şoklara karşı daha duyarlı hale gelmektedirler. Bu kısımda, Yunanistan ile diğer ülkeler arasında ekonomik kriterler açısından bir fark olup olmadığının anlaşılması maksadıyla, ekonomik yakınlaşma durumları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Şekil 0.13. Ülkelerin HICP (Harmonized Index Of Consumer Prices - Enflasyon) Oranları

Kaynak: Eurostat (2019)

Ülkelerin enflasyon oranlarına bakıldığında (Şekil 4.13), genel olarak 2006-2009 yılları arasında keskin bir yükseliş yaşandığı görülmektedir. Ülkelerin çoğunda bu seneden sonra daha istikrarlı dalgalanmalar görülürken, özellikle Yunanistan, Macaristan, Letonya ve Estonya'da 2010-2012 yılları arasında diğer ülkelere göre oldukça yüksek seviyede enflasyon oranlarına ulaşıldığı görülmektedir. 2017 ve sonrasında ülkelerin genellikle enflasyon oranlarının %3'ün altında olduğu görülürken, Romanya ve Estonya'nın %4'ün üzerinde dalgalanmalar yaşadığı anlaşılmaktadır. Yunanistan'ın enflasyon oranlarının, diğer ülkelerle kıyaslandığında normal bir görünüme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

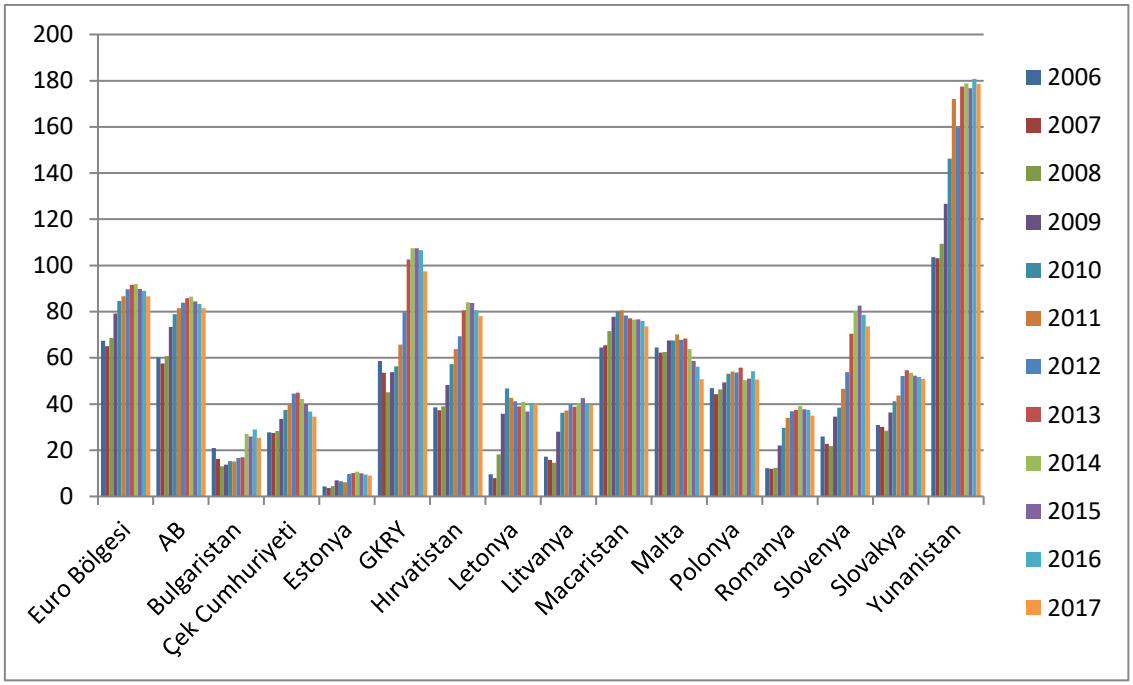

*Eksi değerler bütçe fazlası olduğunu göstermektedir.

Şekil 0.14. Ülkelerin Bütçe Açığı Oranları (%GSYİH)

Kaynak: Eurostat (2019)

2016-2017 yıllarında bütçe açığı veren Bulgaristan, Çekya ve Hırvatistan Euro Bölgesi'ne dâhil değildir. Malta, GKRY, Litvanya ve Yunanistan ise Euro Bölgesi'ne dâhildir. Ortalamada en fazla bütçe açığı veren devletler Bulgaristan ve Estonya'dır. Bütçe açığı değeri en düşük olan ülke Yunanistan'dır. Genel görünüme bakıldığında 2000 yılından günümüze Bulgaristan ve Estonya'nın sık sık bütçe açığı verdiği, diğer ülkelerin ise genellikle açık vermediği görülmektedir. 2016 yılına kadar bütçe açığı vermeyen Yunanistan'ın bu sene 0,6 ve 2017'de 0,8 oranında bütçe açığı verdiği anlaşılmaktadır. Buna karşın, Yunanistan'ın bütçe açığı konusunda herhangi bir sorun yaşamadığı değerlendirilmektedir.

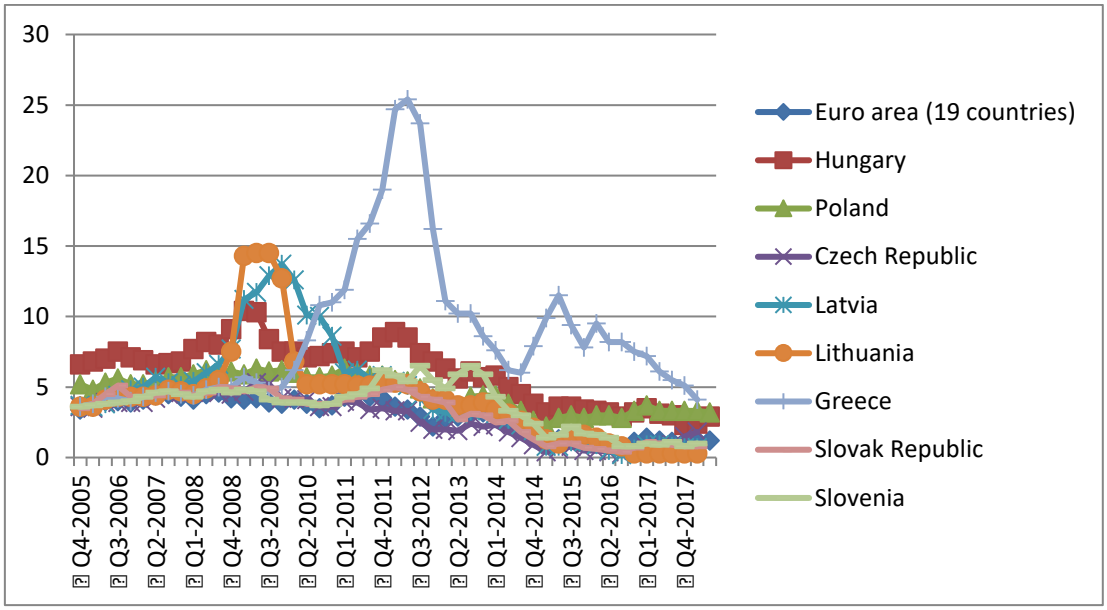

Şekil 0.15. Ülkelerin Kamu Borcu Oranları (%GSYİH)

Kaynak: Eurostat (2019)

Kamu borcu oranları, ülkelerin ekonomik sorunları açısından oldukça büyük önem arz etmektedir. Kamu borçlarının durumu incelendiğinde en yüksek borç oranına sahip ülkenin Yunanistan (GSYH'in yaklaşık 1,8 katı), en düşük borç oranına sahip ülkenin ise Estonya (%9) olduğu görülmektedir. Diğer ülkeler ise %97,5-%25,4 oranları arasında GKRY, Hırvatistan, Macaristan, Slovenya, Malta, Polonya, Slovakya, Letonya, Litvanya, Romanya, Çekya ve Bulgaristan olarak sıralanmaktadır.

Yunanistan'ın kamusal borçları diğer ülkelere göre oldukça sorunlu bir durumda görünmektedir. Ülkenin kamusal borcu AB ve Euro Bölgesi ortalamasının iki katı, Maastricht Kriterleri'yle belirlenen oranın (%60) üç katı kadardır. Ülkenin kamusal borcunun eğilimine bakıldığında 2006 yılından itibaren yükseliş trendi izlediği, 2013 yılından sonra bu yükseliş trendi yavaşlamış gibi görünse de halen devam ettiği anlaşılmaktadır. Diğer ülkelere bakıldığında 2013'den itibaren borçların düşüş trendinde olduğu görülmektedir. Bu durum, Yunanistan'ın kamusal borcunun diğer ülkelere oranla devam eden bir sorun kaynağı olduğu anlamına gelmektedir.

Şekil 0.16. Ülkelerin Uzun Dönem Faiz Oranları (2005-2018)

Kaynak: OECD (2018)

Uzun dönem faiz oranları incelendiğinde, 2018'in ilk çeyreği itibarıyla en yüksek faiz oranına sahip ülke Yunanistan (%4,1), en düşük orana sahip ülke Litvanya'dır (%0,3). Genel olarak faiz oranı eğrilerine göre, 2005'den itibaren yükselme trendinde olan oranların 2008-2013 arasında bir dalgalanma dönemi yaşadığı görülmektedir. Ülkelerden Litvanya, Letonya ve Macaristan'ın 2008-2010 arasında diğer ülkelere göre daha belirgin bir dalgalanma yaşadığı görülmektedir. Bunun dışında, ufak dalgalanmalar görülse de Yunanistan haricindeki bütün ülkelerin genel olarak düşüş trendinde devam ettiği görülmektedir. Bu ülkelerin 2018 ilk çeyreği itibarıyla faiz oranları % 0,3 - % 3,2) arasında değişmektedir. Euro Bölgesi'ndeki ülkelerin ortalaması % 1,2'dir.

Yunanistan'ın faiz oranı eğrisine bakıldığında 2009-2014 ve 2014-2018 arasında iki dalgalanma yaşadığı anlaşılmaktadır. 2012 yılında Yunanistan'da faiz oranları %25'e kadar yükselmiştir. Yunanistan'ın 2016 sonrası düşüş trendine giren Yunanistan, % 4,1 ile halen faiz oranı en yüksek ülke olarak görünse de, düşüş trendinin devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır.

4.7. Yunanistan’ın AB’ye Entegrasyonunun Değerlendirilmesi

Yunanistan’ın ekonomik entegrasyonuna yönelik göstergelerin durumu Tablo 4.2’de özetlenmiştir. Buna göre Yunanistan’ın AB’ye entegrasyon sağlamakta birtakım sorunları hâlen yaşadığı görülmektedir. Özellikle ekonomik anlamda entegrasyonun istenen seviyede olmadığı kişi başı milli gelir ve işsizlik rakamlarına bakıldığında anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ortak pazar bağlamında sermaye ve işgücü mobilitesinin düşük, mal ve hizmetlerin mobilitesinin ise orta düzeyde olduğu görülmektedir. Ekonomik yakınlaşma kapsamında ise enflasyon ve kamu açığı normal düzeyde iken kamu borçlarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 0.2. Yunanistan’ın AB’ye Ekonomik Entegrasyonu

Yunanistan'ın AB'ye Ekonomik Entegrasyonu	
Temel Makro Ekonomik Göstergeler	
• GSYİH	178 Milyar Euro (Yaklaşık)
• Kişi Başı GSYİH	17400 Euro (Yüksek Gelir)
• İşsizlik	%21 (Çok Yüksek)
Ekonomik Entegrasyon Seviyesi : Tam	
• Schengen	Dâhil
• Gümrük Birliği	Dâhil
• Euro Bölgesi	Dâhil
Tek Pazar Entegrasyonu (Dört Serbestlik)	
• Sermaye Mobilitesi	Düşük (19 Milyar Euro-Bulgaristan ve Hırvatistan ile Benzer)
• İş Gücü Mobilitesi	Düşük (%2)
• Mal ve Hizmet Mobilitesi	Orta (60 Milyar Euro-Macaristan, Slovakya ve Romanya ile benzer)
Ekonomik Yakınlaşma (Maastricht Kriterler)	
• Enflasyon	Normal (%1)
• Kamu Kesimi Açığı	Normal (%0,8)
• Kamu Borçları	Çok Yüksek (%180)
• Faiz Oranları	Yüksek (%4,1)
• Döviz Kuru İstikrarı	Değerlendirmeye Alınmamıştır

4.8. Almanya Faktörü

Yunanistan'ın tamamlanamamış entegrasyon sürecindeki bütün bu ekonomik çalkantılarının yanı sıra Birliğin lokomotif ülkesi Almanya'nın duruşu da büyük önem arz etmektedir. Sunulan her bir kurtarma paketi ve mali yardımda, Yunan halkı ve yönetimine göre, reform adı altında ağır şartlar ve sorumluluklar getirildiği düşüncesi hakim olmuştur. Her ne kadar Yunanistan'ın, tutarsız ve gerçek dışı muhasebe kayıtları sunarak, borcunu az, gelirini yüksek göstermesi, bu hareketle daha fazla kredi bulma arayışına girmesi, AB tarafından güven kaybına neden olsa da Yunanistan'ın mevcut ekonomik durumundan Almanya'nın bazı ekonomik göstergeler ile Euro'daki değer kaybına rağmen, avantajlı ticaret genişlemesi yaratımı, bu hususun sorgulanmasına neden olmuştur (Soll, 2015).

AB, Euro Bölgesi'ndeki ekonomik daralma ve 2008 kiriz kaynaklı olumsuz gidişat nedeniyle, Yunanistan'ın borç bulma sıkıntısını gidermek için kendi Troika'sını (AB, IMF ve ABMB) devreye soktu. Bu üç karar alıcının oluşturduğu oluşumun o dönem için öncelikli amacı, yapılacak reformlar karşılığı Yunanistan'a kurtarma paketi hazırlamaktı. Özel sektörden alınan 49 Milyar dolar hariç olmak üzere, 2010 ve 2011 yılında toplamda 219 milyar dolarlık yardım paketi gerçekleştirildi (Tayfur, 2013). Ancak bunun karşılığında Yunan Hükümeti üzerinde yapılması istenen reformlar için baskılar arttı. Troika'nın, yapılmasını istediği reformların başında kemer sıkma ve vergi reformları gelmekteydi. Ancak bu beklenti, Yunan halkının hoşuna gitmedi ve protestolar, grevler başladı. Yunanistan'ın, Troika öncesi aldığı borçların önemli kısmı Alman ve Fransız bankalar tarafından finanse edilmişti. Troika'dan gelen kaynaktan da borç faizlerinin ödenmesinde öncelik bu söz konusu bankaların oldu. Ayrıca, içerideki yüksek kamu borcu da halk üzerinde daha da gerilim yarattığı için kaynağın önemli bir kısmı da bu alanda harcandı. Tüm bu koşullar altında aslında aktarılan kaynak ülke içi üretim ve tasarrufları arttırarak, ekonomiyi istikrara sokacak yapısal reformlara aktarılamadı.

Yunanistan'ın en çok yardım aldığı 2012 senesinde kamu borç stokunun GSYH'ye oranı %160'dan fazladır (Egilmez, 2015). Bu durumdan anlaşılan şudur ki, kurtarma paketleri, Yunanistan'ın borç krizi üzerinde istenilen iyileştirmeyi yapamamıştır.

Almanya, bu koşullar altında Yunanistan'a kemer sıkma politikalarının bir an önce hayata geçirilmesi yönünde en çok baskıyı yapan ülke olmuştur. Euro Bölgesi'ndeki krizden etkilenen diğer Güney-Batı Avrupa ülkelerinde de krizin Yunanistan benzeri

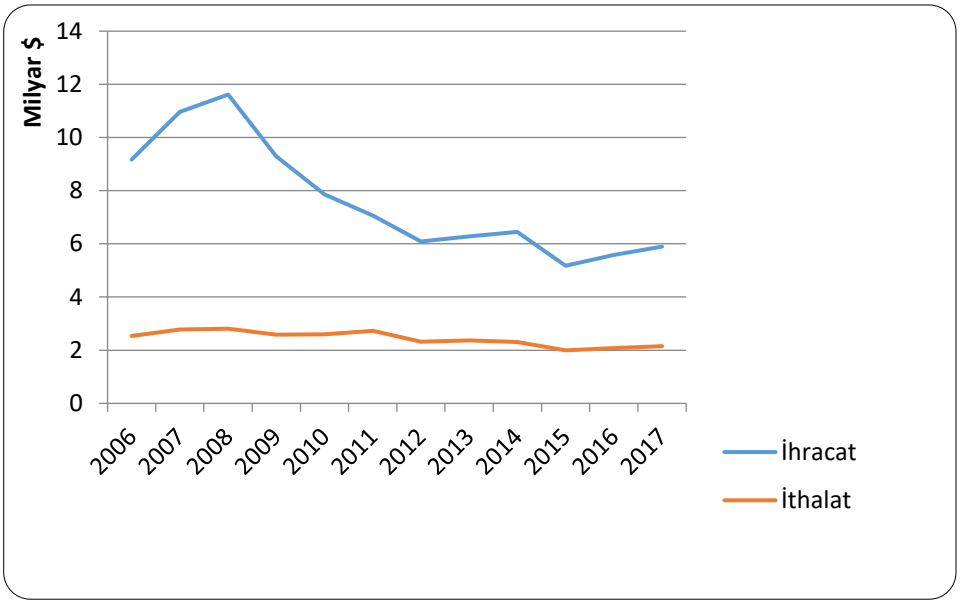
kronikleşmeye neden olması korkusu hakimdi. Ancak ilginç olan; Euro Bölgesi'nin geleceğinin garanti altına alınmasından çok, halihazırda istikrarlı Euro daralması ve değer kaybının, istikrarsızlaşması ve keskinleşmesinin, esasında Almanya'yı daha çok tedirgin etmesiydi. Gerçekten de Almanya'nın özellikle 2008'den sonra uyguladığı ekonomi politikaları sonucunda, Euro Bölgesi'nin geleceğinden çok, iç ekonomik dengeleri korumak ve hatta krizi avantaja çevirmeye yönelik olduğuna dair düşünceler yaygınlaşmıştı. Nitekim 2014 yılında, Almanya'nın ihracatı 1.1 Trilyon Euro ile tarihi rekora imza attı. Aynı yıl içinde Euro'nun, Dolar'a karşı değer kaybı %17'yi bulmuştu (Özcan, 2018). Kriz sonrası, Euro'nun herhangi bir resmi devalüasyon yapılmadan istikrarlı değer kaybı, elbette ki AB'nin en büyük ihracatçı ülkesinin işine geliyordu.

2017 verilerine göre, Almanya'nın en büyük üç ihracat partneri konumunda %8,8 ile Amerika Birleşik Devletleri, %8,3 ile Fransa ve %6,8 ile Çin bulunmaktadır (Trading Economics, 2017). 2019 hedeflemesinde ise %8,4 ile ABD, %7,8 ile Fransa ve %7,1 ile yine Çin bulunmaktadır (OECD, 2018). Güncel veriler ışığında, Almanya'nın ticaret yönünün uzak doğuya doğru kaydığını görmek mümkündür. Ayrıca, Almanya'nın en büyük ithalat ortağı da %10'luk pay ile yine Çin'dir. Almanya'nın, 2017 ve 2018 verilerinde ithalat ve ihracatında Çin yönünde büyüme, Avrupa ve ABD yönünde azalma görülmektedir. Dikkate değer bir diğer nokta ise, Birliğin diğer lokomotif ülkesi Fransa'nın en büyük ihracatçı partnerinin %15 gibi büyük bir pay ile yine Almanya olmasıdır (OECD, 2018).

Bütün bu veriler ışığında, Almanya'nın, üçüncü ülkelerle ticaretindeki bu büyük pay, elbette ki Birlik üyesi diğer ülkeleri olumsuz etkilemektedir. Özellikle MDAÜ'lerinin en büyük ithalatçısı olan Almanya, tek pazardan kaynaklı ticaret avantajını kullanarak, hammadde ve ara mal tedarikini ucuz ve kolay olarak yapmakta, böylelikle üçüncü ülkeler ile kârlı son üretim malzemesi ticareti gerçekleştirmektedir. Euro/Dolar kurundaki istikrarlı düşüş ile birlikte bu ticaret rakamları giderek Almanya lehine artmıştır. 2018 yılı itibarıyla Almanya, dünyanın en büyük ikinci ihracatçı ve en büyük üçüncü ithalatçı ülkesi konumundadır (Trading Economics, 2017).

Yunanistan'ın Almanya ile ihracat ve ithalatını incelediğimizde, yine düşündürücü verilerle karşılaşılmaktadır. 2017 verilerine göre Yunanistan'ın en büyük üç ihracat partneri konumunda %11 ile İtalya, %7 ile Almanya ve %6,8 ile gümrük birliği üyesi

Türkiye yer almaktadır. İthalat partnerleri ise, %10 ile Almanya, %7,6 ile İtalya ve %7 ile Rusya'dır (Trading Economics, 2017). Almanya'dan ithalatın 2019 yılında ise %11 olması beklenmektedir. Öte yandan, Almanya'nın Yunanistan ile 10 yıllık ihracat-ithalat rakamlarının gösterildiği Şekil 4.17'de krizin meydana geldiği 2008 yılına ait ihracat rekor seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 0.17. Yıllara göre Almanya-Yunanistan toplam ihracat ve ithalatı (Milyar $)

Kaynak: OECD (2018)

Analizin ekonomik yansımalarına ek olarak, Alman ve Yunan Halklarındaki sosyo-kültürel gerilim de kaçınılmaz olmuştur. Yunanistan'a Troika tarafından sağlanan yardım paketlerinin en büyük finansmanı, AB vatandaşlarının vergi ödemelerinden elde edilmiştir. Bu yönüyle, yapılan yardımlara rağmen Yunanistan'ın kemer sıkma ve vergi politikalarında aşırılık olduğu gerekçesiyle reformlara direnç göstermesi, başta Almanya olmak üzere, diğer AB vatandaşlarının tepkisine neden olmuştur. Bir siyasi ve ekonomik birliğin tüm unsurlarında, birliğe karşı hak ve ödevlerde çifte standart algısının oluşması, bütünleşmenin bugünü ve yarını için tehlike arz etmektedir. Öte yandan, Yunanistan halkı tüm olanların sorumlusu olarak, başta Almanya olmak üzere AB'nin lokomotif ülkeleri olan Almanya ve Fransa'yı görmektedir. Hatta bazı siyasiler; kriz içindeki halkı, AB'ye karşı manipülasyon seviyesine getirerek, iktidar elde etme çabası içine girmeye bile girişmişlerdir. Bu gerilimler gerek Birlik içinde gerekse küresel bağlamda, Birliğin bütünleşmesine olan güveni ciddi olarak sarsmaktadır.

SONUÇ

Yunanistan'ın bugünkü ekonomik duruma sürükleyen nedenlerin başında Euro Bölgesi ile yeterli ekonomik yakınlaşma göstermeden oluşuma dâhil olması ve 2008 krizi ile birlikte ekonomik göstergelerinin daha da kötüleşmesi olarak gösterilebilir. Ortak para alanına girdiği için krizleri önleyebilecek milli araçları (milli para politikaları, faiz ve kur oranlarını milli olarak düzenleme imkânı) elinden kaçırması ve bu nedenle kötüye gidişe müdahale edememesi, ekonomik bunalımı körüklemiştir. Ayrıca, bu araçları ikame edebilecek işlevsel bir iş gücü mobilitesine de sahip olmaması Yunanistan için dezavantaj yaratmıştır. Nitekim bütün bu etkenlerden önce, Yunanistan'ın ödemesi gereken büyük bir borç yükü altında (2018 verilerine göre GSYH'nin yaklaşık 1,8 katı) olduğu da unutulmamalıdır.

Yunanistan'ın Euro Bölgesi'ne dâhil olma sürecinde Maastricht Kriterleri'ne uygunluğuna yönelik raporunda manipülasyon yapması sonucu yeterli ekonomik göstergelere kavuşmadan üyeliğe kabul edildiği sonradan ortaya çıkmıştır. İlk yıllarda herhangi bir sorunla karşılaşmayan Yunanistan ekonomisi, karşılaştığı ilk ekonomik krizden sonra Euro Bölgesi Ülkeleri'nin ekonomik göstergelerinden iyice uzaklaşmış ve büyük bir borç krizi içine girmiştir. Örneğin, 2009 yılında Yunanistan, bütçe açığını GSYH'nin %12,9'u olarak açıklamıştır. Bu oran, AB standardı olan %3'ün dört katı kadardı. 2012'de Yunanistan'ın Borç/GSYH oranı %175'e tırmanmıştır. Bu oran %60 olan AB limitlerinin yaklaşık üç katıdır. İşsizlik oranları %25'lere kadar tırmanmış, ekonomik daralma kısır bir döngüye girmiştir. Bu nedenle Yunanistan'ın bugünkü yaşadığı krizin temel nedeninin, Euro Bölgesi Ülkeleri'yle ekonomik yakınlaşma kriterlerinden büyük oranda sapmış olması olduğu değerlendirilmektedir. Makroekonomik göstergeleri istikrarlı bir yükseliş gösteren ve göstergelerde genellikle en iyi durumda olan Polonya'nın verileri incelendiğinde, genellikle diğer ülkelerden yabancı doğrudan yatırım oranı ile mal ve hizmet ithalat/ ihracatı göstergelerinde belirgin bir şekilde önde olduğu görülmektedir. Böylece, bu iki göstergenin, ekonomik gelişme için fark yaratan veriler olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bu bağlamda, Yunanistan'ın gayretlerini bu iki alanda yoğunlaştırması, GSYH'nin hızlı büyümesi ve borç krizinin çözümlenmesi açısından avantaj sağlayabileceği saptanmıştır.

Yunanistan ekonomisinin 2008 krizi ve sonrası gidişatına bakıldığında krizin benzer etkiler oluşturduğu Güney Avrupa Ülkeleri'nde ekonomik durumun 2007 yılındaki seviyesine yeniden kavuştuğu görülmektedir. Buna karşın Yunanistan'ın ekonomisinin 2008'den bu yana %25 oranında küçüldüğü anlaşılmaktadır. Neyse ki küçülme trendi, 2016 ortalarından itibaren yerini yavaş bir büyüme trendine bırakmıştır. Fakat yine de ülke, 2007'deki durumundan oldukça uzaktadır. İşsizlik oranlarında da benzer bir durum gözlenmektedir. Yunanistan'ın 2018 yılına kadar işsizlik oranları %22'lere kadar tırmanmıştır, fakat az da olsa azalma trendine girmiştir. Yatırım oranları da benzer şekilde %28'lerden %13'lere kadar düşmüştür. Ortak para alanı teorisine göre bu alanda bulunan ülkelerde ekonominin dengede kalabilmesi için işgücü ve sermayenin çok olduğu bölgelerden az olan bölgelere kayması beklenmelidir. Fakat Yunanistan'a bakıldığında diğer ülkelere oranla işsizler yeterli dış göçle uzaklaşmamakta, sermaye de yatırımla yeterli oranda ülkeye girmemektedir. O halde, Yunanistan ekonomisinde yeniden büyümenin sağlanabilmesi için işsizliğin azaltılması ve yatırımların artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Ülkeler, ekonomilerindeki şok durumlarını milli para politikalarıyla faiz oranları ve döviz kurlarını ayarlayarak üstesinden gelebilmektedirler. Euro Bölgesi gibi ortak para bölgelerine giren ülkelerde, bu iki araç ülkelerin bağlı olduğu tek bir merkez bankası tarafından yönetildiği için, üye ülkeler bu araçları kaybetmiş olmaktadır. Buna bağlı olarak ekonomileri krizlere daha açık ve riskli hale gelmektedir. Yunanistan'ın bulunduğu durumdan kurtulmasını engelleyen bir faktör de budur. Fakat buna karşılık, ortak para alanlarında bulunan ülkelerin bu iki araç yerine kullanabilecekleri ekonomik faktörler bulunmaktadır. Ülkeler bu ekonomik faktörleri işlevsel durumda bulundurduğu müddetçe krizlerin üstesinden gelebilmektedirler. Optimum Para Alanı (OPA) teorisine göre bu faktörler "Üretim faktörlerinin hareketliliği (iş gücü gibi), dışa açıklık derecesi (ithalat ve ihracata konu malların, bunların dışındakilere göre oranı), ürün çeşitliliği, enflasyon oranlarındaki benzerlik, finansal bütünleşmenin derecesi, politik bütünleşmenin derecesi" şeklinde sıralanmaktadır. Literatür incelemesi neticesinde bu faktörler arasında en önemlisinin iş gücü mobilitesi olduğu değerlendirilerek bu verinin, beşinci ve altıncı dalga ülkeleriyle de kıyaslanarak ayrıntılı şekilde incelenmesi tercih edilmiştir. 2016 yılı verilerine göre Yunanistan'daki iş gücü mobilitesi oranı (iş göçünün işsizliğe oranı) %2

olarak belirlenmiştir. Diğer ülkelerle de kıyaslandığında bu oranın oldukça yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Neticede Euro Bölgesi, ekonomik verilerde ortalamaya yakın olan ülkeler için avantajlı olurken, Yunanistan gibi ekonomik yakınsamayı kaybetmiş ve iş gücü mobilitesi işlevsel olmayan ülkeler için daha dezavantajlı bir durum oluşturmaktadır. Bu durumda Yunanistan, ekonomisindeki sorunları halletmek için Euro Bölgesi'nden çıkıp, milli para politikaları yardımıyla sorunun üstesinden gelmeyi tercih edebilir. Fakat bu durum milli parasının değeri oldukça düşük olacağından, uzun vadede belirsizlik ve daha büyük risk anlamına gelecektir. Diğer alternatif ise Euro Bölgesi'nde kalarak Yunanistan ekonomisinin kırılganlığının azaltılabilmesi için iş gücü mobilitesinin artırılması olacaktır ki, bu daha az riskli bir seçenek gibi görünmektedir. İş gücü mobiletisinin artırılması ise, işsiz kesime diğer ülkelerde iş bulma ve göç etme konusunda teşvik ve destek, aynı zamanda toplumda böyle bir kültürü yayma ve bilinçlendirme ile mümkün olabilecektir. Çünkü göç, ekonomik olduğu kadar, kültürel de bir meseledir.

Yukarıdaki genel tespitlerin yanı sıra, çalışma kapsamında Yunanistan ekonomisinin Euro Bölgesi ortalamasından sapma durumunun da beşinci ve altıncı dalga ülkeleriyle kıyaslamalı olarak incelenmesi, sorunun ayrıntılarına inilmesini sağlamıştır. Literatür incelemesi neticesinde ekonomik entegrasyonun boyutlarının anlaşılabilmesi için bir ülkenin ekonomik entegrasyon seviyesi, tek pazar kapsamında işlevsel olması gereken dört serbestliğin durumu, Maastricht Kriterleri kapsamındaki yakınlaşma faktörlerinin durumu ve bunların dışında kalan temel makro ekonomik göstergelere bakıldığında bütüncül bir resim elde edilebileceği sonucuna varılmıştır.

İncelenen ülkelerin ekonomik entegrasyon seviyelerine göre gruplandığında Yunanistan, Malta, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya, Slovenya'nın tam entegrasyona sahip olduğu (Euro Bölgesi'nde bulundukları); Çekya, Macaristan ve Polonya'nın Euro Bölgesi'nde bulunmadığı, Hırvatistan, Romanya ve Bulgaristan'ın hem Schengen hem de Euro Bölgesi'nde bulunmadığı görülmüştür. Bu ülkelerden Euro Bölgesi'nde olmamalarına rağmen Polonya, Çekya ve Macaristan'ın ekonomik göstergelerinin çoğunlukla Yunanistan ile başa baş ya da daha iyi durumda olduğu görülmüştür. Euro Bölgesi'nde olmalarına rağmen Estonya, Letonya ve Litvanya'nın ise genellikle en düşük seviyede ekonomik göstergelere sahip oldukları belirlenmiştir.

Temel makroekonomik göstergelerden GSYH, kişi başı GSYH ve işsizlik/işgücü oranları incelenmiştir. GSYH oranında Polonya, Çekya ve Romanya'dan sonra Yunanistan'ın dördüncü sırada geldiği, Hırvatistan, Slovenya, Litvanya, Letonya, GKRY ve Malta'nın GSYH seviyelerinin diğer ülkelere göre oldukça düşük olduğu (50 milyar Euro altında) görülmüştür. Yunanistan, diğer bütün ülkelerden farklı olarak 2007'den bu yana düşüş eğrisi göstermektedir. 2016'dan itibaren düşüş durmuş gibi görünmektedir. 2018 itibarıyla GSYH oranı yaklaşık 177 milyar Euro'dur. Kişi başı GSYH oranlarına göre Yunanistan; GKRY, Malta, Slovenya'dan sonra dördüncü sırada gelmektedir, Çekya ile başa baştır ve yüksek gelirli ülkeler grubundadır. Yunanistan'ın kişi başı GSYH seviyesi de GKRY hariç diğer ülkelere oranla 2007'den başlayarak oldukça uzun ve yüksek bir düşüş eğrisi göstermektedir. 2013 yılından sonra düşüşün durduğu ve sonrasında çok düşük bir yükseliş trendine girdiği görülmektedir. Bu ülkelerde Bulgaristan ve Romanya, orta gelirli ülkeler için (üretim ekonomisine geçişte) kritik bir eşik olan 10.000 Euro'yu henüz geçememişlerdir. İşsizliğin işgücüne oranı açısından Yunanistan'ın diğer ülkelerden 2011 yılında ayrılarak oldukça yüksek oranlara çıktığı, 2013 sonrasında düşüş eğrisine geçtiği görülmektedir. 2013 yılında %27 ile en yüksek seviyeye çıkan işsizlik oranı, 2017 yılında %21'lere düşmüştür. İşsizlik oranı eğrisinin düşüş trendinde olması, durumun düzelme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Buna karşın Yunanistan, diğer bütün ülkelere kıyasla (en yakın oran %10 civarıdır) oldukça yüksek seviyede işsizlik oranına sahiptir.

Tek pazar entegrasyonuna uyum açısından ülkelerin sahip olması gereken dört serbestlikten (sermaye, iş gücü, mal ve hizmet serbestisi) sermayenin dolaşımı faktörüne göre, Yunanistan'ın yabancı yatırımlar açısından düşük seviyede bulunan Bulgaristan ve Hırvatistan'la benzeştiği görülmektedir. Bu duruma göre, Yunanistan'ın sermayenin serbest dolaşımı açısından düşük işlevsellikteki ülkeler arasında olduğu kabul edilebilir. İş gücü dolaşımı incelendiğinde Polonya, Yunanistan, Macaristan, Çekya ve GKRY'de iş gücü dolaşımının oldukça işlevsel olduğu izlenimi doğmaktadır. Fakat mesele işsizlik oranlarıyla birlikte ele alındığında, Yunanistan'ın işgücü göçü açısından kendisine en yakın örnek olan Macaristan'a göre ise işsizlik oranında 4 katı daha fazla bir değere sahip olduğu görülmektedir. İşsizliğin bu derece yüksek olduğu bir ülkede işgücü dolaşımının ekonomik açıdan işlevsel olması için daha yüksek olması beklenmelidir. Bu durumda Yunanistan'ın işgücü dolaşımının benzer ülkelere kıyasla yetersiz olduğu saptanmıştır. Mal ithalat ve ihracatı açısından Yunanistan, Romanya'nın da gerisinde kalmış ve altıncı sırayı

almıştır. Yunanistan'a ithalat ve ihracat açısından en yakın ülkelerin Romanya ve Slovakya olduğu görülmektedir. Bununla birlikte GSYH olarak kendisine yakın olan Romanya ve Macaristan ile ithalat ve ihracat açısından aşırı bir fark bulunmaması, bu faktörlerde ciddi bir sorun olmadığını, Çekya ile fazlaca fark bulunması ise ihracat ve ithalatın potansiyelinin tam kullanılamadığı izlenimi vermektedir.

Maastricht Kriterleri'yle belirlenen ekonomik yakınsamanın durumu, ülkelerin ekonomik şoklara ne kadar açık oldukları konusunda da bir fikir verebilmektedir. Kriterler kapsamında ülkelerin enflasyon, bütçe açığı, kamu borcu ve uzun dönem faiz oranları kıyaslanarak incelenmiştir. Ülkelerin enflasyon durumlarına bakıldığında, Yunanistan ile diğer ülkelere oranla oldukça iyi (2018 için %1) durumda olduğu görülmektedir. Bütçe açığı kıyaslamasında 2016 yılına kadar bütçe açığı vermeyen Yunanistan'ın bu sene 0,6 ve 2017'de 0,8 oranında bütçe açığı verdiği, bununla birlikte bütçe açığı konusunda herhangi bir sorun yaşamadığı değerlendirilmektedir. Diğer yandan Yunanistan'ın yüksek kamusal borcunu ödeme konusunda sorun yaşamaması için, uzun bir süre yüksek oranda bir bütçe fazlası vermeye ihtiacı olacağı unutulmamalıdır. Kamusal borçlar açısından diğer ülkelerin göstergeleri en fazla %97'lerde iken, Yunanistan'ın kamusal borcu AB ve Euro Bölgesi ortalamasının iki katı, Maastricht Kriterleri'yle belirlenen oranın (%60) üç katı kadardır. Faiz oranlarına göre, Yunanistan dışındaki ülkelerin 2014'den itibaren %5'in üzerine çıkmadıkları anlaşılmaktadır. Yunanistan'ın faiz oranı eğrisine bakıldığında ise 2009-2014 ve 2014-2018 arasında iki dalgalanma yaşadığı anlaşılmaktadır. 2012 yılında Yunanistan'da faiz oranları %25'e, 2014'te %11,5'a kadar yükselmiştir. 2016 sonrası düşüş trendine giren Yunanistan, %4,1 ile halen faiz oranı en yüksek ülke olarak görünse de düşüş trendinin devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Yunanistan'ın bugünkü ekonomik duruma sürükleyen nedenler aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

i. Euro Bölgesi ile yeterli ekonomik yakınlaşma göstermeden bu birliğe dâhil olması,
ii. Bu nedenle 2008 krizinde ekonomik olarak daha da uzaklaşması ve ekonomik göstergelerinin daha da kötüleşmesi,
iii. Ortak para alanına girdiği için krizleri önleyebilecek milli araçları (milli para politikaları, faiz ve kur oranlarını milli olarak düzenleme imkânı) elinden kaçırması ve bu nedenle kötüye gidişe müdahale edememesi,

iv. Buna karşın bu araçları ikame edebilecek işlevsel bir iş gücü mobilitesine de sahip olmaması,
v. Yunanistan'ın ödemesi gereken büyük bir borç yükü altında (2018 verilerine göre GSYH'nin yaklaşık 1,8 katı) olması.

OPA teorisine göre ortak para alanıyla tam bir ekonomik entegrasyon yakalayamayan ülkeler, ekonomik şoklara hassas hale gelmektedirler. Yunanistan'ın bu hassasiyetinin derecesini belirlemek için ülkenin ekonomik entegrasyonunun durumu, literatür taraması neticesinde özgün olarak oluşturulan ve öğeleri yukarıdaki tabloda verilen model üzerinden incelenmiştir. Beşinci ve Altıncı Dalga Ülkeleri'yle yapılan kıyaslama neticesinde Yunanistan'ın aşağıda belirtilen göstergelerinin, Yunanistan'ın ekonomik entegrasyonu açısından sorunlu alanlar olduğu tespit edilmiştir. Yunanistan'ın içinde bulunduğu ekonomik sorundan kurtulabilmesi için bu alanlarda istikrarlı iyileşmeyi sağlayacak tedbirler alması gerektiği anlaşılmaktadır.

- İşsizlik
- Sermaye Mobilitesi (Doğrudan Yabancı Yatırımlar)
- İş Gücü Mobilitesi
- Kamu Borçları
- Faiz Oranları

OPA teorisi göz önüne alındığında bu faktörlerden İş Gücü Mobilitesi ekonominin diğer faktörlerini de etkileyen en önemli faktördür. O halde öncelikle İş Gücü Mobilitesinin artırılması hedeflenmelidir. İş gücü mobiletisinin artırılması ise, işsiz kesime diğer ülkelerde iş bulma ve göç etme konusunda teşvik ve destek, aynı zamanda toplumda böyle bir kültürü yayma ve bilinçlendirme ile mümkün olabilecektir. Çünkü, göç ekonomik olduğu kadar, kültürel de bir meseledir.

Beşinci ve altıncı dalga ülkelerinin incelenmesi neticesinde en istikrarlı büyüme görülen Polonya'nın bu gelişimini yabancı doğrudan yatırım oranı ve mal ve hizmet ithalat/ ihracatının yüksek oluşuna bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tespit OPA teorisiyle de uyuşmaktadır. Bu nedenle, Yunanistan'ın iş gücü mobilitesinden sonra, öncelikle bu iki alanda iyileşme oluşturacak tedbirler almasının, diğer faktörlerde de iyileşme oluşturacağı, böylece sorunun daha kısa vadede çözümlenmesini sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden çıkarak milli para politikası ile içinde bulunduğu ekonomik sorundan kurtulmaya çalışması, bir çözüm alternatifi olabilir. Fakat bu durum, AB desteğinin azalması, Yunanistan'ın milli parasının değerinin oldukça düşük olacak olması ve bunun getireceği olumsuz psikoloji, Euro Bölgesi'nden çıkma işleminin getireceği yüksek maliyet (yeni para basılması gibi) gibi hususları beraberinde getirecektir. Ülkenin çok yüksek olan kamusal borcunun ödemesinin 2060'lı yıllara kadar süreceğinin öngörüldüğü de göz önüne alındığında, bu çözümün oldukça riskli ve yüksek belirsizlik içerdiği düşünülmektedir. Bu nedenle bahse konu alternatifin uygun olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Maastricht Kriterleri'ne uygun bir ekonomiyle Euro Bölgesi'ne kabul edilen Beşinci ve Altıncı Dalga Ülkeleri'nin, ekonomik olarak Yunanistan'dan oldukça küçük olmalarına rağmen, Yunanistan'dan daha istikrarlı bir ekonomiye kavuştukları görülmektedir. Bu durumda, Maastricht Kriterleri'ne bağlı kalmanın ekonomik entegrasyon açısından büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır. AB'nin tekrar Yunanistan benzeri bir kriz örneğiyle karşılaşmaması için ortak para bölgesinde olan ülkelerin maliye politikalarını da tek elden yönetmesi faydalı olacaktır. Böylece ülkelerin ekonomik yakınsamadan sapmalarının önlenmesi sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

AB. (2017). *Avrupa Birliğinin Genişlemesi*. 01.05.2019 tarihinde https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html adresinden alındı

Akgönenç, O. (2009). *Türkiye'nin AB Stratejisi.* Nobel Yayın Dağıtım.

Arı, T. (2002). *Uluslararası İlişkiler Teorileri.* İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Arı, T. (2004). Onuncu Yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA). *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 14*(7).

Baer, M. D., & Weintraub, S. (1994). Center for Strategic and International Studies. *The NAFTA Debate: Grappling with Unconventional Trade Issues.* içinde Boulder, London: Lynne Reinner Publishers.

Balassa, B. (1961). *The Theory of Economic Integration.* London: Allen & Unwin.

Balcı, A. (2007). Türkiye'nin AB'ye Entegrasyonunda Kamu Yönetiminin Rolü. Ş. Aksoy , & Y. Üstüner (Dü) içinde, *Kamu Yönetimi Yöntem ve Sorunlar* (s.319-338). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Baun, M. J. (2000). *A Wider Europe: The Process and Politics of European Union Enlargement.* Lanham: Rowman & Littlefield .

BBC. (2015, 7 6). *Greece debt crisis: Creditors press for new proposals*. 22.07.2018 tarihinde https://www.bbc.com/news/world-europe-33413569 adresinden alındı

Behrens, H., & Noack, P. (1984). *Theorien der Internationalen Politik.* München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Börzel, T. A., & Risse, T. (2003). Conceptualizing the Domestic Impact of Europe. K. Featherstone, & C. M. Radaelli (Dü) içinde, *The Politics Of Europeanization* (s. 57-83). New York: Oxford University Press.

Burgess, M. (2005). Federalism. A. Wiener , & T. Diez (Dü) içinde, *European Integration Theory.* Oxford: Oxford University Press.

Caballero-Anthony, M. (2005). *Regional Security in Southeast Asia: Beyond the ASEAN Way.* Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Canbolat, İ. S. (2001). *Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği* (2 b.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Christiansen, T., Jørgensen, K. E., & Wiener, A. (2001). *The Social Construction of Europe.* Londra: SAGE.

Cohen, S. D., Raul, J. P., & Blecker, R. (1996). *Fundamentals of U.S. Foreign TradePolicy, Economics, Politics, Laws and Issues.* Westview Press.

Convergence Report. (2018). *Convergence Report.* Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi:doi:10.2765/22122

Coşkun, E. (2012). Optimum Para Alanları Teorisi: Türkiye'nin Euro Bölgesine Uyumu Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler DergisI, 2*(4), 147-172.

DataBank. (2018). 25.07.2018 tarihinde http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=SL.UEM.TOTL.ZS&country=# adresinden alındı

Dedman, M. J. (2010). *The Origins and Development of The European Union.* London: Routledge.

Deutsch, K. W. (1964). Transaction Flows as Indicators of Political Cohesion The Integration of Political Communities. E. P. Jacob, J. V. Toscano, K. W. Deutsch, H. Teune, & W. L. Wheaton içinde, *The Integration of Political Communities* (s. 75-97). Philadelphia: J. B. Lippincott Company.

Deutsch, K. W. (2006). Debates on European Integration: A reader. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience* (s. 68-88). içinde New York: Macmillan.

Dilekli, S., & Yeşilkaya, K. (2002). *Maastricht Kriterleri.* DPT.

Dougherty, J. E., & Pfaltzgraff, R. L. (2001). *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey* (5 b.). New York: Pearson.

ec.europa.eu. (2018). *Capital Movements*. 18.07.2018 tarihinde European Commission: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/financial-markets/capital-movements_en adresinden alındı

Egilmez, M. (2015). *Yunanistan Nasıl Bu Hale Düştü?* 28.07.2018 tarihinde http://www.mahfiegilmez.com/2015/06/yunanistan-nasl-bu-hale-dustu.html adresinden alındı

Eliçin, Y. (2011). The Europenization of Turkey: Reform In Local Governments. *International Journal of Economic and Administrative Studies, 3*(7), 103-126.

Ertürk, E. (1991). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi.* Bursa: Ezgi Yayınları.

Etzioni, A. (1962). A Paradigm for the Study of Political Unification. *World Politics, 15*(1), 44-74.

Eurostat. (2019). 01.05.2019 tarihinde https://ec.europa.eu/eurostat? adresinden alındı

Fırat, M. (1998). *AB-Kıbrıs İliskileri ve Türkiye'nin Politikaları, En Uzun 10 Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dıs Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar.* İstanbul: Boyut Kitapları.

Fry, G. W. (2008). *The Association of the Southeast Asian Nations.* New York: Chelsea House.

Gibson, H. D., Palivos, T., & Tavlas, G. S. (2013). The crisis in the euro area: an analytic overview. *Special Studies Division* (s. 1-21). Athens: Bank of Greece Economic Research Department. 01.05.2019 tarihinde https://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/SCP201328.pdf adresinden alındı

Global Economic Dynamics. (2018). *Ten Years After - Where Is the Greek Economy?* 01.05.2019 tarihinde https://ged-project.de: https://ged-project.de/ged-blog/fostering-economic-integration-through-international-trade-investment/ten-years-after-where-is-the-greek-economy/ adresinden alındı

Haas, E. B. (1958). The Uniting of Europe. California: Stanford University Press.

Haas, E. B. (1964). *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization.* California: Standford University Press.

Haller, H. H., & Ioannides, Y. M. (2001). Propaedeutics of strategic theories of economic integration. *Economics Letters, 70*(2), 215-221.

Hankin, A. (2018, 7 29). *The Downside of Low Unemployment*. 01.05.2019 tarihinde https://www.investopedia.com/: https://www.investopedia.com/insights/downside-low-unemployment/ adresinden alındı

Hayton, B. (2014). *The South China Sea: The Struggle for Power in Asia.* New Haven, London: Yale University Press.

Henderson, K. (2000). The Challenges of Eastward of EU Enlargement. *International Politics, 37*(1), 1-18.

Holden, M. (2003). Stages of economic integration: From autarky to economic union. Canada. 01.08.2018 tarihinde http://publications.gc.ca/collections/Collection-R/LoPBdP/EB-e/prb0249-e.pdf adresinden alındı

Hufbauer , G. C., & Schott, J. J. (1992). *North American Free Trade: Issues and Recommendations.* Washington D.C.: Institute for International Economics.

Hughes, B. B. (1995). Evolving Patterns of European Integration and Governance: Implications for Theories of World Politics. C. W. Kegley (Dü.) içinde, *Controversies in International Relations Theory: Realism and The Neoliberal Challenge.* New York: St. Martin's Press.

İKV.org. (tarih yok). Avrupa Birliği, AB Genişleme Politikası, AB Genişleme. (İ. K. Vakfı, Derleyici) 22.07.2018 tarihinde https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=32 adresinden alındı

Jacob, P., & Teune, H. (1964). The Integrative Process: Guidelines For Analysis of the Bases of Political Community. E. P. Jacob, J. V. Toscano, K. W. Deutsch, H. Teune, W. L. Wheaton , E. P. Jacob, & J. V. Toscano (Dü) içinde, *The Integration of Political Communities.* Philadelphia: JB Lippincourt Company.

Karluk, R. (1995). *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar* (2 b.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Karluk, R. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye* (9 b.). Ankara: Birlik Matbaası.

Kavukçu, M. (2008). Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Ekonomik Entegrasyonu: Çek Cumhuriyeti Örneği. *Yüksek Lisans Tezi,*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1993). Conclusion: Structure, Strategy, and Institutional Roles. R. O. Keohane, J. S. Nye, R. O. Keohane, J. S. Nye, & S. Hoffmann (Dü) içinde, *After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989-1991* (s. 381-406). Cambridge, Cambridge: Harvard University Press.

Kılıç, R. (2005). *Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği* (2 b.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kitsantonis, N., & Kanter, J. (2015, 7 8). *Greece Requests a 3-Year Loan but Is Vague on Its Financial Plans*. 31.07.2018 tarihinde The New York Times: https://www.nytimes.com/2015/07/09/business/international/tsipras-greece-debt.html?ref=liveblog adresinden alındı

Kösecik, M. (2008). Yerel Yönetimlerde "Avrupalılaşma". *Yerel Siyaset Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 259-304). içinde İstanbul: Okutan Yayıncılık.

Kučerová, Z. (2013). Financial and trade integration in the EU countries. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 61*(4), 981-993.

Kyambalesa, H., & Houngnikpo, M. C. (2006). *Economic Integration and Development in Africa.* USA: Ashgate Publishing.

Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies, 40*(2), 235-258.

McCormick, J. (1996). *The European Union: Politics and Policies.* Boulder, CO: Westview Press.

Molle, W. (2006). *The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy* (5th edition b.). Ashgate Publishing.

Moravcsik, A., & Vachudova, M. A. (2003). National Interests, State Power, and EU Enlargement . *East European Politics and Societies, 17*(1), 42-57.

Moravcsikk, A., & Vachudova, M. A. (2003). National Interests, State Power, and EU Enlargement . East European Politics and Societies. -: -.

Moravscik. (2003). National Interests, State Power, and EU Enlargement . East European Politics and Societies. Moravscik. içinde

Mundell, R. A. (1961). A Theory Of Optimum Currency Areas . *The American Economic Rewiev, 51*(4), 657-665.

Nye, J. S. (1971). *Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization.* Boston: Little, Brown and Company.

OECD. (2018). 20.08.2018 tarihinde https://data.oecd.org/finance.htm#profile-Interest%20rates adresinden alındı

Özcan, D. (2018). *EURO/DOLAR; BÜYÜK OYUNU ANLAMAK*. 01.05.2019 tarihinde http://www.dorukozcan.com/makale/eurodolar;-buyuk-oyunu-anlamak?dil=tr adresinden alındı

Özdemir, H. (2012). *Avrupa Mantığı Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Park, W. (2000). Turkey's European Union candidacy: From Luxembourg to Helsinki - to Ankara? *Mediterranean Politics, 5*(3), 31-53.

Prebisch, R. (1962). The economic development of Latin America and its principal problems. *Economic Bulletin for Latin America, 7*(1).

Puchala, D. J. (1972). Of blind men, elephants and international integration. *Journal of Common Market Studies, 10*(3), 267-284.

Pursiainen, C. (2008). Theories of Integration and the Limits of EU-Russian Relations. T. Hopf (Dü.) içinde, *Russia's European Choice* (s. 149-185). New York: Palgrave Macmillan.

Radaelli, C. M. (2003). Europeanization of Public Policy. K. Featherstone, & C. M. Radaelli (Dü) içinde, *The Politics Of Europeanization* (s. 27-57). New York: Oxford UniversityPress.

Robertson, D. (1972). *Uluslararası Ticaret Politikası.* İstanbul: Ak Yayınları.

Romer, P. (1993). Idea Gaps and Object Gaps in Economic Development. *Journal of Monetary Economics, 32*(3), 543-573.

Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration.* New York: Palgrave.

Samur, H. (2008). Değişen ve Popülerleşen Bir Kavram Olarak Avrupalılaşma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*(2), 379-286.

Schiff, M., & Winters, L. A. (2003). *Regional Integration and Development.* Washington: Worldbank and Oxford.

Schimmelfennig, F. (2001). The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union. *International Organization, 55*(1), 47-80.

Schimmelfennig, F., Engert, S., & Knobel, H. (2006). *International Socialization in Europe : European Organizations, Political Conditionality and Democratic Change.* Houndmills: Palgrave Macmillan.

Schmitter, P. C. (2005). Neo-Neofunctionalism. A. Wiener, & T. Diez (Dü) içinde, *European Integration Theory.* Oxford: Oxford University Press.

Sedelmeier, U. (2005). Eastern Enlargement, Risk, Rationality and Role-Compliance. F. Schimmelfennig, & U. Sedelmeier (Dü) içinde, *The Politics of European Union Enlargement: Theoretical Approaches.* Londra: Routledge.

Severino, R. (2006). *Southeast Asia In Search Of An ASEAN Community.* Singapore: ISEAS Publishing.

Seyidoğlu , H. (2001). *Uluslararası İktisat.* İstanbul: Güzem Yayınları.

Smith, K. E. (2000). The conditional offer of membership as an instrument of EU foreign policy: reshaping Europe in the EU's image? . *Marmara Journal of European Studies, 8*(1-2), 33-46.

Soll, J. (2015). *Greece's Accounting Problem*. 05.08.2018 tarihinde The New York Times: https://www.nytimes.com/2015/01/21/opinion/greeces-accounting-problem.html adresinden alındı

Sweet, A. S., & Sandholtz, W. (2011). European integration and supranational governance. *Journal of European Public Policy, 4*(3), 297-317.

Tahsin, E. (2007). Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde AB ve Latin AmerikaEntegrasyonlarının Karşılaştırılması. *Doktora Tezi.* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tayfur, F. M. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Güney Avrupa'nın Borç Krizi: Yunanistan, İspanya ve Portekiz. Z. Öniş, C. Bakır, & F. Şenses (Dü) içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (s. 187-218.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

The Spinelli Group, t.y. (2018). *Sign the manifesto*. 12.06.2018 tarihinde http://www.spinelligroup.eu/sign-manifesto adresinden alındı

Trading Economics. (2017). 01.05.2019 tarihinde 2017 yılı Yunanistan ve Almanya Makro Ekonomik Verileri: https://tradingeconomics.com/ adresinden alındı

Ülger, İ. K. (2002). *Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme.* İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Ünal, Ş. (2007). *Avrupa Birliği Hukukuna Giriş.* Yetkin Yayınları.

Ünal, Ş. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.* Ankara: TBMM Yayınları.

Vachudova, M. A. (2001). *The Leverage of International Institutions on Democratizing States: Eastern Europe and the European Union.* RSCAS Working Papers, European University Institute.

Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (1993). *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond* (2 b.). New York: Macmillan Publishing Company.

Wallace, H. (2000). EU Enlargement: A Neglected Subject. M. G. Cowles, & M. Smith (Dü) içinde, *The State of the European Union: Risks, Reform, Resistance, and Revival* (s. 1-16). Oxford: Oxford University Press.

Wiener, A. (2009). *European Integration Theory, OXFORD Universty Press.* (T. Diez, Dü.) OXFORD Universty Press.

World Population Review. (2018). *World Population Review*. 22.07.2018 tarihinde http://worldpopulationreview.com/european-union-countries/ adresinden alındı

Yazgan, H. (2012). Bir Kavramsal Çerçeve Olarak "Avrupalılaşma": Kapsam, Gereklilikve Sınırlar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(4), 123-140.

Yiğit, D. (2006). Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Avrupa Birliği – Türkiye İlişkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yiğit, M. (2003). *Ekonomik entegrasyon.* İstanbul: Beta Yayınları.